γρηγοριος ο παλαμας

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΕΤΟΣ ΝΓ' ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1970 ΤΕΥΧΟΣ 617

ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΤΕΥΧΟΥΣ

ΑΡΘΡΑ

Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηναγόρας
Ἀθαν. Γιέβτιτς, Ἀστ. Ἀργυρίου
Κων)νος Παπαγιάννης, Σπ. Δ. Κοντογιάννης
Στυλ. Παπαδήμας, Στ. Χρ. Μαντζούκας

ΧΡΟΝΙΚΑ · ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Κ.Α.Π., Γ.Α.Τ., Ἰω. Ε. Ἀναστασίου
Βασ. Π. Στογιάννος, Παν. Α. Νέλλας
Γ. Α. Τσανανᾶς, Ἀπ. Γλαβίνας, Ι. Ρόκκας

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ
ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ, ΤΟΥ Π. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ κ. ΛΕΩΝΙΔΟΥ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1917
ΙΔΡΥΤΗΣ: Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (†)
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΙΩΑΝ. Ε. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Π. Σ. ΡΟΚΚΟΣ, ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ
ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Γ. Α. ΤΣΑΝΑΝΑΣ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. Θ. Π. Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου Α´

ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΦΟΙΤΗΤΑΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπισκέψεώς του κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς Σόφιαν τὴν 13ην Μαΐου ἐπεσκέφθη τὴν Θεολογικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος Ἀχρίδος, ὅπου καὶ ἐξεφώνησε τὸν κατωτέρω λόγον πρὸς τοὺς φοιτητὰς αὐτῆς. Ἀναδημοσιεύομεν τὸν λόγον τοῦτον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Στάχυς» ἕνεκα τῆς μεγάλης σημασίας του.

Ἀγαπητοὶ Ἱεροσπουδασταί,

Δὲν πρόκειται νὰ διδάξωμεν ὑμᾶς σήμερον. Ἔχετε ὕπατον διδάσκαλον τὸν Κύριον. Ἔχετε διδασκάλους τοὺς ἀποστόλους, τοὺς ἁγίους, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Κύριλλον καὶ τὸν Μεθόδιον, τοὺς ἁγίους Πατέρας, τὴν ὅλην διδασκομένην, κηρυττομένην καὶ βιουμένην θεολογίαν καὶ πνευματικότητα καὶ τὴν καθ' ὅλου σοφίαν τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας. Ἄλλωστε εἰς τὴν ἡλικίαν ἡμῶν καὶ εἰς τὴν θέσιν τῆς διακονίας ἡμῶν εὑρισκόμενός τις αἰσθάνεται καὶ ἀνάγκην νὰ διδαχθῇ, νὰ πληροφορηθῇ, νὰ μάθῃ.

Πρὸς ὑμᾶς κυρίως ἀπευθυνόμεθα σήμερον ἐκ τοῦ περισσεύματος ἐκείνων, τὰ ὁποῖα γηράσκοντες ἀεὶ διδασκόμεθα. Εἶσθε ἡ ἄνοιξις τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἰδική μας ἄνοιξις, ἡ χαρά μας, ἡ ἐλπίς μας, εἶσθε τὸ μέλλον τῆς καθ' ἡμᾶς Θεολογίας, τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐντὸς ἑνὸς κόσμου ἀφαντάστως νέων ἰδεῶν καὶ διαρθρωτικῶν σχηματισμῶν. Καὶ θὰ κληθῆτε νὰ θεολογήσητε, νὰ κηρύξητε Χριστόν, νὰ ποιμάνητε ψυχὰς καὶ νὰ συμβάλητε εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ νέου αἰῶνος, ὁ ὁποῖος ἤδη ἀπροειδοποιήτως κατέλαβεν ἡμᾶς. Βεβαίως θὰ μεταδώσητε τὸ ἀναλλοίωτον κήρυγμα τῆς Ἀναστάσεως καὶ τὴν περὶ αὐτὸ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀναπτυχθεῖσαν ἁγίαν ἡμῶν πίστιν ὡς καὶ ἅπαντας τοὺς ἄλλους θησαυροὺς τῆς τιμιωτάτης παραδόσεως τῆς καθ' ἡμᾶς ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ πῶς θὰ μεταδώσητε πάντα ταῦτα, πῶς θὰ θεολογήσητε; Ἐν τούτῳ προβληματιζόμεθα σήμερον. Διότι σαφῶς καθορῶμεν, ὅτι θεολογία νοησιαρχικὴ καὶ στατική, ἢ ἐπικαλουμέ-

νη ἁπλῶς τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐθεντίαν, δὲν ἀπηχεῖ οὔτε εἰς τὸν νοῦν οὔτε εἰς τὴν καρδίαν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Καὶ εἶναι αὐτὸς ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ὁ ἄνθρωπος τοῦ μέλλοντος, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανεν, τὸ ἄμεσον ἀντικείμενον, ὁ λόγος ὑπάρξεως, σήμερον καὶ αὔριον, τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας, καὶ οὐχὶ ἡ καθαρὰ ἐπιστήμη καὶ θεωρία. Ὥς τε Ἐκκλησία καὶ ὡς θεολογικὸς θεσμὸς εὑρισκόμεθα ἐνώπιον τῆς ἐπιτακτικῆς καὶ ἐπειγούσης ἀνάγκης νὰ παραγάγωμεν δημιουργικὴν θεολογικὴν σκέψιν, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Πατέρων, ἀνοίγοντες νεοπατερικὴν θεολογικὴν ἐποχήν. Εἰς ἕνα τεχνοκρατούμενον κόσμον ραγδαίων κοινωνικῶν μεταμορφώσεων, τεραστίων χασμάτων εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς διαδοχῆς τῶν γενεῶν καὶ ἐπειγόμενον νὰ ἔλθῃ εἰς κοινωνίαν πρὸς ἄλλους κόσμους ἐν τῷ σύμπαντι, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἀνθρώπινος νοῦς λειτουργεῖ μὲ νέα κατηγορήματα σκέψεως καὶ δημιουργεῖ ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἐγκέφαλον - ὑπολογιστήν, ἐλέγχοντα τὴν ἀκρίβειαν τῆς σκέψεως τοῦ ἰδίου δημιουργοῦ του, τὸ νὰ θεολογῶμεν ἡμεῖς στατικῶς, κατὰ τὴν χθές, σημαίνει νὰ ἀπολέσωμεν τὴν σήμερον καὶ τὴν αὔριον καὶ νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὸν ἄνθρωπον πλάνητα εἰς τὴν ἐρημίαν τῆς Βαβυλῶνός του. Εἶναι πλέον ἡ ὥρα νὰ ἐξέλθῃ ἡ Θεολογία τοῦ ὑαλίνου κώδωνος τῆς αὐταρκείας εἰς τὴν περιπέτειαν τῶν σχεδίων τῆς Θείας Οἰκονομίας. Διότι ὄπισθεν παντὸς μετασχηματισμοῦ τοῦ κόσμου ὑπάρχει σχέδιον οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπάρχει τοιοῦτον καὶ διὰ τὴν Θεολογίαν καὶ ὀφείλει αὕτη νὰ τὸ συλλάβῃ. Εἶναι στεῖρος ρωμαντισμὸς νὰ θεολογῶμεν ἐρήμην τοῦ συγχρόνου ἀνθρωπίνου νοῦ καὶ τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν κατανοεῖ ὁ ἄνθρωπος τοῦ νέου αἰῶνος. Ὀφείλομεν ἑπομένως νὰ ἀναπτύξωμεν δυναμικὴν θεολογίαν. Αὐτὴ ἄλλωστε εἶναι ἡ φύσις της. Ὀφείλομεν νὰ σπουδάσωμεν αὐτὸ τὸ θαυμάσιον βιβλίον, τὸν νοῦν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, νὰ ἐκμάθωμεν τὴν γλῶσσαν του καὶ νὰ θεολογήσωμεν οὐχὶ ἐν πνεύματι ἀκαδημαϊκῷ, ἀλλ' ἐν πνεύματι διακονίας καὶ ἱεραποστολῆς. Δηλαδὴ νὰ συνεχίσωμεν τὸ ἔργον τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Μεθοδίου, κατὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, προσφέροντες κλεῖδα θεολογικοῦ ἀλφαβήτου εἰς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον.

Ἀλλὰ καὶ περαιτέρω, καλούμεθα εἰς τὴν διαμόρφωσιν μιᾶς θεολογίας οἰκουμενικῆς διαστάσεως, ἡ ὁποία, ἀπηλλαγμένη τῶν ἐριστικῶν καὶ ἀμυντικῶν πλεγμάτων, ἐλευθερουμένη τῆς ἐπιδιώξεως τῆς αὐτοδικαιώσεως, θὰ εἶναι οὐχὶ λόγος περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ Θεοῦ Λόγος, ἑνοποιὸς τῶν Χριστιανῶν ἁπάντων.

Πρὸ πάντων ἡ τοιαύτη θεολογία, ἡ ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν κό-

σμον τῆς σήμερον καὶ τῆς αὔριον, δέον νὰ ἐκπορεύηται ἐκ τῆς προσωπικῆς πίστεως καὶ εὐσεβείας καὶ τῶν λειτουργικῶν βιωμάτων τοῦ θεολογοῦντος, νὰ εἶναι θεολογία βιουμένη, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἁγίων Πατέρων.

Ἡ ἐλπὶς ὅτι θὰ εἴχομεν ἐπικοινωνίαν μεθ' ὑμῶν ἤγαγεν ἡμᾶς εἰς τὰς σκέψεις ταύτας. Τὸ μήνυμα, τὸ περιεχόμενον εἰς τὰς σκέψεις ταύτας, τὸ ἐλάβομεν ἐξ ὑμῶν, διότι σεῖς ἀνήκετε εἰς τὸν νέον τοῦτον κόσμον καὶ εἶσθε οἱ μηνύτορές του. Ὡς ἐκ τούτου θὰ ἐξέλθωμεν τοῦ ἱεροῦ τούτου θεολογικοῦ φυτωρίου οὐχὶ ὡς διδάξαντες, ἀλλὰ ὡς μαθητεύσαντες.

Εἰς ἡμᾶς τοὺς πρεσβυτέρους, τοὺς ἔχοντας ἡγετικὴν εὐθύνην εἰς μίαν μεγάλην στιγμὴν καμπῆς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπόκειται τὸ χρέος νὰ εἴπωμεν ὑμῖν ἀνενδοιάστως τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ πράξωμεν πᾶν τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἵνα διορθώσωμεν τὰ λάθη τοῦ παρελθόντος καὶ προετοιμάσωμεν τὴν ὁδὸν ὑμῶν, ἵνα ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ δυνάμει καὶ ἀληθείᾳ κηρύξητε Χριστὸν ἐσταυρωμένον καὶ ἀναστάντα καὶ τελειώσητε τὴν ἐν αὐτῷ ἑνότητα ἁπάντων τῶν Χριστιανῶν καὶ ἁπάντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔλθῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, Βασιλεία ἀγάπης, εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης.

Ἱερομονάχου Ἀθανασίου Γιέβτιτς Δρ. Θ.

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΟΥ ΘΕΑΝΘΡΩΠΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ Ο ΜΗΔΕΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΥΠΑΡΞΙΣΤΩΝ *

Ὁ κόσμος αὐτὸς εἶναι οἶκος τοῦ Θεοῦ, «οἶκος τοῦ Πατρός», «Πατρικὸς οἶκος», ἡμεῖς ὅμως οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ, παρακινούμενοι ἀπὸ τὸν διάβολον, τὸν κατηντήσαμεν «σπήλαιον ληστῶν» (Ματθ. 21, 13· Λουκ. 19,46), εἰς τὸ ὁποῖον ὁ διάβολος ἔγινεν «ἰσχυρὸς» ἀρχιληστὴς (πρβλ. Ματθ. 12, 29). Ὁ Θεὸς ὅμως ὡς Φιλάνθρωπος Πατὴρ δὲν ἐγκατέλειψε τὸν κόσμον, ἀλλ' ἔστειλε τὸν Υἱόν Του εἰς τὸν κόσμον, τὸν Θεάνθρωπον Χριστόν, καὶ ὁ Χριστὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸ «σπήλαιον τοῦ ληστοῦ», εἰς τὴν «οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ», τοῦ διαβόλου δηλαδή, καὶ δεχόμενος τὸν θάνατον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ «ἔδησε τὸν ἰσχυρὸν» καὶ «τὰ σκεύη αὐτοῦ» διήρπασε (Ματθ. 12, 29), καὶ διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου κατήργησε «τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἔστι τὸν διάβολον» (Ἑβρ. 2, 14).

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ποὺ ὁ Χριστὸς ἐνίκησε τὸν διάβολον καὶ τὸν θάνατον ἐπάνω εἰς τὸν σταυρὸν - καὶ ἡ ἀπόδειξις τῆς νίκης αὐτῆς ἦτο ἤδη ὁ λόγος Του πρὸς τὸν εὐγνώμονα ληστήν: «Ἀμήν σοι λέγω, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ» (Λουκ. 23, 43) - ἐκείνην τὴν στιγμὴν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ Χριστοῦ ἦταν ἐσταυρωμένοι δύο λησταί. Καὶ οἱ δύο τους ἦταν λησταὶ καὶ οἱ δύο ἐκρέμοντο ἐπάνω εἰς τοὺς σταυρούς των ὡς λησταί. Διαφορὰ μεταξὺ τους σχεδὸν δὲν ὑπῆρχε. Ὅμως ἕνας ἀπ' αὐτοὺς κατηγοροῦσε τὸν συνεσταυρωμένον μαζί τους Θεὸν καὶ ὁ ἄλλος Τὸν ὡμολογοῦσε. «Ληστὴς κατηγόρει Σοι, ληστὴς ἐθεολόγει Σοι· ἀμφότεροι γὰρ σταυρῷ συνεκρέμαντο», λέγει ὁ ἅγ. Ἀνδρέας Κρήτης εἰς τὸν Μέγαν Κανόνα. Ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ ἦτο τότε ἡ κρίσις ὅλου τοῦ κόσμου ἐν τῷ προσώπῳ αὐτῶν τῶν δύο

* Εἰσήγησις γενομένη εἰς τὴν «Συνάντησιν Ὀρθοδόξων Θεολόγων» ἐν Καινούργιῳ Λαμίας, 19 - 23 Αὐγ. 1969.

ληστῶν: «Νῦν κρίσις ἐστὶν τοῦ κόσμου τούτου» (Ἰωάν. 12, 31). Γύρω ἀπὸ τὸν σταυρόν τοῦ Χριστοῦ ἐκρίθη ὅλη ἡ ἀνθρωπότης, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐν τῷ προσώπῳ τῶν δύο ληστῶν. Ὁ λόγος αὐτὸς δὲν εἶναι ὑπερβολικός, διότι οἱ δύο λησταὶ εἴμεθα ὅλοι ἡμεῖς καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ πραγματικότης μας. Ὅλοι εἴμεθα ἁμαρτωλοὶ καὶ ὅλοι ἔχομεν τὸν σταυρόν μας, εὑρισκόμεθα ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν μας κατάδικοι τῆς ἁμαρτίας μας καὶ τοῦ θανάτου. Ὡς πρὸς αὐτὸ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἴμεθα ἴδιοι καὶ μεταξύ μας δὲν ὑπάρχει διαφορά. Ἡ διαφορὰ τῶν δύο κρεμαμένων ληστῶν δὲν ἔγκειτο εἰς τὸ ὅτι ὁ ἕνας ἦτο ὀλιγώτερον καὶ ὁ ἄλλος περισσότερον ληστής. Ἡ βασικὴ διαφορά τους ἔγκειτο εἰς τὸ ὅτι ὁ ἕνας ἂν καὶ ληστὴς ὢν καὶ εἰς τὸν σταυρὸν ὤν, ἦτο ἀκόμη ἄνθρωπος, παρέμεινεν ἄνθρωπος παρ' ὅλην τὴν ἁμαρτωλότητά του, καὶ δι' αὐτὸ ὡμολογοῦσε τὸν Θεὸν καὶ ἔλεγε: «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου» (Λουκ. 23, 42). Ὁ δὲ δεύτερος ληστής, ποὺ κατηγοροῦσε τὸν Χριστὸν - καὶ μάλιστα τὴν ὥραν ποὺ Αὐτὸς ὡς Θεάνθρωπος Σωτὴρ ἦτο ἐσταυρωμένος διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου - ἦτο ὄχι μόνον κατήγορος τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ διέβαλλε τὸν Θεόν, ἀλλ' ἦτο καὶ κατήγορος τοῦ ἀνθρώπου ὡς πλάσματος τοῦ Θεοῦ, διέβαλλε καὶ προσέβαλλε μέσα του τὸν ἄνθρωπον ὡς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Μὲ ἄλλα λόγια, ἔκανε τὸ ἔργον τοῦ δια-βόλου: διέβαλλε τὸν Θεὸν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς ἀνθρώπους - καὶ κατὰ πρῶτον λόγον τὸν ἑαυτόν του ὡς ἄνθρωπον - ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἦτο ταυτοχρόνως καὶ κρίσις καὶ σωτηρία διὰ τοὺς δύο ληστὰς καὶ ἐν τῷ προσώπῳ αὐτῶν ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος: «Ἐν μέσῳ δύο ληστῶν ζυγὸς δικαιοσύνης εὑρέθη ὁ σταυρός Σου, Χριστέ· τοῦ μὲν καταγομένου εἰς ᾅδην τῷ βάρει τῆς βλασφημίας, τοῦ δὲ κουφιζομένου πταισμάτων πρὸς γνῶσιν θεολογίας»[1].

Τοιουτοτρόπως, ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἴδιαν περίστασιν εὑρισκόμενος ἔχομεν ἕνα ποὺ θεο-λογεῖ, μὲ ὅλην τὴν σημασίαν τοῦ ὅρου, δηλαδὴ ὁμολογεῖ τὸν Θεὸν καὶ σώζεται ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἄλλον ποὺ κατηγορεῖ τὸν Θεὸν καὶ βλασφημεῖ καὶ ἀρνεῖται ἔτσι τὴν σωτηρίαν του ὡς ἀνθρώπου (διότι χωρὶς τὸν Θεὸν καὶ συγκεκριμένα χωρὶς τὸν Χριστὸν δὲν ἔχομεν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν σωτηρίαν του, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐδῶ ὁλόκληρος ἡ ἱστορία

---

[1] Ὀκτώηχος, ἦχος πλ. δ', Παρασκευὴ πρωΐ, Κάθισμα.

τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ καθενὸς ἀπὸ ἡμᾶς ἔχει ἤδη προκαταληφθῆ, ἔχει ἤδη κριθῆ καὶ φανερωθῆ, ὄχι τόσον ἀπὸ τὰ ἔργα μας, τὰ καλὰ ἢ τὰ κακά, ἀλλ' ἀπὸ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν σχέσιν μας πρὸς τὸν σταυρὸν τοῦ 'Εσταυρωμένου καὶ 'Αναστάντος Χριστοῦ [2]. 'Ιδοὺ διὰ τί λέγει ὁ αγιος Μάξιμος ὅτι εἰς τὸ μυστήριον τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς 'Αναστάσεως τοῦ Χριστοῦ κρύπτεται ἡ «μοῖρα» τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων [3]. Εἰς τὸ βάθος της ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ κάθε ἀνθρώπου εἶναι μία «ἀποκάλυψις», εἶναι μία φ α ν έ ρ ω σ ι ς τοῦ γεγονότος ὅτι διεξάγεται ἕνας συνεχὴς ἀγὼν διὰ τὸ π ρ ό β λ η μ α τ ο ῦ Χ ρ ι σ τ ο ῦ, διὰ τὸ πρόσωπον τοῦ Θ ε α ν θ ρ ώ π ο υ, τοῦ ἀληθινοῦ δηλαδὴ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου, ὅπως μᾶς τὸ λέγει καὶ ὁ 'Ηγαπημένος Μαθητής Του εἰς τὴν 'Αποκάλυψιν. Εἰς τὰ καθημερινὰ συμβάντα καὶ γεγονότα τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ κάθε ἀνθρώπου γ ί ν ε τ α ι καὶ λ ύ ν ε τ α ι ἡ τελικὴ «μοῖρα» τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν σχέσιν τους μὲ τὸν Θεάνθρωπον Χριστόν.

'Αρχίζοντας σήμερον ἀπὸ τοὺς δύο ληστὰς ἐνώπιον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ὁ ἕνας Τὸν θεολογοῦσε καὶ προσευχόταν «Μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου», ἐνῷ ὁ ἄλλος Τὸν κατηγοροῦσε καὶ βλασφημοῦσε, θέλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὅλη ἡ ἱστορία, ὅλη ἡ «μοῖρα» τῶν ἀνθρώπων τῆς κ ά θ ε ἐ π ο χ ῆ ς, ἑπομένως καὶ τῆς σημερινῆς, κρίνεται «ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι» (Λουκ. 23, 40). Μὲ μίαν λέξιν, ἀκριβῶς ἡ ὕ π α ρ ξ ι ς τοῦ κάθε ἀνθρώπου εἰς ὁποιανδήποτε κατάστασίν της ἢ σχέσιν της κρίνεται ἐνώπιον τοῦ Κριτοῦ, κρίνεται ἐ ν τ ῷ Χ ρ ι σ τ ῷ, κρίνεται μὲ βάσιν τὸν Χριστὸν καὶ ἀπὸ τὴν σχέσιν πρὸς τὸν Χριστόν. Διὰ τί;

Πρὶν ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν ἂς ἴδωμεν πρῶτον σύντομα τὴν ἐποχήν μας. Κάθε ἐποχὴ τῆς ἱστορίας ἔχει τοὺς «ληστάς» της, διὰ τοὺς ὁποίους ἤδη ὡμιλήσαμεν. Διὰ τὴν ἐποχήν μας ὡς τοιούτους δύο

---

[2] Πρβλ. τοῦ ὁσίου Μ ά ρ κ ο υ τ ο ῦ 'Α σ κ η τ ο ῦ: «Ὅταν ἀκούσῃς τῆς Γραφῆς λεγούσης, ὅτι ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὐκ ἔργα νοήσεις γεέννης ἢ Βασιλείας ἀντάξια, ἀλλ' ἔργα τῆς εἰς Αὐτὸν ἀπιστίας ἢ πίστεως ὁ Χριστὸς ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ· οὐχ ὡς συναλλάκτης πραγμάτων, ἀλλ' ὡς Θεὸς κτίστης καὶ ἀγοραστὴς ἡμῶν» (Φ ι λ ο κ α λ ί α, ἔκδ. «'Αστήρ», τ. Α', σ. 110).

[3] Πρβλ. Κεφάλαια γνωστικὰ Ι, 66, PG 90, 1108.

«ληστὰς» ἂς πάρωμεν τοὺς δύο γνωστοὺς ὑπαρξιστάς, τὸν Ντοστογιέφσκυ καὶ τὸν Sartre.

Εἰς τὴν διάλεξίν του «Ὁ ὑπαρξισμὸς εἶναι ἕνας οὑμανισμὸς» τὸ 1946, ὁ Jean - Paul Sartre ὁμιλῶν διὰ τὸν ὑπαρξισμὸν τοῦ Ντοστογιέφσκυ εἶχε πῆ τὰ ἑξῆς: «Ὁ Ντοστογιέφσκυ ἔχει γράψει, Ἂν δὲν ὑπῆρχε Θεός, θὰ ἐπιτρεπόταν τὰ πάντα. Ἐδῶ, προσθέτει ὁ S., εὑρίσκεται τὸ σημεῖον ἀφετηρίας τοῦ ὑπαρξισμοῦ μας». Τὸ πρῶτον ποὺ ἔχομεν νὰ εἴπωμεν εἰς τὸν λόγον αὐτὸν τοῦ συγχρόνου ὑπαρξιστοῦ S. εἶναι, ὅτι ἡ παραπάνω φράσις εὑρίσκεται πράγματι εἰς τὸν Ντοστογιέφσκυ, ἂν καὶ ὡς μία ὑπόθεσις, καὶ δεύτερον, ὅτι ὁ Ντ. πράγματι προηγεῖται τοῦ συγχρόνου ὑπαρξισμοῦ καὶ εἶναι κάπως σύγχρονος μὲ τὸν Sören Kierkegaard, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς δώσας τὴν ἀρχὴν τοῦ σημερινοῦ ὑπαρξισμοῦ. Ὁ Kierkegaard ἦταν μία συμπαθητικὴ μορφὴ τοῦ περασμένου αἰῶνος καί, ὡς εἶναι γνωστόν, τὰ ἔργα του ὅταν ἔγιναν γνωστὰ εἶχαν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τοὺς συγχρόνους ὑπαρξιστὰς τῆς Δύσεως καὶ εἰς τὸν ἴδιον τὸν Sartre. Ὁ Ντοστογιέφσκυ ἔζησε λίγο ἀργότερα ἀπ' αὐτόν, ἀλλὰ δὲν ἤξερε διὰ τὸν Kierkegaard. Ἀνεπτύχθη ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτόν, ἂν καὶ ὄχι ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς ἰδίας ἐποχῆς καὶ τοῦ ἰδίου Εὐρωπαϊκοῦ χώρου. (Ὁ Ντ. ἐγνώριζε πολὺ καλὰ τὴν Εὐρώπην καὶ ζοῦσε εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν ἀγαποῦσε ἀκόμη). Παρ' ὅλον ποὺ ὁ Ντ. καὶ ὁ Kierkegaard εὑρίσκονται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐποχῆς τοῦ ὑπαρξισμοῦ, ὑπάρχει ὅμως μεγάλη διαφορὰ καὶ μεταξύ τους καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ὑπαρξιστῶν ποὺ ἦλθαν κατόπιν τους. Ἀλλ' ἂς ἴδωμεν τώρα δι' ὀλίγων τὴν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ Ντοστογιέφσκυ καὶ τοῦ Sartre, τῶν ὁποίων τὰς ἀνθρωποθεωρίας θεωροῦμεν ὡς λίαν χαρακτηριστικὰς καὶ ἀντιπροσωπευτικάς, ὅταν πρόκειται νὰ ὁμιλῶμεν διὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον.

Εἰς τὴν ἀνθρωποθεωρίαν του ὁ S. ξεκινᾷ, ὅπως εἴπομεν, ἀπὸ τὴν παραπάνω φράσιν τοῦ Ντ., ἀλλὰ τὴν ἀντιστρέφει ἀπὸ ὑπόθεσιν εἰς θέσιν: «Πράγματι, λέγει ὁ S., τὰ πάντα ἐπιτρέπονται, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει Θεός»[4]. Ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὸν S., εἶναι τελείως μόνος καὶ

---

[4] Τὰς θέσεις τοῦ Sartre εὑρίσκομεν κυρίως εἰς τὰ δύο ἔργα του: L' Existentialisme est un Humanisme (ὑπάρχει καὶ ἑλλην. μετάφρασις) καὶ L' Être et le Néant. Πρβλ. καὶ τὰς ἐργασίας: Ν. Νησιώτη, Ὑπαρξισμὸς καὶ Χριστιανικὴ πίστις (Ἀθῆναι 1956, ἰδίως σ. 132 - 153, καὶ S. Levickiy, Tragedia svobodi («Possev», Frankfurt am Main 1958, ἰδίως σ. 266 - 275).

ἐξαρτᾶται ἐξ ἑαυτοῦ καὶ μόνου: «εἴμεθα μόνοι, λέγει, ἀσυγχώρητα μόνοι» εἰς τὸν κόσμον. Ὁ ἄνθρωπος «δὲν ἔπλασε ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτόν του», ἀλλὰ κάποια «μοῖρα», ἡ παράλογη καὶ ἀνόητη «ἀνθρώπινη μοῖρα», τὸν ἔχει ρίξει εἰς τὴν «ἀνάγκην δι' αὐτὸν νὰ εὑρίσκεται μέσα εἰς τὸν κόσμον», εἰς τὴν ἀνάγκην «νὰ εἶναι θνητός», νὰ εἶναι «καταδικασμένος» καὶ «ἐγκαταλελειμμένος» εἰς τὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος κόσμος, ὅπως ἄλλωστε καὶ τὸ Εἶναι καὶ ἡ ὕπαρξις τῶν πάντων, εἶναι βυθισμένος εἰς τ ὸ Μ η δ έ ν, ὁ δὲ ἄνθρωπος εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνος «μέσῳ τοῦ ὁποίου ἔρχεται τὸ Μηδὲν εἰς τὸν κόσμον». Τὸ Μ η δ ὲ ν αὐτό, ποὺ εἶναι ἡ βασικὴ ὀντολογικὴ κατηγορία τοῦ ὑπαρξισμοῦ τοῦ S., κατατρώγει καὶ τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ὕπαρξιν καὶ τὸ Εἶναι καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι αὐτὸς «καταδικασμένος». Ἡ εἰς ἐλευθερίαν καταδίκη τοῦ ἀνθρώπου, λέγει ὁ S., εἶναι «καταδίκη τοῦ ἐκλέγειν», ἀλλ' ὄχι καὶ τοῦ μὴ ἐκλέγειν: «Εἶσαι ἐλεύθερος σημαίνει, ὅτι εἶσαι καταδικασμένος νὰ εἶσαι ἐλεύθερος», ἐξ οὗ καὶ τὸ «ἀνόητον τῆς ἐλευθερίας». Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος εἶναι καταδικασμένος νὰ ἐκλέγῃ κάτι εἰς τὴν ζωήν του, ἐκλέγει ἀκριβῶς τὸν ἑαυτόν του, ἀλλ' ὄχι ὡς μίαν «οὐσίαν» ἢ μίαν «ὀντότητα» - διότι «ἡ ὕπαρξις προηγεῖται τῆς οὐσίας» -, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς ἕνα «σχέδιον» ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον μετὰ ὁ ἴδιος δημιουργεῖ, πραγματοποιεῖ. Διὰ τὴν ἐκλογήν του αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος φέρει τὴν «ε ὐ θ ύ ν η ν» του, εἶναι «ὑ π ε ύ θ υ ν ο ς», διότι, λέγει ὁ S., «ἐκλέγοντας καὶ δημιουργώντας τὸν ἄνθρωπον ποὺ θέλομεν νὰ εἴμεθα, δημιουργοῦμεν ταυτόχρονα μίαν ε ἰ κ ό ν α τ ο ῦ ἀ ν θ ρ ώ π ο υ γενικά, ὅπως θεωροῦμεν ὅτι πρέπει νὰ εἶναι δι' ὅλους». Ἐξ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος προκύπτει ἀναπόφευκτα τὸ ἄ γ χ ο ς καὶ ἡ ἀ γ ω ν ί α τοῦ ὑπαρξιστοῦ, ἐξ οὗ καὶ ἀρχίζει οὗτος ἕναν ἀγχώδη ἀγῶνα καὶ μίαν ἀπελπισμένην προσπάθειαν (πρὸς τί; πρὸς αὐτοθεοποίησιν;). Ἀρχίζει ἕνας ἀπελπισμένος ἡρωϊσμὸς ποὺ τελικὰ ἀποβαίνει καὶ αὐτὸς μάταιος, διότι τὰ πάντα ἐκμηδενίζονται μέσα εἰς τὸ Μηδέν, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀναδεικνύεται ἕνας ἀλύτρωτος «δοῦλος τοῦ Μηδενός»[5]. Ἡ ἴδια ἡ ἐλευθερία του ἀποκαλύπτει «τὴν κατ' οὐσίαν ἀνυπαρξίαν της»[6]. Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου παραμένει ἀλύτρωτη καὶ ἡ ὕπαρξίς του «ἴλιγγος», «ἀηδία» καὶ «ναυτία» (nausée). Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ τέλος εἶναι «ἕνα ἄχρηστον πάθος» καὶ «ἡ ἱστορία μιᾶς ζωῆς, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν εἶ-

[5] Πρβλ. S. L e v i c k i y, μν. ἔ., σ. 275.

[6] Ν. Ν η σ ι ώ τ η ς, μν. ἔ., σ. 148.

ναι αὐτή, εἶναι ἡ ἱστορία μιᾶς ἀποτυχίας, λέγει ὁ Sartre. Εἰς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν «παράλογον» (absurde) ἀποτυχίαν εἶναι καταδικασμένος ὁ ἄνθρωπος τῆς φιλοσοφίας τοῦ Sartre καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ «ἐγκατάλειψίς» του. «Ὅταν δὲ ὁμιλῶμεν δι' «ἐγκατάλειψιν» τοῦ ἀνθρώπου, λέγει ὁ S. χρησιμοποιώντας τὴν προσφιλῆ ἔκφρασιν τοῦ γερμανοῦ ὑπαρξιστοῦ καὶ διδασκάλου του Heidegger, θέλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ὑπάρχει καὶ ὅτι πρέπει νὰ τραβήξωμεν ὥς «τὰ ἄκρα τὰς συνεπείας αὐτῆς τῆς καταστάσεως. Ἐπὶ πλέον, διὰ τὸν S., «καὶ ἐὰν ἀκόμη ὁ Θεὸς ὑπῆρχε, τοῦτο δὲν θὰ ἄλλαζε τίποτε». Διότι ὁ Θεὸς αὐτὸς τῆς φιλοσοφίας τοῦ S. δὲν θὰ ἠμποροῦσε οὔτε νὰ δημιουργήσῃ τὸν κόσμον οὔτε νὰ ἀλλάξῃ κάτι ἐντὸς αὐτοῦ, ἀφοῦ καὶ ὁ ἴδιος θὰ ἐκμηδενίζετο κατὰ τὴν μέσῳ τοῦ Μηδενὸς μετάβασιν ἀπὸ τὴν κατάστασιν En - Soi εἰς τὴν κατάστασιν Pour - Soi, ἐκτὸς ἐὰν θὰ ἐδημιουργοῦσε ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτόν του καὶ ἔτσι θὰ ὑπερπηδοῦσε τὸν ἐκμηδενισμόν, ἑνώνοντας τὸ En - Soi καὶ τὸ Pour - Soi, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον[7]. Εἰς αὐτὴν τὴν «ἄλογον» καὶ «παράλογον» κατάστασιν τῆς ἑκουσίας ἀθεΐας καὶ τῆς ἐνηλικιωμένης ἀπελπισίας ἀφήνει ὁ S. τὸν ἄνθρωπον, μὲ τελείαν πρὸς τούτοις ἀδυναμίαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐπικοινωνήσῃ τοὐλάχιστον μὲ τοὺς συνανθρώπους του. Διότι καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ συνάνθρωποί μας, κατὰ τὸν S., εἶναι μόνον μία κόλασις («ἡ κόλασις, αὐτὴ εἶναι οἱ ἄλλοι»)[8], καὶ κάθε σχέσις μας πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἀγάπη, θὰ εἶναι καταδικασμένη ἐκ τῶν προτέρων εἰς ἀποτυχίαν καὶ τὸ «παράλογον». Καὶ ὅμως, παρ' ὅλα αὐτά, τὴν φρικὴν αὐτὴν «δαιμονολογίαν» μᾶλλον παρὰ «ἀνθρωπολογίαν» ὁ S. τὴν ὀνομάζει «οὑμανισμόν», «ἀνθρωπισμόν»!

Ὅλην αὐτὴν τὴν ἀθεΐαν τοῦ S. καὶ τὴν ἀκόμη πιὸ βαθειάν, ὅπως ἐπίσης καὶ αὐτὸν τὸν γυμνὸν οὑμανισμόν του, ἐγνώριζε πολὺ καλὰ ὁ Ντοστογιέφσκυ[9], διότι τὸ πρόβλημα τῆς κάθε ἀθεΐας ὥς «οὑμανι-

---

[7] Ὁ «Θεὸς» αὐτὸς τοῦ Sartre εἶναι ἄθλιος, ἐνῷ ἂς σημειώσωμεν ἁπλῶς ὅτι ὁ ζῶν καὶ ἀληθινὸς Θεός, ὁ Χριστός, ἔκανε ἀκριβῶς τοῦτο: ἐξῆλθεν ἐξ Ἑαυτοῦ καὶ «ἑ α υ τ ὸ ν ἐ δ η μ ι ο ύ ρ γ η σ ε ν ἄ ν θ ρ ω π ο ν» (Δαμασκηνοῦ, PG 96, 725) καὶ οὕτως ὡς Θεάνθρωπος ἔσωσεν αἰωνίως τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν λόγῳ τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου φοράν του πρὸς τὸ μηδέν.

[8] Εἰς τὸ θεατρικόν του ἔργον Huis clos (ἑλλην. μετάφρ. «Κεκλεισμένων τῶν θυρῶν»).

[9] Ὁ Sartre συχνὰ ἐπαναλαμβάνει τοὺς ἀθέους ἥρωας τοῦ Ντοστογιέφσκυ, κυρίως δὲ τὸν Κυρίλλωβ ἀπὸ τοὺς «Δαιμονισμένους».

στικῆς» ἀρνήσεως τοῦ Θεανθρώπου εἶναι πάντοτε τὸ ἴδιον πρόβλημα [10]. εἶναι ἡ ἴδια «ληστεία» τῶν ἀνθρώπων, ποὺ καταλήγει ἢ εἰς τὸν ἕνα ἢ εἰς τὸν ἄλλον ληστὴν ἐνώπιον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὁ Ντ. καὶ ὁ S. εἶναι δύο λησταί, ἀλλ' ἡ διαφορὰ μεταξύ τους εἶναι καὶ ἐδῶ πολὺ μεγάλη. Πρὶν ὅμως ὁμιλήσωμεν διὰ τὸν Ντ. πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν καὶ κάτι ἄλλο διὰ τὸν Sartre. Μετὰ ἀπὸ πολλὰ φιλοσοφικὰ καὶ λογοτεχνικά του ἔργα ὁ S. ἔγραψε τὸ 1963 καὶ ἕνα αὐτοβιογραφικὸν ἔργον, τὴν αὐτοβιογραφίαν τῶν παιδικῶν του χρόνων, Les Mots [11]. Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ S. ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν γνωστὴν θέσιν τῆς ψυχαναλύσεως, ὅτι δηλ. «ἡ παιδικὴ ἡλικία» ἀποφασίζει καὶ καθορίζει διὰ τὸν ἄνθρωπον τὸ «ὑψόμετρόν» του, καὶ ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας του ὁ S. διὰ τὸν ἑαυτόν του ὁμολογεῖ πολλὰ πράγματα καὶ φανερώνει ἐνδεικτικὰ τὸ ὑπόβαθρον ἀπὸ τὸ ὁποῖον ξεκίνησε ὁ τοιούτου εἴδους ὑπαρξισμός του. Δεικνύει ἐπίσης πόσον μεγάλον ρόλον ἔπαιξε εἰς τὴν ζωήν του τὸ οἰκογενειακὸν καὶ θρησκευτικὸν περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη. Ὁ S. ἐγεννήθη, ἔζησε καὶ ἐμεγάλωσε εἰς περιβάλλον ρωμαιοκαθολικὸν καὶ προτεσταντικόν, κοντὰ εἰς τὸν παπποῦ του, τὸν Ch. Schweitzer, ἕνα ἄπιστον προτεστάντην (ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ὁποίου προέρχεται καὶ ὁ γνωστὸς πρωτεστάντης πάστωρ, θεολόγος, μουσικὸς καὶ ἰατρὸς Albert Schweitzer, καὶ τὴν γιαγιά του, ποὺ ἦταν ρωμαιοκαθολικῆς ὁμολογίας, ἀλλ' ἄπιστη καὶ κυνική. Ὁ S. τώρα εἰς τὰ ἑξῆντά του χρόνια παραπονεῖται πῶς τὸν ἐδηλητηρίασεν ὅταν ἦταν μικρὸς ἡ ἀπιστία καὶ ἡ ἀδιαφορία καὶ ὁ μηδενισμὸς τῆς οἰκογενείας του καὶ τῆς «μεγαλοαστικῆς κοινωνίας» τῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία ἦταν οὐσιαστικὰ ἀποχριστιανοποιημένη [12]. Αὐτά, βέβαια, δὲν

---

[10] Πρβλ. Ἰουστίνου Popovic, Ἄνθρωπος καὶ Θεάνθρωπος, Ἀθῆναι 1969, σ. 152 ἑξ.

[11] Ἐκδ. Gallimard, Paris 1964, καὶ ἑλλην. μετάφρ. «Οἱ λέξεις», Ἀθῆναι 1965. Πρβλ. καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ ἔργου τούτου πολὺ διεισδυτικὸν κριτικὸν ἄρθρον ἑνὸς ἀγνώστου Ρώσου συγγραφέως (ἀπὸ τὴν σύγχρονη Ρωσία) εἰς τὸ «Vestnik - Le Messager» τῶν φοιτητῶν τῆς Ρωσικῆς Διασπορᾶς, Paris 1969, No 93, σ. 68 - 80.

[12] Ὁ S. γράφει εἰς Les Mots: «Ἡ οἰκογένειά μου ἐπηρεάσθη ἀπὸ τὸ ρεῦμα τῆς βαθμιαίας ἀποχριστιανοποιήσεως, ποὺ ἐγγενήθη εἰς τὴν βολταιρικὴν μεγαλοαστικὴν κοινωνίαν... Φυσικά, ὅλος ὁ κόσμος ἐπίστευε, ἀπὸ διακριτικότητα (par discrétion)... Ἡ καλὴ κοινωνία ἐπίστευε εἰς τὸν Θεὸν διὰ νὰ μὴ ὁμιλῇ δι' Αὐτόν. Πῶς ἡ θρησκεία φαινόταν tolérante! Πῶς ἦταν πολὺ ἄνετη! ...Ὡδηγήθηκα εἰς τὴν ἀπιστίαν ὄχι ἀπὸ τὴν σύγκρουσιν τῶν δογμάτων, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ παπποῦ μου καὶ τῆς γιαγιᾶς μου» (σ. 79 - 82),

ἀναιροῦν τὴν προσωπικὴν εὐθύνην τοῦ S., ὅπως γενικὰ τὸ περιβάλλον δὲν ἀναιρεῖ τὴν εὐθύνην τοῦ καθενὸς ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ φανερώνουν πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ Ντοστογιέφσκυ ὅταν ἔκρινε τὸν δυτικὸν Χριστιανισμὸν διὰ τὴν φοβερὰν εὐθύνην του ἐνώπιον τοῦ δυτικοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς «μοίρας» του.

Πράγματι, ὄχι μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀπίστου S., τοῦ ὁποίου ἡ κακία καὶ ἡ διαστρέβλωσις ἐξηγοῦν ἤδη πολλά, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀκόμη πιστοὺς ὑπαρξιστάς, ὅπως εἶναι ὁ Kierkegaard, καὶ εἰς ἄλλους πιστοὺς ἢ μισοπιστοὺς (ὅπως εἶναι ὁ μνημονευθεὶς A. Schweitzer), βλέπει κανεὶς πόσον εἰς τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἦταν μακρυὰ ἡ ὀρθόδοξος ἀτμόσφαιρα τοῦ Ντοστογιέφσκυ καὶ οἱ ἅγιοι Στάρετς τῆς Ρωσίας, δηλαδὴ οἱ Ἅγιοι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν ἰδῇ κανεὶς π.χ. τὸν συμπαθητικὸν Kierkegaard εἰς τὴν σπασμωδικὴν ἐναντίωσίν του κατὰ τοῦ Hegel καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ τῆς Δύσεως, βλέπει πόσον ἀκόμη καὶ αὐτὸς ἦταν εἰς ἕνα πλαίσιον χαρακτηριστικὰ προτεσταντικὸν καὶ δυτικόν. Ἐνῷ ἀναζητοῦσε τὴν πίστιν καὶ ὡμιλοῦσε διὰ τὴν πίστιν τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ, δὲν εὕρισκεν ὅμως τὸ σωτήριον γεφύρωμα τοῦ φοβεροῦ χάσματος μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ - πρᾶγμα πολὺ χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν δυτικὴν θεολογίαν ἀπὸ τὸν Αὐγουστῖνον καὶ ἐδῶ - καὶ ἡ πίστις του τελικὰ δὲν ὡμοίαζε μὲ τὴν πίστιν τοῦ Στάρετς Ζωσιμᾶ καὶ γενικὰ μὲ τὴν πίστιν τῶν Ἁγίων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας [13]. Τὸ ἴδιον πρέπει νὰ εἴπωμεν ἀκόμη καὶ διὰ τοὺς θεολόγους τῆς Δύσεως. Ἡ «διαλεκτικὴ θεολογία» τοῦ Karl Barth, π.χ., ὁ ὁποῖος ἔχει πάρει πολλὰ ἀπὸ τὸν Kierkegaard, ὅπως καὶ πολλαὶ ἄλλαι «θεολογίαι» τῆς Δύσεως μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἔχουν μίαν νοοτροπίαν καὶ ἕνα πνεῦμα ποὺ εἶναι τελείως ξένον πρὸς τὸ κλῖμα καὶ τὴν καθόλου ζωὴν τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς [14], ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἰδικήν

---

[13] Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅπως σημειώνει ὁ Μπερντγιάγιεφ, ὅτι αἱ «ὑπαρξιακαὶ» κατηγορίαι τοῦ Heidegger καὶ τοῦ S Sartre, ὅπως εἶναι τὸ «ἄγχος», ἡ «φροντίδα», ἡ «ἐγκατάλειψις» κλπ., κατάγονται ἀπὸ τὸν Kierkegaard. Διὰ τί; (Πρβλ. περιοδικὸν »Put», No 24 (Paris 1932), σ. 119 ἑξ.).

[14] Αἱ ἔννοιαι «Ἀνατολὴ» καὶ «Δύσις» δὲν χρησιμοποιοῦνται ἐδῶ ὡς γεωγραφικοὶ προσδιορισμοί, ἢ ἀκόμη ὀλιγώτερον ὡς ἐκφράσεις μισαλλοδοξίας. Καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ντοστογιέφσκυ καὶ σήμερα ἡ «Δύσις» εὑρίσκεται παντοῦ, καὶ ἡ «Ἀνατολὴ» μόνον ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἡ Ὀρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία — τὸ Σῶμα τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ — μὲ ὅλον τὸ καθολικὸν πλήρωμά της, ἐκεῖνο δηλαδὴ ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν ὁ Kierkegaard εἰς τὴν Δύσιν καὶ

της πίστιν καὶ ὑπόστασιν, τὸν ἰδικόν της «τρόπον ὑπάρξεως» καὶ ζωῆς, ὡς τὸ ζῶν Σῶμα τοῦ ζῶντος Θεανθρώπου Χριστοῦ. Ἐδῶ ἀκριβῶς εἰς τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἔγκειται ὅλη ἡ διαφορὰ Ντοστογιέφσκυ καὶ τῶν δυτικῶν συγχρόνων του καὶ συγχρόνων μας ὑπαρξιστῶν.

Διὰ τὸν Ντ. τὸ πρόβλημα τῆς Δύσεως ἦταν καὶ εἶναι τὸ πρόβλημα τοῦ Χριστοῦ, τῆς πραγματικῆς δηλαδὴ παραδοχῆς ἢ μὴ τοῦ Χριστοῦ ὡς τοῦ μόνου Σωτῆρος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν ζωντανὴν σάρκα Του, μὲ τὸ ζωντανὸν Σῶμά Του, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ Ἐκκλησία Του εἰς ὅλας τὰς σωτηρίους διαστάσεις της. Αὐτὴν τὴν ἔλλειψιν διὰ τὴν Δύσιν (τὴν ὁποίαν ἐγνώριζε καλὰ ὁ ἴδιος) καταλάβαινε πολὺ καλὰ ὁ Ντ., ἐπειδὴ ὁ ἴδιος εἶχε περάσει ἀπὸ τὸν οὐμανιστικὸν πειρασμὸν τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὸν ἔσωσεν ἡ Ὀρθοδοξία. Διὰ τοῦτο εἰς τὸ «Ἡμερολόγιον τοῦ Συγγραφέως» ἔγραφε τὸ 1877: «Χαμένον εἰς τὴν Δύσιν τὸ Πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, διεφυλάχθη μὲ ὅλον τὸ φῶς τῆς καθαρότητός του εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν». Καὶ ἀκόμη ἔγραφε: «Ἡ Ὀρθοδοξία ἔχει μέσα της τὸ Πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ... Τίποτε ἄλλο δὲν μᾶς χρειάζεται, διότι ὡς τοιαύτη ἡ Ὀρθοδοξία ἔχει τὸ πᾶν». Εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἀπ. Ἰωάννου «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο» ὁ Ντ. εἶδε ὅλην τὴν οὐσίαν τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸ νόημα τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας γενικά, ἡ ὁποία δι' αὐτὸν εἶναι ἕνας συνεχὴς ἀγὼν διὰ τὸν Χριστόν, διὰ τὸ Πρόσωπόν Του, ἀγὼν διὰ τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ Θεανθρώπου ἐναντίον εἰς τὰς δαιμονικὰς φαντασμαγορίας περὶ «ἀνθρωποθεοῦ» ἢ «ἀνθρωποθηρίου» τῆς Ἀποκαλύψεως[15]. Ἐπαναλαμβάνομεν, διὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ Θεοῦ ὁ Ντ. ἤξερε ὄχι ὀλιγώτερον τοῦ Sartre, ἐκεῖνα ὅμως ποὺ ἤξερε ὁ Ντ. ὁ S. δὲν ἤθελε νὰ τὰ γνωρίσῃ. Εἰς τὴν ἑωσφορικὴν ὑπερηφάνειάν του καὶ τὸν ἐγωκεντρισμόν του (τοῦτο λέγεται δαιμονικὴ «φιλαυτία», κατὰ τοὺς Πατέρας) ὁ S. δὲν ἤθελε νὰ ἀναζητήσῃ τὴν σωτηρίαν του ὡς

γενικὰ ὁ δυτικὸς ἄνθρωπος, ἕως ὅτου παραμένει «δυνατὸς» καὶ δὲν γίνεται ὀρθόδοξος καθολικὸς χριστιανός.

[15] Διὰ τοῦτο ἡ τελικὴ κατάληξις τοῦ Ντ. εἶναι πολὺ πιὸ ριζικὴ ἀπὸ τὴν οὐμανιστικὴν ἀθεΐαν τοῦ Sartre. Εἰς τὸ Material διὰ τοὺς «Δαιμονισμένους» γράφει ὁ Ντ. ὅτι διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἢ ἡ μοναδικὴ σωτηρία εἶναι ὁ Εὐαγγελικὸς Θεάνθρωπος, ἢ ἄλλως θὰ ἔπρεπε νὰ κάψωμεν τὸ σύμπαν. Βλ. ἐκτενέστερον εἰς τὸ βιβλίον τοῦ π. Ἰ. Πόποβιτς, Dostojevski o Slovenstvu i Evropi, Beograd 1940.

ἀνθρώπου εἰς τὸν Θεάνθρωπον Χριστόν. Καὶ ἐδῶ πάλιν ἰσχύει δι' αὐτὸν ἡ προσωπικὴ μαρτυρία καὶ ὁμολογία τοῦ Ντ.: «Ὅσοι ἀρνοῦνται τὸν Χριστόν, μὲ αὐτὸ βεβαιώνουν μόνον ὅτι δὲν Τὸν ἐγνώρισαν κἄν».

Εἰς τὸν S. καὶ τὸν Ντ. ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἱστορία τῶν δύο ληστῶν. Καὶ οἱ δύο τους ἦταν λησταί, ἢ μὲ ἄλλα λόγια καὶ οἱ δύο τους ἦταν δύο ἄσωτοι υἱοί. Εὑρέθησαν ἐπαναστατημένοι ἐναντίον τοῦ ἰδίου Πατρός, ἔφυγαν ἀπὸ τὸ σπίτι Του, διεσκόρπισαν τὴν «οὐσίαν» τους, ὅπως λέγει τὸ Εὐαγγέλιον (Λουκ. 15, 12 - 13), ἢ τὴν «ὕπαρξίν» τους, ἂν θέλετε, καὶ εὑρέθησαν «εἰς χώραν μακρὰν» λιμοκτονοῦντες (15, 13 - 17) εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ «κυρίου» τῆς χώρας ἐκείνης, τοῦ ἀρχιληστοῦ διαβόλου, βόσκοντος «τοὺς χοίρους» του, ἤτοι τὰ πολυποίκιλα δαιμονοκίνητα πάθη, ὅπως λέγουν οἱ Πατέρες. Ἡ διαφορὰ μεταξύ τους ὅμως φάνηκε ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν στιγμήν, ὅπως καὶ ἡ διαφορὰ τῶν δύο ληστῶν. Ὁ ἕνας «εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν» σηκώθηκε ὡς ἄνθρωπος - ὡς εἰκόνα Θεοῦ πεσμένη μέν, ἀλλ' οὐκ ἐξαφανισθεῖσα - καὶ ἐγύρισε εἰς τὸ σπίτι τοῦ Πατρός του (εἰς τὸν «Πατρικὸν οἶκον»), ὁ Ὁποῖος εἶχεν ἐξέλθει ἐνωρίτερον εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἀπολωλότος. Ὁ ἄλλος ὅμως ἐκάθησε εἰς τοὺς «χοίρους» προσπαθώντας νὰ σκοτώσῃ μέσα του κάθε ἀνάμνησιν διὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸ σπίτι του, καὶ ἐγέμιζε τὴν κοιλίαν του «ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι» (15, 16), ἐδεχόταν δηλαδὴ εἰς τὴν ψυχήν του τὴν τροφὴν τοῦ «κυρίου» του, τοῦ νέου αὐτοῦ «πατέρα» του, τοῦ διαβόλου (τὴν ὕπαρξιν τοῦ ὁποίου ἐν τῷ μεταξὺ ἤρχισεν ἐπίσης νὰ ἀρνῆται»[16]. Κατόπιν δὲ εἰς τὸ διανοητικὸν «ἐργαστήριόν» του ὁ Sartre, μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ «Μηδενός»[17], ἔκανε τὸ ἰδικόν του «σχέδιον» ἀνθρώπου, κατεσκεύασε μίαν φιλοσοφίαν περὶ τοῦ δῆθεν ἀνθρώπου, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον δὲν ἔμεινε πιὰ τίποτε, ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα «ἄχρηστον πάθος». Αὐτὸ τὸ «πάθος» εἶναι ἀκρι-

---

[16] Καὶ ἐδῶ ἂς ἐνθυμηθῶμεν πάλιν τὸν Ντ. ποὺ ἔλεγε: «Ἡ ἀπιστία εἰς τὴν ὕπαρξιν τοῦ διαβόλου εἶναι μία ἐλαφρή, μία γαλλικὴ σκέψις».

[17] Ἡ ἐν χάριτι ἐμπειρία τῶν Ἁγίων τοῦ Χριστοῦ μορτυρεῖ ὅτι ἡ «βίωσις» τοῦ «Μηδενὸς» εἶναι πάντοτε χωρισμὸς ἀπὸ τὸν Θεόν, εἶναι «παραχώρησις» ἢ «ἐγκατάλειψις» Θεοῦ, εἶναι μία ἐμπειρία καθαρῶς δαιμονική. Διότι, κατὰ τὸν ἀψευδῆ λόγον τοῦ Θεοῦ, ὁ διάβολος «ἦν καὶ οὐκ ἔστιν, καὶ μέλλει ἀναβαίνειν ἐκ τῆς ἀβύσσου, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει» (Ἀποκ. 17, 8, 11). Καὶ τὸ δαιμονικὸν αὐτὸ «Μηδὲν» εἶναι μόνον μία πρόγευσις ἐκείνου ποὺ λέγεται «ὁ θάνατος ὁ δεύτερος» (Ἀποκ. 20,14. 21,8).

θῶς προϊὸν τῆς ὑ π α ρ ξ ι α κ ῆ ς (ὄχι ἁπλῶς «ἠθικῆς») ἀσωτίας τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἀσωτία (ἀσωτία τῆς θεοσδότου π ε ρ ὶ - ο ὐ- σ ί α ς τοῦ ἀνθρώπου ὡς ε ἰ κ ό ν ο ς τοῦ Θεοῦ) καταντᾷ τελικὰ ἀ π α λ λ ο τ ρ ί ω σ ι ς τοῦ ἀνθρώπου ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν Πατέρα του, τὸν Θεὸν (Ἐφ. 4, 18), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἄνθρωπον, ὅπως λέγει ὁ ἅγ. Μάξιμος, ὅτι δηλαδὴ τὰ πάθη ἀπαλλοτριώνουν τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του[18]. Ἡ «ἀ π α λ λ ο τ ρ ί ω σ ι ς τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Ἀπ. Παῦλον (Ἐφ. 4, 18), καὶ ἡ ὕ π α ρ ξ ι ς «χωρὶς Χριστοῦ» (Ἐφ. 2, 12) εἶναι πάντοτε καὶ ἀναπόφευκτα μιὰ dégénération τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου, ἕνας ἐκφυλισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὴν φύσιν του, μία τραγικὴ π τ ῶ σ ι ς εἰς τὴν παράλογον (absurde) καὶ ἄλογον π α ρ ὰ φ ύ σ ι ν κατάστασιν, τὴν ὁποίαν ἠδυνήθη ὁ S. μὲ χαιρεκακίαν καὶ κυνισμὸν νὰ ὀνομάζῃ «οὐμανισμὸν» (ὄνομα ἄξιον τοῦ πράγματος). Ἀλλ' ὅταν ἰδῇ κανεὶς τὴν αὐτοβιογραφίαν τῶν παιδικῶν του χρόνων καὶ ἐν συνεχείᾳ τοὺς ἥρωάς του μὲ τὴν «ἀηδίαν» καὶ τὴν «ναυτίαν» τους, διαπιστώνει τότε ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον εἶπε ἕνας πολὺ πιὸ παλαιὸς καὶ πολὺ πιὸ μεγάλος «ὑπαρξιστὴς» ἀπὸ τὸν S., ὁ σοφὸς **Σολομών**: «Ἕκαστος σειραῖς τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν σφίγγεται» (Παροιμ. 5,22)[19]. Ὁ S. θὰ «νομοθετήσῃ» τὰ σύμπαντα, θὰ «ὑποτάξῃ» εἰς τοὺς παραλόγους νόμους τῆς φιλοσοφίας του καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ Ὂν καὶ τὸ Μηδέν, ὁ ἴδιος ὅμως θὰ μείνῃ νομοθετημένος «ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου» (Ρωμ. κεφ. 5 - 8), ἀπὸ τὴν παμπαλαίαν ἐκείνη ἁμαρτίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία συνίσταται κυρίως εἰς τὴν διαστρεβλωτικὴν α ὐ τ ο ν ο μ ί α ν του καὶ δαιμονικὴν α ὐ τ ο α ι χ μ α λ ω σ ί α ν καὶ α ὐ τ ο ε ρ ή μ ω σ ι ν («δουλεία» καὶ «φθορά»), ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν σώζει καμμία ψυχανάλυσις τοῦ Freud ἢ κάποιου ἄλλου)[20], ἀλλὰ σώζει μόνον ἡ μ ε τ ά ν ο ι α ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἔργων καὶ ἡ ἐ π ι σ τ ρ ο φ ὴ «ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ σατανᾶ» εἰς τὸν ζῶντα καὶ ἀληθινὸν Θεὸν (Πράξ. 26, 18, 20. 1 Θεσσ. 1, 9), τὸν Ἐσταυρωμένον διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ Ἀναστάντα διὰ τὴν

---

[18] Σχόλια εἰς τὸν Ἀρεοπαγίτην, PG 4, 144 - 5.

[19] Καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας: «Παιδεύσει σε ἡ ἀποστασία σου, καὶ ἡ κακία σου ἐλέγξει σε· καὶ γνῶθι καὶ ἰδέ, ὅτι πικρόν σοι τὸ καταλιπεῖν σε ἐμέ, λέγει Κύριος ὁ Θεός σου» (2,19).

[20] Ὁ S., καὶ ὁ ἴδιος ψυχολόγος, ὑπέστη μεγάλην ἐπίδρασιν τῆς ψυχαναλύσεως. Πρβλ. καὶ S. L e v i c k i y, μν. ἔ., σ. 206 - 7, 268.

ἀληθινὴν ζωήν του Χριστὸν τὸν Θεάνθρωπον. Ἀλλ' εἰς τὴν Δύσιν καὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ δύσκολον καὶ ξεχασμένον. Διότι, ἐνῷ εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν ὅταν κανεὶς μετανοῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἐπιστρέφει ἀμέσως μὲ ὅλην τὴν ὕπαρξίν του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὸ ζωντανὸν Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως π.χ. ὁ Ντοστογιέφσκυ, εἰς τὴν Δύσιν, ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα καὶ ἐδῶ, οὔτε ἡ μετάνοια εἶναι εὔκολον πρᾶγμα οὔτε τὸ νὰ εὕρῃ κανεὶς τὴν ἀληθινὴν Ἐκκλησίαν. Τὸν Ντ. τὸν ἔσωσαν οἱ Ἅγιοι τῆς Ρωσικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ[21], διότι οἱ Ἅγιοι ἐντὸς τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι φέρουν μέσα τους τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, εἰς τοὺς ὁποίους ζῇ ὁ Χριστὸς ὡς Θεάνθρωπος, ὁδηγῶν εἰς μετάνοιαν καὶ ἀναγεννῶν αὐτοὺς καὶ σώζων αὐτοὺς καὶ ἀποκαθιστῶν αὐτοὺς εἰς τὸ μέγα ἀξίωμα τοῦ ἀνθρώπου ὡς ζώσης εἰκόνος τοῦ Ζῶντος Θεοῦ.

(Τὸ τέλος εἰς τὸ προσεχὲς)

---

[21] Διὰ τὸν Ντ. οἱ Ἅγιοι τῆς ἐποχῆς του εἰς τὴν Ρωσίαν (ὁ ἴδιος ἐγνώριζε προσωπικῶς τὸν ἅγ. Τύχωνα τοῦ Ζάντονσκ, τὸν Στάρετς Ἀμβρόσιον τῆς Ὄπτινα κ. ἄλ.) ἦταν ζωντανοὶ φορεῖς τῆς Μορφῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀληθείας Του καὶ τῆς ἀναγεννητικῆς δυνάμεώς Του, ὅπως καὶ οἱ Ἀπόστολοι, Μάρτυρες καὶ Πατέρες (πρβλ. «Τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Συγγραφέως» καὶ «Ἀδελφοὶ Καραμάζωφ»). Τοὐναντίον εἰς τὴν Δύσιν εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀποαγιοποίησις (désacralization) τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πρβλ. π.χ. ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τὴν ὑπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας διαγραφὴν πολλῶν Ἁγίων ἀπὸ τὸ ἁγιολόγιον τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας.

'Αστερίου 'Αργυρίου Δρ. Θ.

ΜΑΚΑΡΙΟΣ Ο ΜΑΚΡΗΣ Η ΑΣΠΡΟΦΡΥΣ (1391 - 1431)

Α) Ὁ βίος του

'Ασχολούμενοι μὲ τὴν ἔκδοσιν δύο ἑλληνικῶν κειμένων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος σχέσιν ἐχόντων μὲ τὸν Μωαμεθανισμόν [1], ὡδηγήθημεν εἰς τὴν μελέτην τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραφῶν Μακαρίου τοῦ Μακρῆ. Τὸ παρὸν ἀρθρίδιον σκοπὸν ἔχει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν συγκέντρωσιν ἁπασῶν τῶν περὶ τὸν βίον τοῦ Μακαρίου πληροφοριῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν καταγραφὴν τῶν συγγραφῶν τὰς ὁποίας θεωροῦμεν ὅτι συνετάχθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ προσωπικότης ὅμως καὶ αἱ συγγραφαὶ τοῦ Μακρῆ χρήζουν ἑτέρας πλέον ἐμπεριστατωμένης μελέτης.

Ὁ Μακάριος Μακρῆς ἐγεννήθη εἰς Θεσσαλονίκην περὶ τὸ 1391 ἐκ γονέων εὐπόρων καὶ εὐσεβῶν. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐλέγετο Δημήτριος. 'Αμέσως μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρός του καὶ εἰς ἡλικίαν δέκα ὀκτὼ μόλις ἐτῶν ὁ Μακάριος, φύσις θρησκευτική, ἀποσύρεται εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ κείρεται μοναχὸς (1409) εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Βατοπεδίου, ἀργότερον δὲ χειροτονεῖται ἱερεὺς εἰς τὴν αὐτὴν Μονήν. Τὰ δώδεκα πρῶτα ἔτη τοῦ μοναχικοῦ αὐτοῦ βίου διανύει ὡς ὑποτακτικὸς γέροντος ἁγίου καὶ μεμορφωμένου, ὅστις φροντίζει διὰ τὴν μοναχικὴν καὶ θεολογικὴν μόρφωσιν τοῦ ὑποτακτικοῦ του, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν κλασσικήν του κατάρτισιν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Μακάριος ὑποτάσσεται εἰς ἕτερον πνευματικόν (1421), τὸν συμπατριώτην του Δαβίδ.

Ἡ φήμη τῶν δύο ἀνδρῶν φθάνει μέχρι τῆς πρωτευούσης, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Β' Παλαιολόγος προσκαλεῖ αὐτοὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τοὺς φιλοξενεῖ ἐπὶ δύο ἔτη (1421 - 1423). Μετὰ

---

[1] **Βλ. κατωτέρω τὰ ὑπ' ἀριθ. 12 καὶ 13 ἔργα.**

τὴν ἐπιστροφήν των εἰς τὴν Μονὴν Βατοπεδίου ὁ Δαβὶδ ἀποθνήσκει. Ὁ αὐτοκράτωρ, τῇ προτροπῇ Γεωργίου τοῦ Σφραντζῆ, καλεῖ τότε τὸν Μακάριον νὰ ἐγκατασταθῇ ὁριστικῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου διορίζει αὐτὸν (1424) Ἡγούμενον τῆς Μονῆς Παντοκράτορος καὶ τῷ ἀπονέμει τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως. Ὡς ἡγούμενος ὁ Μακάριος εἰργάσθη δραστηρίως καὶ κατώρθωσε, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Σφραντζῆ, νὰ ἐπανδρώσῃ τὴν φθίνουσαν Μονὴν Παντοκράτορος καὶ νὰ ἐξυψώσῃ τὸ πνευματικὸν αὐτῆς ἐπίπεδον.

Ὁ Μακάριος κερδίζει οὕτω τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν φιλίαν διασήμων καὶ μεμορφωμένων ἀνδρῶν τῆς πρωτευούσης, τοῦ νεαροῦ Γεωργίου Κουρτέση τοῦ Σχολαρίου, Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου, Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου, Γεωργίου τοῦ Σφραντζῆ καὶ μάλιστα τοῦ αὐτοκράτορος. Οὕτως ὁ Μακάριος λαμβάνει μέρος εἰς τὴν πρεσβείαν τὴν ἀποσταλεῖσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η′ εἰς Ρώμην παρὰ τῷ Πάπᾳ Μαρτίνῳ Ε′, ὀλίγον μετὰ τὸ 1426, πρεσβείαν ἥτις εἶχεν ἐντολὴν νὰ συζητήσῃ τὸ περὶ συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἑνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν πρόβλημα. Καίτοι ἐχθρὸς τῆς τοιαύτης ἑνώσεως, ὁ Μακάριος ἔμελλε νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ρώμην (1431) μετὰ δευτέρας ἀποστολῆς. Αἰφνιδία ὅμως ἐπιδημικὴ νόσος τὸν ἠνάγκασε νὰ ἀποσυρθῇ εἰς μίαν τῶν Πριγκηποννήσων (Χάλκην;) ὅπου καὶ ἀπεβίωσε τὴν 7ην Ἰανουαρίου 1431. Ἡ ἑλληνικὴ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τιμᾷ αὐτὸν ὡς ὅσιον καὶ ἑορτάζει τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του.

Ἀφοῦ ἀναφέρει προηγουμένως τὴν εἰς Ρώμην ἀποστολὴν ὁ Γ. Σφραντζῆς γράφει ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ Μακαρίου: «Καὶ τῇ κστ′ Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους (6939=1431),... ἐδεξάμην καὶ τὸ ἀπευκταῖον ἐμοὶ μήνυμα δι' ὁρισμοῦ τοῦ αὐθεντός μου ἀπὸ τὴν Βοστίτζαν, ὅτι τῇ τοῦ παρελθόντος Ἰανουαρίου ζ′ τέθνηκε λοιμώδει νόσῳ ὁ ἄριστος κἀμοῦ φίλος ὁ Μακάριος καὶ ὢν καὶ καλούμενος, ὁ Μακρῆς, ὁ παρ' ὀφθαλμῷ μὲν πατριαρχικῷ ὑπερηφάνῳ καὶ ἀπλήστῳ ἀγαρικῇ καρδίᾳ αἱρετικός, παρὰ δὲ ὀφθαλμῷ παντοκρατορικῷ ἀκοιμήτῳ καὶ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ ὀρθόδοξος. Ὃς καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανῆλθεν ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τὴν Μονὴν τοῦ Παντοκράτορος ἔλαβε παρακινήσει καὶ συνεργασίᾳ ἰδικῇ μου, ὡς οἱ πάντες ἠπίσταντο, καὶ συνάρσει μὲν πρῶτον τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, ἔπειτα δὲ σπουδῇ

καὶ ἐπιμελείᾳ ἐμοῦ τε κἀκείνου, πᾶν εἴ τι καλὸν καὶ πρὸς σύστασιν καὶ εὐκοσμίαν εἰς αὐτὴν μονὴν προεχώρησε»[2].

Ὁ Γ. Σχολάριος ἔγραψε πρὸς τὸν Μακάριον ἐπιστολήν, καθ' ὃν χρόνον εὑρίσκετο οὗτος ἀσθενὴς εἰς νησίδα παρὰ τὴν πρωτεύουσαν, ἴσως τὴν Χάλκην, ὡς συμπεραίνει τοῦτο ὁ Παραμυθίας καὶ Πάργας Ἀθηναγόρας[3]. Ὁ L. Petit[4] ὁμιλεῖ περὶ ἐπιταφίου λόγου σωζομένου κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Montfaucon εἰς Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας καὶ συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Σχολαρίου. Ἐὰν τοιοῦτός τις λόγος συνετάχθη ποτὲ ὑπὸ τοῦ Σχολαρίου, οὗτος πάντως ἀπωλέσθη, οἱ δὲ ἐκδόται τῶν Ἁπάντων[5] τοῦ Σχολαρίου οὐδεμιᾶς ποιοῦνται μνείας. Ἀπεναντίας δημοσιεύουν οὗτοι «Στίχους ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ Μακαρίου, τοῦ ἡγουμένου τῆς Μονῆς Παντοκράτορος τοῦ ἱερομονάχου καὶ φιλοσόφου καὶ ὄντως μακαρίου»[6]. Εἰς τὸν διάλογόν του «Νεόφρων ἢ Ἀερομυθία», γραφέντα περὶ τὸ 1444, ὁ Σχολάριος ποιεῖται μνείαν τοῦ ἀποθανόντος Μακαρίου: «Ἐπειδὴ ἐτελεύτων Ἰγνάτιός τε ἐκεῖνος (=Ἰωάννης Χορτασμένος) καὶ τὰ θεῖα πολὺς Ἰωσὴφ (=Βρυέννιος) καὶ ὁ ἐξ Ἄθω Μακάριος (=Μακρῆς), καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ γενναῖοι, οἷς τε συνῆν ζῶσι»[7]. Μνείαν τοῦ Μακαρίου ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου ποιεῖται περὶ τὰ 1438 καὶ ὁ Συρόπουλος: «Εἴπερ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐτύγχανον νῦν εἴτε ὁ διδάσκολος κῦρ Ἰωσὴφ εἴτε ὁ πάπας Μακάριος ὁ Μακρός...»[8]. Τοιαῦται ὁμοῦ μετὰ Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου μνεῖαι μαρτυροῦν περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Μακαρίου. Αἱ περὶ αὐτοῦ βιογραφικαὶ πληροφορίαι εἶναι ἐν τούτοις πενιχραί.

Ὁ Ἀλ. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς[9] πρῶτος ἐδημοσίευσε «Συναξάριον τοῦ ὁσίου Μακαρίου» ἐκ χειρογράφου τοῦ Καΐρου. Εἰς τὸν αὐτὸν κώδικα[10] σώζεται καὶ ἐκτενὴς «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου Πα-

---

[2] Μέγα Χρονικόν, ἔκδ. Βόννης, σ. 157 — ἔκδ. Ρουμανικῆς Ἀκαδ., σ. 50.

[3] Τὴν ἐπιστολὴν βλ. ἐν Σπ. Λάμπρου, Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά, II, 299 - 301. Petit - Siderides - Jugie, Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου Ἅπαντα, τόμ. IV, σ. 424 - 425.

[4] DTC, IX², 1507.

[5] Βλ. τόμ. I, ἔνθα οἱ ἐπιτάφιοι λόγοι.

[6] Ἔνθ' ἀν., IV, σ. 379 - 381.

[7] Ἔνθ' ἀν., III, σ. 7.

[8] Παρὰ H. Hunger, σ. 136.

[9] ΔΙΕΕ, Γ(1889) 463 - 466.

[10] Ἔνθ' ἀν., σ. 460. Ἀνέκδοτος παραμένει ἐπίσης καὶ ἡ «Ἀκολουθία εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν Μακάριον τὸν ἐπικεκλημένον Μακρῆν», ἐξ ἧς ἐλήφθη τὸ Συναξάριον.

τρὸς ἡμῶν Μακαρίου», ὅστις ὅμως παραμένει εἰσέτι ἀνέκδοτος. Τὸ Συναξάριον» παραμένει ἑπομένως ἡ μόνη προσιτὴ τοῦ Μακαρίου βιογραφία συμπληρουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρου χωρίου τοῦ Γ. Σφραντζῆ. Ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν πηγῶν στηριζόμενοι ἔγραψαν περὶ τοῦ Μακαρίου ὅ τε Παπαδόπουλος - Κεραμεὺς [11] καὶ ὁ L. Petit [12]. Ὁ Παραμυθίας καὶ Πάργας Ἀθηναγόρας ἐν τῷ ἄρθρῳ του «Περὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν συγγέλλων ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ» [13] ὡμίλησε τὸ πρῶτον περὶ τοῦ τίτλου του ὡς Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου καὶ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Σχολαρίου ὑπέθεσε τὴν νῆσον Χάλκην ὡς τόπον τοῦ θανάτου του. Τελευταίως ὁ καθηγητὴς H. Hunger ἐν τῷ ἄρθρῳ του «Eine spätbyzantinische Bildbeschreibung der Geburt Christi. Mit einem Exkurs über das Charsianites - Kloster in Konstantinopel» [14] ἔδωκεν ἐπιστημονικώτερον τοῦ Μακαρίου βιογραφικὸν σημείωμα, ἀπέδειξε δὲ ὅτι οὗτος ἐκαλεῖτο καὶ Ἀσπρόφρυς.

Αἱ πενιχραὶ περὶ τοῦ Μακαρίου πληροφορίαι ὡδήγησαν εἰς σύγχυσιν αὐτοῦ μετὰ τῶν ὁμωνύμων καὶ σχεδὸν συγχρόνων του Μακαρίου Ἀγκύρας [15] καὶ Μακαρίου τοῦ Ξανθοπούλου [16]. Καὶ ἐξ αὐτῶν ὁ μὲν πρῶτος συνώδευσε τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Β' Παλαιολόγον εἰς τὸ ἀνὰ τὴν Εὐρώπην ταξείδιόν του (1401), ὁ δὲ δεύτερος, ἐξ ἑβραίων καταγόμενος, ὑπῆρξε πνευματικὸς τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος καὶ εἷς τῶν τριῶν αὐτοῦ μετὰ θάνατον ἐπιτρόπων [17].

Β) Τὰ ἔργα του

Ὁ Μακάριος Μακρῆς ὑπῆρξεν ἀνὴρ ἀρτίας θεολογικῆς καὶ θύραθεν μορφώσεως καὶ συγγραφεὺς ἀξιόλογος. Τὰ πλεῖστα ὅμως τῶν ἔργων του εἶχον ἀποδοθῆ παλαιότερον εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Β' Παλαιολόγον [18]. Νεώτεραι περὶ τὰ ἔργα τοῦ Μανουὴλ ἔρευναι [19] μᾶς

---

[11] Ἔνθ' ἀν., σ. 466 - 467. [12] DTC, IX², 1057 - 1058.

[13] ΕΕΒΣ, Ε (1928) 187 - 188.

[14] Ἐν τῷ περιοδ. «Jahrbuch der Österreichischen Byzantinischen Gesellschaft» 7 (1958) 125 - 140.

[15] Βλ. περὶ αὐτοῦ τὸ ἄρθρον τοῦ L. Petit ἐν DTC, IX², 1441 - 1443. Τὴν σύγχυσιν ἔκαμον οἱ Beck καὶ Trapp.

[16] Τὴν σύγχυσιν ἔκαμεν ὁ Ἀθηναγόρας, διώρθωσε δὲ ὁ Loenertz.

[17] Γ. Σφραντζῆς, Μικρὸν Χρονικόν, ἐν PG, 156, 1032 Β.

[18] Κατάλογον τῶν ἔργων τοῦ αὐτοκράτορος ἔδωκε προσφάτως ὁ κ. Khoury (βλ. ὑποσ. 19) μετὰ πληροφοριῶν περὶ τῆς ἐκδόσεως καὶ χρονολογήσεως ἑνὸς ἑκάστου ἔργου.

[19] Βλ. κυρίως: R. J. Loenertz, o. p., Écrits de Macaire Macrès et

ἐπιτρέπουν νὰ καταρτίσωμεν τὸν κατωτέρω κατάλογον ἔργων τοῦ Μακαρίου:

1) Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κατὰ Λατίνων (ἐκδ. ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου ἐν τῷ Τόμῳ Καταλλαγῆς, Ἰάσιον 1692, σ. 412 - 420).

2) Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἐν ἁγίοις Πατέρας καὶ Οἰκουμενικοὺς διδασκάλους τοὺς ἐν ταῖς ἑπτὰ θείαις καὶ οἰκουμενικαῖς συνελθόντας Συνόδοις (ἀνέκδ. εἰς τοὺς κώδ. ἑλληνικὸς Βατικανοῦ 1107, φφ. 212 - 236 καὶ Βατοπεδίου 631 (546), φφ. 109 - 131).

3) Ἐγκώμιον εἰς Δαβὶδ τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ (ἐκδ. ὑπὸ τοῦ V. Latysev, ἐν Zapiski imp. Odesskago občšstva istorii i drevnostej 30(1912)236 - 251, ὡς ἔργον τοῦ Μανουὴλ Β').

4) Ἐγκώμιον εἰς Γαβριὴλ Ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης (ἐκδ. ὑπὸ τῆς Λουΐζας Συνδίκα - Λαούρδα, ἐν «Μακεδονικὰ» 4 (1955/1960) 352 - 370, ὡς ἔργον ἀνωνύμου.

5) Ὑπόμνημα εἰς μερικὰ θαύματα καὶ εἰς τὴν εὕρεσιν καὶ ἀνακομιδὴν τοῦ λειψάνου τῆς ἁγίας μάρτυρος Εὐφημίας (ἐκδ. ὑπὸ Fr. Halkin, Euphémie de Chalcedoine, ἐν «Subsidia Hagiographica» 41(1965)169 - 182.

6) Βίος τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης (ἐκδ. ὑπὸ Β. Λαούρδα, ἐν «Κρητικὰ Χρονικὰ» 7 (1953) 66 - 74. Νεοελληνικὴ ἀπόδοσις αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Νέῳ Ἐκλογίῳ», Κωνσταντινούπολις 1863, σ. 151 - 155 καὶ ὑπὸ Δουκάκη, ἐν «Νέος Συναξαριστὴς» τοῦ μηνὸς Ἰουλίου, Ἀθῆναι 1893, σ. 35 - 42).

7) Βίος ἁγίου Μαξίμου τοῦ Καυσοκαλυβίτου (ἀνέκδ. ἐν τῷ Ναιανῷ Κώδ. φ. 41 - 55 Βλ. Fr. Halkin, Bibliotheca Hagiographica Graeca (3η ἔκδ.), Βρυξέλλαι 1957, τόμ. II, σ. 107, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ Βιβλιογραφία.

8) Ἔκφρασις εἰκόνος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (ἔκδ. ὑπὸ C. L. Kayser, Philostrati libri de gymnastica quae supersunt, Heidelberg 1840, σ. 12) - 132.

---

de Manuel II Paléologue dans les mss. Vat. Gr 1107 et Crypt. 161. Ἐν «Orientalia Christiana Analecta» 15 (1949) 185 - 191. A. Th. Khoury, L'empereur Manuel II Paléologue (1350 - 1425). Essai bibliographique, ἐν «Proche Orient Chrétien» 18 (1968) 29 - 49. F. Halkin, Euphémie de Chalcédoine, ἐν «Subsidia Hagiographica» 41 (1965) 167 - 169. H. Hunger, ἔνθ' ἀν.. σ. 134 - 135.

9) Ἔκφρασις εἰκόνος τῆς γεννήσεως (ἐκδ. ὑπὸ C. L. Kayser, ἔνθ' ἀν., σ. 133 - 142 καὶ ὑπὸ H. Hunger μετὰ γερμανικῆς μετφρ. ἔνθ' ἀν., σ. 126 - 129).

10) Παραμυθητικὸς ἐπὶ νοσοῦντι ἢ περὶ καρτερίας (ἀνέκδ. ἐν ἑλλην. Βατικ. κώδ. 1107, φφ. 323 - 342). Ἀπευθύνεται εἰς γνωστὸν τοῦ συγγραφέως νοσοῦντα ἰατρόν.

11) Ἀπὸ συναλγοῦντος παραμυθητικὸς ἢ περὶ θανάτου. Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην (ἀνέκδ., ἔνθ' ἀν., φφ. 200 - 217).

12) Συνηγορία τῆς ἱερᾶς παρθενίας (ἀνέκδ. ἔνθ. ἀν., φφ. 236 - 253. Ἐκδίδεται προσεχῶς ὑφ' ἡμῶν).

13) Πρὸς τοὺς σκανδαλιζομένους ἐπὶ τῇ εὐπραγίᾳ τῶν ἀσεβῶν (ἀνέκδ. ἔνθ' ἀν., φφ. 168 - 200. Ἐκδίδεται προσεχῶς ὑφ' ἡμῶν).

14) Μονῳδία εἰς Μανουὴλ Β΄ Παλαιολόγον (ἀνέκδ., ἔνθ' ἀν., φφ. 299 - 303).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κειμένων ἓξ (1, 3, 5, 6, 8, 9) θεωροῦνται σήμερον ὡς γνήσια ἔργα τοῦ Μακαρίου, οὐδεμία δ' ἐπ' αὐτοῦ ὑφίσταται ἀμφιβολία, καθ' ὅσον τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ἀναφέρεται ρητῶς ἐν τοῖς διαφόρους χειρογράφοις[20]. Τριῶν ἑτέρων ἔργων (7, 10, 11) ὡς συγγραφεὺς ἀναφέρεται ἐν τοῖς χειρογράφοις Μακάριος ὁ ἱερομόναχος καὶ οὐχὶ ὁ Μακρῆς. Εἴδομεν ὅμως ὅτι ὁ Γεώργιος Σχολάριος ἀπευθύνει τὴν ἐπιστολήν του «τῷ τιμιωτάτῳ ἐν ἱερομονάχοις κυρῷ Μακαρίῳ», τοὺς δὲ στίχους ἐπιταφίους αὐτοῦ ἀφιεροῖ «ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ Μακαρίου, τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος, τοῦ ἱερομονάχου καὶ φιλοσόφου καὶ ὄντως μακαρίου». Ἀλλοῦ δ' ὁ Μακάριος καλεῖται ἱερομόναχος ὁ Ἀσπρόφρυς[21], συγγραφεὺς τῆς ἐκφράσεως τῆς εἰκόνος τῆς Γεννήσεως. Μέχρις ἀποδείξεως τοῦ ἀντιθέτου ὁ ἱερομόναχος οὗτος εἶναι ὁ Μακρῆς. Ἄλλωστε τὰ ὑπ' ἀριθμ. 10 καὶ 11 ἔργα εὑρίσκονται ἐν τῷ Βατικανῷ κώδικι πλαισιούμενα ὑπ' ἄλλων ἔργων τοῦ Μακρῆ. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 7 ἔργον πρῶτος ὁ σοφὸς Εὐλόγιος Κουρίλας[22] ἐταύτισε τὰ δύο αὐτὰ ὀνόματα, ὁ δὲ Fr. Halkin[23] φαίνεται ἀσπαζόμενος τὴν γνώμην ταύτην.

---

[20] Loenertz, ἔνθ' ἀν., σ. 185 - 187. Hunger, ἔνθ' ἀν., σ. 134 - 135.

[21] Hunger, ἔνθ' ἀν., σ. 126 καὶ 136.

[22] E. Kourilas - Fr. Halkin, Deux vies de S. Maxime le Kausokalybite, ermite au Mont - Athos (XIV s), ἐν «Analecta Bollandiana» 54 (1936) 40.

[23] Euphémie de Chalcédoine, σ. 169.

Δυσχερεστέρα καθίσταται ἡ ἀπόδειξις τῆς γνησιότητος τῶν λοιπῶν ἔργων (1, 4, 12, 13, 14) καθ' ὅσον οὐδαμοῦ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ἀναφέρεται. Καὶ ὡς πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 1 ἔργον, εἴδομεν ὅτι ὁ Δοσίθεος Ἱεροσολύμων ἐδημοσίευσεν αὐτὸ ὡς ἔργον Μακαρίου τοῦ Μακρῆ, ἔκτοτε δ' οὐδεὶς ἐφάνη ἀμφισβητῶν τὴν γνησιότητά του. Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 14 ὁ Loenertz ὑποθέτει ὡς ἔργον τοῦ αὐτοῦ Μακαρίου, διότι εὑρίσκεται ἐν τῷ Βατ. κώδ. μεταξὺ ἄλλων γνησίων ἔργων τοῦ συγγραφέως, οὐδεμίαν δ' ἄλλην μαρτυρίαν ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς γνησιότητός του ἔχομεν νὰ προβάλωμεν.

Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 4 σπουδαιότατον ἔργον ὁ Loenertz ἀποδίδει ἀπεριφράστως εἰς τὸν ἡμέτερον Μακάριον. Ὁ H. G. Beck[24], μετ' αὐτὸν δ' οἱ Hunger καὶ Khoury φαίνονται διστακτικοί. Ἡ Λ. Συνδίκα - Λαούρδα ἐδημοσίευσεν αὐτὸ ὡς ἔργον ἀγνώστου συγγραφέως. Προηγουμένως ὅμως ὁ Β. Λαούρδας[25] ὑπεστήριζε τὴν γνώμην ταύτην εἰς τὸ περὶ Γαβριὴλ Θεσσαλονίκης ἄρθρον του. Τὰ σπουδαιότερα ἐπιχειρήματα τοῦ κ. Λαούρδα εἶναι ὅτι «οὔτε ἡ χρονολογικὴ ἔνδειξις (ὁ Μακάριος ἐγεννήθη περὶ τὸ 1391, ἐνῷ ὁ Γαβριὴλ ἀπέθανε μεταξὺ τοῦ 1410 καὶ 1418) οὔτε ἡ ἀναφορὰ εἰς τὴν κλασσικὴν γραμματείαν συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἀποδόσεως τοῦ ἐγκωμίου αὐτοῦ εἰς Μακάριον τὸν Μακρῆν». Ἐν τούτοις οὐδὲν ἐμποδίζει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι «ὁ χαρακτὴρ αὐτὸς τοῦ ἐγκωμίου εἶναι τεχνητὸς» καὶ ὅτι ὁ Μακάριος τὸ συνέθεσε βραδύτερον εἰς Ἅγιον Ὄρος ἢ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς μνήμην τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς γενετείρας πατρίδος του, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀσφαλῶς γνωρίσει ἐν τῇ νεότητί του. Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἀναφορὰς εἰς τὴν κλασσικὴν παιδείαν δὲν νομίζομεν ὅτι «ἀποκλείεται νὰ προέρχωνται ἀπὸ γραφίδα μοναχοῦ τοῦ Ἁγίου Ὄρους». Καὶ εἰς ἄλλα συγγράμματα τοῦ Μακαρίου αἱ ἀναφοραὶ εἰς τὴν κλασσικὴν γραμματείαν δὲν εἶναι σπάνιαι. «Πενταετῆ δὲ χρόνον τετελεκώς», γράφει ὁ βιογράφος του, «γραμματιστῇ τινι δίδοται παρὰ τῶν τεκόντων εἰς παιδείαν τῆς θύραθεν ἅμα καὶ τῆς ἡμετέρας, καὶ εὐθὺς δαυλὸς ἦν εἰς πῦρ τὸ τοῦ λόγου. Τριῶν οὖν ἢ τεττάρων ἐληλακότων ἐνιαυτῶν, τοὺς κατ' αὐτὸν ἅπαντας σχεδὸν ὑπερήλασεν»[26]. Περαιτέρω δ' ὁμιλῶν περὶ τῆς παρὰ τῷ πρώτῳ πνευματικῷ μαθητείας τοῦ Μακαρίου ἐν Ἄθῳ, ὁ αὐτὸς βιογράφος σημειοῖ, «καὶ ὅσα πρότερον μαθήματα τῆς ἑλληνικῆς παι-

---

[24] Kirche u. Theol. Lit. im Byz. Reich, σ. 748.

[25] Ὁ Γαβριὴλ Θεσσαλονίκης, ἐν «Ἀθηνᾶ» 56 (1952) 200 - 202.

[26] ΔΙΕΕ, Γ (1889) 463.

δείας οὐκ ἔφθη παρὰ διδασκάλου λαβὼν διδάσκεται πρὸς τοῦ θείου γέροντος· ἦν γὰρ τούτων, ὡς ἔοικεν, οὐκ ἄμοιρος»[27]. Πρόκειται βεβαίως ἐνταῦθα περὶ συναξαρίου. Πῶς ὅμως δυνάμεθα νὰ δικαιολογήσωμεν ἄλλως τὴν μετὰ ταῦτα πρόσκλησιν τοῦ Μακαρίου εἰς τὴν πρωτεύουσαν; Προσωπικῶς θεωροῦμεν τὸ εἰς τὸν Γαβριὴλ ἐγκώμιον ὡς ἔργον τοῦ Μακαρίου.

Τὸ πρόβλημα τοῦ συγγραφέως τῶν ὑπ' ἀριθμ. 12 καὶ 13 ἔργων καθίσταται τοσοῦτον μᾶλλον ἐνδιαφέρον καθόσον πρόκειται περὶ τῶν δύο σπουδαιοτέρων συγγραμμάτων τοῦ ἀνωτέρω καταλόγου. Ἀμφότερα δ' εἶχον ἀποδοθῆ παλαιότερον εἰς Μανουὴλ Β' τὸν Παλαιολόγον. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν «Συνηγορίαν τῆς ἱερᾶς παρθενίας», ἡ ἀπόδοσίς της εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἔχει σήμερον ἐγκαταλειφθῆ, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ἐρευνητῶν ἀποδίδουν αὐτὴν εἰς τὸν Μακάριον[28]. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἀσπαζόμεθα καὶ ἡμεῖς διὰ τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ἐκθέτομεν κατωτέρω. Τὸ πρόβλημα ὅμως τῶν τεσσάρων λόγων «πρὸς τοὺς σκανδαλιζομένους» παρουσιάζεται κατὰ τρόπον διάφορον. Ἐκτὸς τοῦ L. Petit, τὸ ἔργον τοῦτο ἀπέδωσαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὁ H. G. Beck[29] καὶ ὁ Khoury, ἐνῷ ὁ Loenertz τὸ ἀναφέρει ὡς ἔργον ἀνωνύμου. Τέλος ὁ E. Trapp[30], εἰς ἀνακοίνωσίν του ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ Συνηγορία καὶ οἱ Λόγοι ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, Μακαρίου τοῦ Μακρῆ. Αἱ γνῶμαι τῶν Khoury καὶ Trapp παρουσιάζουν τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον, διότι οἱ δύο νεαροὶ αὐτοὶ ἐρευνηταὶ ἠσχολήθησαν ἰδιαιτέρως ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ τὰ ἔργα Μανουὴλ Β' τοῦ Παλαιολόγου ἀφ' ἑτέρου δὲ περὶ τὴν κατὰ τοῦ Ἰσλὰμ βυζαντινὴν γραμματείαν. Ἄλλωστε ἀμφότεροι γνωρίζουν καλῶς τὰ ἐν λόγῳ κείμενα.

Ἐξ αὐτῶν ὁ Khoury γράφει ὅτι «τὸ περιεχόμενον τῶν Λόγων παρουσιάζει μίαν τόσον μεγάλην συγγένειαν μὲ τὰς ἀπασχολήσεις τοῦ Μανουὴλ οἷαι αὗται ἀναφαίνονται εἰς τὴν «Πρὸς τὸν Καβάσιλαν ἐπιστολήν» του καὶ εἰς τὰς «Διαλέξεις του μετά τινος Πέρσου», ὥστε ὑποχρεούμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸν αὐτοκράτορα ὡς τὸν πιθανὸν συγγραφέα τοῦ ἔργου»[31]. Εἰς τὴν γνώμην του ὅμως αὐτὴν ὁ Khoury, ὁ ὁποῖ-

---

[27] Αὐτόθι, σ. 464.

[28] Loenertz, Beck, Trapp, Khoury.

[29] Ἔνθ' ἀν., σ. 748.

[30] E. Trapp, Die Stellung der beiden Apologien des Vat. Gr. 1107 in der byzantinischen Islampolemik, ἐν «Jah. der Öster. Byz. Gesellschaft» XVI (1967) 199 - 202.

[31] Ἔνθ. ἀν., σ. 31,

ος δίδει περαιτέρω περίληψιν των Λόγων ἀκολουθεῖ τὸν Beck. Ἡ θέσις αὕτη τοῦ Khoury εὐσταθεῖ βεβαίως κατὰ πάντα. Ἡ συγγένεια τοῦ [illegible]ιος τῶν Λόγων ἀφ' ἑνός, τῆς Ἐπιστολῆς πρὸς Καβάσιλαν καί τινων σελίδων τῆς Διαλέξεως [32] ἀφ' ἑτέρου, εἶναι ὄντως ἀναμφισβήτητος. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι οἱ Λόγοι εἶναι ἔργον τοῦ Μανουήλ. Τὸ θέμα τῶν δυστυχιῶν τῶν χριστιανῶν καὶ τῆς εὐπραγίας τῶν ἀσεβῶν ἀπησχόλει ἅπαντας τοὺς θεολόγους τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Αἱ σχετικαὶ σελίδες τῆς «Διαλέξεως μετά τινος Ἰσμαηλίτου» Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου [33] παρουσιάζουν μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὰ ἀνωτέρω ἔργα τοῦ αὐτοκράτορος, φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Ἰωσὴφ ἐξέθεσε τὰς ἰδέας αὐτὰς εἰς ὁμιλίαν του ἐν τῷ Παλατίῳ ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν τούρκων πρέσβεων [34]. Βραδύτερον ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γεννάδιος Σχολάριος ἐξέθεσε συχνάκις παρομοίας ἰδέας [35]. Οὕτω ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ σοβαρώτατον αὐτὸ πρόβλημα ἁπάντων τῶν θεολόγων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος εἶναι ἡ αὐτή, ἡ δ' ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασις τοῦ αὐτοκράτορος εἶναι βεβαία. Ὅπως ὁ Βρυέννιος, οὕτω καὶ ὁ Μακρῆς, πνευματικὸν ἀνάστημα τῆς ἐποχῆς του, δὲν ἠδύνατο νὰ μὴν ἀσχοληθῇ περὶ τὸ φλέγον αὐτὸ ζήτημα, οὔτε ἡ ἀπάντησίς του ἠδύνατο νὰ εἶναι διάφορος.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Khoury, ὁ Trapp ὑπεστήριξε τὴν συγγένειαν μεταξὺ τῶν κειμένων τῆς Συνηγορίας καὶ τῶν Λόγων. Ἡ συγγένεια αὕτη εἶναι κατ' ἀρχὴν φιλολογική. Ἡ γλῶσσα καὶ τὸ ὕφος τῶν δύο συγγραμμάτων παρουσιάζουν ὁμοιότητας τὰς ὁποίας δὲν συναντῶμεν εἰς τὰ ἔργα τοῦ αὐτοκράτορος, παρατηρεῖ ὁ Trapp [36]. Δυνάμεθα ὅμως

---

[32] Βλ. τὰς σελίδας ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ E. Trapp, Manuel II Palaiologos. Dialoge mit einem «Perser», Wien 1966, σ. 56 - 64.

[33] Βλ. Α. Ἀργυρίου, Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου μετά τινος Ἰσμαηλίτου Διάλεξις, ἐν ΕΕΒΣ, ΛΕ' (1966) 176 - 183.

[34] Αἱ παράγραφοι 42 - 51 τῆς Διαλέξεως (ἔνθ' ἀν., σ. 176 - 180) εὑρίσκονται σχεδὸν αὐτολεξεὶ εἰς Λόγον τοῦ Βρυεννίου «Ἀναγκαίας τινὰς ἀπορίας περιέχοντα περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐνσάρκου οἰκονομίας. Ρηθέντα ἐν τῷ αὐτῷ Παλατίῳ, καὶ Πρέσβεων ἐκ Περσίδος ἐκεῖσε παρατυχόντων, τῶν περὶ αὐτὰς ἐσχολακότων» (Εὐγενίου διακόνου τοῦ Βουλγάρεως, Ἰωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου Εὑρεθέντα, τόμ. Β', Λειψία 1768, σ. 104 - 108).

[35] Βλ. κυρίως Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου Ἅπαντα, τόμ. I, σ. 172 - 187 καὶ 283 - 294; τόμ. III, σ. 239 - 251; τόμ. IV, σ. 198 - 206, 211 - 231, 264 - 274, 348 - 350 καὶ 352 - 355.

[36] E. Trapp, Die Stellung . . ., σ. 199.

νὰ προχωρήσωμεν περισσότερον. Οὕτω π.χ. ὡρισμένοι χαρακτηρισμοὶ τοῦ Μωάμεθ καὶ τῆς θρησκείας του εἶναι οἱ αὐτοὶ εἰς τὰ δύο ἔργα οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Μανουήλ. Παρατηροῦμεν προσέτι ὅτι ἡ Συνηγορία ἀπευθύνεται πρὸς «τίμιον πατέρα», εἰς τὸν ὁποῖον ὑπόσχεται «τὰς μὲν ἄλλας ἡμῶν πρὸς τὰς τῶν πολεμίων δυσσεβεῖς δόξας διατριβὰς εἰσαῦθις ἐκθήσομαι». Οἱ Λόγοι ἀπευθύνονται πρὸς «ἀδελφοὺς ἁγίους, κλήσεως ἐπουρανίου μετόχους». Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἔγραψε πρῶτον τὴν Συνηγορίαν ἀπευθυνομένην πρὸς μοναχόν, μετὰ δὲ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ὡραίας ταύτης ἐπιστολῆς, ἀπηύθυνε τοὺς τέσσαρας Λόγους εἰς ἅπασαν τὴν μοναχικὴν κοινότητα. Ἄλλωστε δὲν εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῶμεν πόσον τὰ προβλήματα αὐτὰ ἀπησχόλουν τοὺς μοναχοὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς καὶ πάντα χριστιανόν.

Ὑπάρχει ὅμως ἔτι σοβαρώτερος λόγος ὁ ὁποῖος μᾶς ἀναγκάζει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ δύο αὐτὰ ἔργα ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως καὶ ὅτι οὗτος εἶναι ὁ Μακάριος Μακρῆς. Σκοπὸς ἀμφοτέρων εἶναι οὐχὶ τόσον ἡ καταπολέμησις τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας, ὅσον ἡ στήριξις τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ παραμυθία των ἐν ταῖς παρούσαις θλίψεσιν. Εἴχομεν δ' ἄλλοτε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γράψωμεν ὅτι τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ Βρυεννίου ὅτε συνέθετε τὴν διάλεξίν του [37]. Ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ δώσῃ μίαν ἀπάντησιν εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ κυρίως τὴν ὑλικὴν κατάπτωσιν τῆς Αὐτοκρατορίας, κηρύσσων τὴν ἀνωτερότητα τῶν πνευματικῶν ἔναντι τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, τῆς μελλούσης καὶ αἰωνίου ἔναντι τῆς παρούσης καὶ προσκαίρου ζωῆς. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν κατανόησις τῶν ἐκτιθεμένων ἀληθειῶν κατέχει δευτερεύουσαν σημασίαν. Τοιαύτη δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι οὔτε καὶ ὑπῆρξεν ἡ θέσις τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ συγγραφεὺς τῶν ἀνωτέρω συγγραμμάτων εἶναι κληρικὸς καὶ μάλιστα μοναχός. Ἐφ' ὅσον δὲ ταῦτα εὑρίσκονται ἐν Βατικανῷ κώδικι τοῦ ΙΕ´ αἰῶνος μεταξὺ ἄλλων ἔργων τοῦ Μακαρίου, συγγραφεὺς αὐτῶν δέον νὰ θεωρῆται, μέχρι ἀποδείξεως τοῦ ἀντιθέτου, Μακάριος ὁ Μακρῆς.

---

[37] Ἀ. Ἀργυρίου, ἔνθ' ἀν., σ. 155 - 157. Βλ. καὶ A. Argyriou, Pachomios Roussanos et l' Islam, «Révue d' Histoire et de Philosophie Réligeuse» Strasburg (ὑπὸ ἐκτύπωσιν). Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐξετάζομεν ἐπίσης εἰς μελέτην μας περὶ τὴν κατὰ τοῦ Ἰσλὰμ πολεμικὴν καὶ ἀπολογητικὴν τῶν βυζαντινῶν θεολόγων τοῦ ΙΕ´ αἰῶνος, τῆς ὁποίας ὅμως ἡ ἔκδοσις δὲν ἐγένετο ἀκόμη.

Ἡ ἀνωτέρω λεπτομερής πως ἔκθεσις μᾶς ἐπιτρέπει, νομίζομεν, νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι ἅπαντα τὰ τοῦ παρόντος καταλόγου συγγράμματα εἶναι ἔργα τοῦ ἡγουμένου τῆς Μονῆς Παντοκράτορος ἱερομονάχου Μακαρίου τοῦ Μακρῆ ἢ Ἀσπρόφρυδος. Οὐδεὶς ὅμως προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου συγγραφῆς των εἶναι πρὸς τὸ παρὸν δυνατός. Ἑπομένως ὑποθέσεις μόνον δυνάμεθα νὰ προβάλωμεν.

Οὕτω π.χ. δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ὁ Μακάριος ἔγραψε τὸν Βίον Μαξίμου τοῦ Καυσοκαλυβίτου (+1365), τὸν Βίον Ἀνδρέου Κρήτης (+740) καὶ τὸ ἐγκώμιον εἰς Δαβὶδ τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ (+540), καθ' ὅσον ἡ ἐν Ἄθῳ μοναχικὴ ζωὴ ηὐνόει τὴν συγγραφὴν τοιούτων ἁγιογραφικῶν βίων καὶ ἐγκωμίων. Οὐδὲν ἐμποδίζει ἐξ ἄλλου νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ τὸ εἰς Γαβριὴλ Θεσσαλονίκης ἐγκώμιον ἐγράφη εἰς Ἅγιον Ὄρος. Ἐὰν ὁ Γαβριὴλ ἀπέθανε περὶ τὸ 1417 - 1418, ὁ Μακάριος εἶχεν ἤδη ὑπερβῆ τὸ 25ον ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ ἡ μόρφωσίς του ἦτο ἀρτία. Πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι ὁ Μακάριος ἔγραψε τὸ Ἐγκώμιον ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαβριήλ, τῇ βοηθείᾳ μάλιστα τοῦ νέου γέροντός του, Δαβὶδ τοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης.

Οἱ δύο παραμυθητικοὶ λόγοι, ὁ Περὶ καρτερίας καὶ ὁ Περὶ θανάτου, ἐγράφησαν ὁ μὲν εἰς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀσθενείας γνωστοῦ τοῦ συγγραφέως ἰατροῦ, ὁ δ' ἕτερος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ συγγραφέως Ἰωάννου καὶ τῇ αἰτήσει τῆς οἰκογενείας του. Οὐδεμίαν ὅμως συγκεκριμένην ἔχομεν πληροφορίαν οὔτε περὶ τοῦ ἀδελφοῦ του οὔτε περὶ τοῦ ἰατροῦ. Ἑπομένως εἶναι δύσκολον νὰ εἴπωμεν ἐὰν τὰ δύο μικρὰ αὐτὰ ἔργα ἐγράφησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος.

Πάντα τὰ λοιπὰ ἔργα δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς γραφέντα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τοῦτο εἶναι π.χ. βέβαιον διὰ τὴν Μονῳδίαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Β΄, ἡ ὁποία ἐγράφη ἀσφαλῶς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ αὐτοκράτορος (1425). Τοῦτο εἶναι ἐπίσης βέβαιον διὰ τὰς δύο ἐκφράσεις αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς περιγραφὴν εἰκόνων τῆς πρωτευούσης. Εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐγράφη προσέτι τὸ Ὑπόμνημα εἰς τὴν Ἁγίαν Εὐφημίαν, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ λειψάνων ἐναποκειμένων ἐν τῇ Βασιλευούσῃ.

Τὸ Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σύγγραμμα καὶ ἡ Ὁμιλία εἰς τοὺς Ἁγίους Πατέρας, ἀμφότερα ἀναφερόμενα εἰς τὰς μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Λατίνων διαφοράς, εὑρίσκονται ἀσφαλῶς εἰς στενὴν μετὰ τῆς θρησκευτικῆς πολιτικῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου

σχέσιν καὶ συνετέθησαν πρὸ τῆς μεταβάσεως τοῦ Μακαρίου εἰς Ρώμην (1425 - 1427) ἢ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του (1429 - 1430)[38].

Ὑπολείπονται τὰ δύο σπουδαιότερα ἔργα, ἡ «Συνηγορία τῆς ἱερᾶς παρθενίας» καὶ οἱ «Πρὸς τοὺς σκανδαλιζομένου» τέσσαρες λόγοι. Εἶναι δύσκολον νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ταῦτα ἐγράφησαν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, καθ' ὅσον τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων μεταξὺ τοῦ Ἰσλὰμ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑφίστατο ὀξύτατον μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν κύκλων τῆς πρωτευούσης, ὅπως ἀποδεικνύουν τοῦτο τὰ σχετικὰ ἔργα Μανουὴλ Β´ τοῦ Παλαιολόγου καὶ Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου. Δυνάμεθα μάλιστα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Μακάριος ἔγραψε τὰ ἀνωτέρω ἔργα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουήλ, ἀκριβέστερον δὲ κατὰ τὰ δύο ἔτη τῆς πρώτης ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονῆς του (μεταξὺ 1421 καὶ 1424). Φιλοξενούμενος ὢν τοῦ αὐτοκράτορος, εἶχεν ἀσφαλῶς συμμετάσχει εἰς τοιαύτας τῶν θεολογικῶν κύκλων τοῦ Παλατίου συζητήσεις. ἁγιορείτης δ' ὢν μοναχός, ἠθέλησε νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς δύο προβλήματα τῆς ἁρμοδιότητός του, τὸ τῆς παρθενίας καὶ τῆς ἐννοίας τῶν ὑλικῶν δυσπαραγιῶν τῶν χριστιανῶν. Ἄλλωστε ἡ ἀρτιότης τοῦ ὕφους καὶ τῆς γλώσσης ἀφ' ἑνός, ἡ ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς πατερικῆς διδασκαλίας ἰδιαιτέρα ἐξάρτησίς των ἀφ' ἑτέρου, ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ συγγραφεὺς κατέβαλεν ὅλως ἰδιαιτέραν προσπάθειαν διὰ τὴν σύνταξίν των. Τοῦτο δ' εἶναι εὐκολονόητον διὰ νεοαφιχθέντα εἰς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς κύκλους ἁγιορείτην. Πάντα βεβαίως τὰ ἀνωτέρω ἔχουσιν ἀξίαν ὑποθέσεων μόνον οὐχὶ δὲ καὶ λύσεως τοῦ προβλήματος τοῦ χρόνου συγγραφῆς ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἔργων τοῦ Μακαρίου. Πιστεύομεν ὅμως ὅτι αἱ ὑποθέσεις αὐταὶ εἶναι αἱ πλησιέστεραι πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Περὶ τῆς φιλολογικῆς, τῆς ἱστορικῆς καὶ τῆς θεολογικῆς ἀξίας τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μακαρίου ὀλίγα τινὰ θὰ σημειώσωμεν. Μία τοιαύτη μελέτη θὰ ἐβοήθει εἰς καλυτέραν γνωριμίαν καὶ εἰς μεγαλυτέραν κατανόησιν τῆς προσωπικότητος τοῦ Μακαρίου, θὰ παρεῖχε δ' ἴσως καὶ συμπληρωματικά τινα στοιχεῖα τοῦ βίου του. Πολλὰ ἐν τούτοις τῶν ἔργων του παραμένουν εἰσέτι ἀνέκδοτα, τὸ δ' ἡμέτερον ἐνδιαμέ-

---

[38] Ἐνδέχεται ὅμως ἡ Ὁμιλία εἰς τοὺς Ἁγίους Πατέρας νὰ ἐγράφη ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, καθ' ὅσον τὴν εὑρίσκομεν εἰς ὑπ' ἀριθμ. 631 χειρόγραφον τῆς Μονῆς Βατοπεδίου, τὸ ὁποῖον χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1422.

ρον περιορίζεται εἰς μόνα σχεδὸν τὰ κείμενα τὰ σχέσιν ἔχοντα μὲ τὸν μωαμεθανισμόν.

Ὁ Fr. Halkin ἐξῆρε προσφάτως τὴν ἱστορικὴν ἀξίαν τοῦ Ὑπομνήματος εἰς τὴν Ἁγίαν Εὐφημίαν. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ κ. Λαούρδας προκειμένου περὶ τοῦ Ἐγκωμίου εἰς τὸν Γαβριήλ. Εἴδομεν δ' ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἀκρίβεια ἀφ' ἑνός, αἱ συχναὶ ἀναφοραὶ εἰς τὴν κλασσικὴν γραμματείαν ἀφ' ἑτέρου, ὡδήγησαν τὸν σοφὸν αὐτὸν ἐρευνητὴν νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἔργου εἰς τὸν Μακάριον. Ὡς πρὸς τὰς δύο Ἐκφράσεις, ὁ C. L. Kayser τὰς εἶχε δημοσιεύσει ὡς ὑποδείγματα ρητορικῶν γυμνασμάτων, τὴν φιλολογικὴν δ' ἀξίαν αὐτῶν ἐξῆρεν καὶ ὁ κ. Hunger. Εἴδομεν τέλος ὅτι ὁ Βίος τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Νέῳ Ἐκλογίῳ καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Συναξαριστῇ εἰς ἁπλοελληνικὴν ἀπόδοσιν, ἐσχάτως δὲ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πρωτότυπον. Τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ στερῆται φιλολογικῆς καὶ θεολογικῆς ἀξίας εἶναι τὸ Κατὰ Λατίνων σύγγραμμα, τὸ πρῶτον ἐν τούτοις γνωστὸν καὶ δημοσιευθὲν ἔργον τοῦ Μακαρίου.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν εἵλκυσαν τὰ δύο κατὰ τοῦ Ἰσλὰμ συγγράμματα. Καὶ διὰ μὲν τοὺς τέσσαρας Λόγους πρῶτος ὡμίλησεν ὁ H. Beck [39], μετ' αὐτὸν δ' οἱ Khoury καὶ Trapp. Τὴν δὲ σπουδαιότητα τῆς Συνηγορίας ἐξῆραν ἐπίσης οἱ δύο τελευταῖοι. Πρόκειται ὄντως περὶ ἀξιολόγων ἔργων. Οἱ Λόγοι ἀναφέρονται εἰς τὸ πρόβλημα τῶν δυστυχιῶν τῶν χριστιανῶν καὶ τῆς ὑλικῆς εὐπραγίας τῶν μωαμεθανῶν. Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶχεν ἀπασχολήσει ἅπαντας τοὺς θεολόγους, τούς τε βυζαντινοὺς καὶ τοὺς μωαμεθανούς, ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς νέας αὐτῆς θρησκείας, πολλὰ δ' ἐγράφησαν ἐπ' αὐτοῦ. Καὶ ἐνῷ οἱ μωαμεθανοὶ ἔβλεπον ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῇ πραγματικότητι τὴν ἀνωτερότητα τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας ἔναντι τῆς χριστιανικῆς, οἱ βυζαντινοὶ θεολόγοι ἐζήτουν ἀπάντησιν περισσότερον βιβλικὴν καὶ θεολογικήν [40]. Ἡ μεγάλη θεολογικὴ ἀξία τῶν τεσσάρων Λόγων συνίσταται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι πρῶτος ὁ συγγραφεὺς αὐτῶν ἀναλαμβάνει λεπτομερῆ ἐξέτασιν τοῦ προβλήματος, ἀνα-

---

[39] P. H. Beck, Vorsehung und Vorherbestimmung in der theologischen Literatur der Byzantiner, ἐν «Orientalia Christiana Analecta» 114 (1937) 145 - 147.

[40] Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐξετάζομεν λεπτομερῶς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς ἐκδόσεως τῶν Λόγων.

σκευάζων ἅπαντα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν τε μεγαλοφρόνων μωαμεθανῶν καὶ τῶν χλιαρῶν τὴν πίστιν χριστιανῶν. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θέματος γίνεται κατὰ τρόπον μεθοδικόν, τὰ ἐπιχειρήματα εἶναι ἰσχυρὰ καὶ πειστικά, αἱ δὲ ἀναφοραὶ εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν ἱστορίαν συχνόταται καὶ ἐπιτυχέσταται.

Ἡ Συνηγορία σκοπὸν ἔχει τὴν ὑπεράσπισιν τῆς παρθενίας ἐναντίον τῶν μωαμεθανῶν, οἵτινες κατηγοροῦν τὸν ἀσκητικὸν καὶ παρθενικὸν βίον ὡς ἐναντιούμενον πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰς Γραφάς. Ὁ συγγραφεὺς ἀνασκευάζει ἓν πρὸς ἓν ἑπτὰ ἐπιχειρήματα τῶν μωαμεθανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν πέντε πρῶτα εἶναι εἰλημμένα ἐκ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τὰ δὲ δύο τελευταῖα ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Τὸ ὕφος καὶ ἡ γλῶσσα εἶναι ἄψογα, ἡ διαίρεσις τῶν μερῶν ἀρτία, τὰ ἐπιχειρήματα σαφῆ καὶ πειστικά, ἡ δὲ γνῶσις τῶν Γραφῶν καὶ τῆς πατερικῆς ἀσκητικῆς θεολογίας ἀξιοθαύμαστος. Ἐν τούτοις ἡ πρωτοτυπία τοῦ συγγράμματος ἔγκειται κυρίως εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ μόνον γνωστὸν κείμενον τῆς βυζαντινῆς γραμματείας, τοῦ ὁποίου σκοπὸς εἶναι ἡ ἐναντίον τοῦ Ἰσλὰμ ὑπεράσπισις τῆς παρθενίας. Ὁ συγγραφεὺς γνωρίζει κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ ἀκριβέστατον τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἐπισήμου μωαμεθανικῆς θεολογίας ἐπὶ ἑνὸς προβλήματος, τὸ ὁποῖον ἀνέκαθεν εἶχεν ἀπασχολήσει τὸν πνευματικὸν κόσμον ἐν τῷ μωαμεθανισμῷ [41].

Κατακλείοντες ἐλπίζομεν ὅτι αἱ παροῦσαι σελίδες θὰ ἐπιτρέψουν τὴν καλυτέραν γνωριμίαν τοῦ συγγραφέως Μακαρίου τοῦ Μακρῆ καὶ ὅτι οὗτος θὰ καταλάβῃ τὴν ἁρμόζουσαν αὐτῷ θέσιν ἐν τῇ βυζαντινῇ γραμματείᾳ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος.

[41] Διὰ μίαν λεπτομερῆ ἐξέτασιν τοῦ προβλήματος βλ. τὴν εἰσαγωγὴν ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Συνηγορίας.

Κωνσταντίνου Α. Παπαγιάννη
Πρωτοπρεσβυτέρου

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΤΗΣ Μ. ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ*

Ο ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΡΙΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἀκροστιχὶς τοῦ κανόνος τῆς Μεγ. Τρίτης ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς τοῦ κανόνος τῆς Μεγ. Δευτέρας, ὡς ἤδη ἐσημειώσαμεν. Ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν γραμμάτων τῶν λέξεων «Τρίτῃ τε» ὑπῆρξε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ ποιητὴς παρέλειψε τὴν β′ ᾠδήν, ἥτις κατὰ τὸ Τυπικὸν στιχολογεῖται ἑκάστην Τρίτην τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς, καὶ περιωρίσθη εἰς τὴν η′ καὶ τὴν θ′. Ὁ κανὼν οὗτος μετὰ τῶν κατὰ μίμησιν αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀκροστιχίδα πεποιημένων προεορτίων κανόνων τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων (Ἀπόδειπνα 21ης Δεκεμβρίου καὶ 2ας Ἰανουαρίου) καὶ τοῦ ὑπὸ Συμεὼν τοῦ Θεσσαλονίκης ποιηθέντος ὁμοίου προεορτίου τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου κανόνος [1] εἶναι τὰ μόνα γνωστὰ διώδια.

Τὰ θέματα δέ, περὶ τὰ ὁποῖα περιστρέφεται ὁ κανών, εἶναι αἱ παραβολαὶ τῶν 10 παρθένων καὶ τῶν ταλάντων καὶ ἡ εἰκὼν τῆς μελλούσης κρίσεως, περιλαμβανόμεναι ἅπασαι εἰς τὸ κε′ κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον ἀναγινώσκεται εἰς τὴν Λειτουργίαν τῶν Προηγιασμένων τῆς Μ. Τρίτης. Τὸ Συναξάριον τῆς ἡμέρας ποιεῖται μνείαν μόνον τῆς παραβολῆς τῶν 10 παρθένων, ἴσως ἐπειδὴ εἶναι ἡ πρώτη κατὰ σειράν· ἐκ τῆς ἀναγινωσκομένης ὅμως εὐαγγελικῆς περικοπῆς, τοῦ κανόνος καὶ τῶν λοιπῶν ὕμνων τῆς ἡμέρας συνάγεται, ὅτι τὸ θέμα τῆς ἡμέρας ταύτης εἶναι γενικῶς ἡ μέλλουσα δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ ἡ κρίσις, περὶ τῆς ὁποίας ἐκτενῶς ὡμίλησεν ὁ Κύριος κατὰ τὰς τελευταίας πρὸ τοῦ Πάθους του ἡμέρας. Εἰδικώτερον εἰς μὲν τὴν η′ ᾠδὴν τοῦ παρόντος διῳδίου μνημονεύονται αἱ παραβολαὶ τῶν 10 παρθένων (α′ καὶ β′ τροπάριον) καὶ τῶν ταλάντων (γ′ τροπάριον), εἰς δὲ τὴν θ′ ἡ μέλλουσα

---

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 164, τεύχους Μαρτίου - Ἀπριλίου 1970.

[1] Ἰ. Φουντούλη, Συμεὼν Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Τὰ λειτουργικὰ συγγράμματα, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 188.

κρίσις. Εἰς τὴν παραβολὴν τῶν 10 παρθένων ἀναφέρεται ἐπίσης καὶ τὸ α΄ ἐκ τῶν καθισμάτων τῆς ἡμέρας (τὰ ἄλλα δύο ἀναφέρονται εἰς τὰς προπαρασκευὰς τῶν Γραμματέων καὶ τοῦ Ἰούδα διὰ τὴν προδοσίαν καὶ τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου) καὶ τὸ β΄ τροπάριον τῶν Αἴνων. Τὰ δοξαστικὰ αἴνων καὶ ἀποστίχων καὶ τὸ α΄ ἰδιόμελον τῶν ἀποστίχων ἀφορμῶνται ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ταλάντων, ἐνῷ τὸ β΄ τῶν ἀποστίχων ἀναφέρεται εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Τέλος τὸ α΄ στιχηρὸν τῶν αἴνων καὶ τὸ γ΄ τῶν ἀποστίχων ἀναφέρονται εἰς τὴν παραβολὴν τῶν βασιλικῶν γάμων, εἰς δὲ τὸ κοντάκιον γίνεται μνεία τῆς παραβολῆς τῆς ἀκάρπου συκῆς· ἀμφότεραι ὅμως αὗται ἀναφέρονται ἐπίσης εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν.

Εἰς τὰ ὀλίγα τροπάρια τοῦ διῳδίου δὲν ἦτο βεβαίως δυνατὸν νὰ συμπεριληφθοῦν πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω παραβολαὶ καὶ διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς περιωρίσθη εἰς τὰς τρεῖς κυριωτέρας, τὰς ὁποίας ὁ Κύριος ἐν συνεχείᾳ καὶ ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάθους ἐδίδαξεν.

Εἰς τὸ διώδιον τοῦτο δὲν εἶναι τόσον ἔντονος ὁ ἀφηγηματικὸς χαρακτήρ, ὅσον εἰς τὸ τριώδιον τῆς Μ. Δευτέρας, διότι τὰ μὲν τρία τροπάρια τῆς η΄ ᾠδῆς ἔχουν μορφὴν παροτρύνσεως, τὸ δὲ β΄ τῆς θ΄ προσλαμβάνει μορφὴν ἱκεσίας κατακλειούσης τὸ ὅλον ποίημα.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ᾨδὴ η΄. Ὁ εἱρμὸς

Τῷ δόγματι [1] τῷ τυραννικῷ, οἱ ὅσιοι [2] τρεῖς Παῖδες μὴ πεισθέντες, ἐν τῇ καμίνῳ βληθέντες [3] Θεὸν ὡμολόγουν [4] ψάλλοντες [5]· εὐλογεῖτε [6] τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον.

(1) Δόγμα = ἀπόφασις, διάταγμα. Πρβλ. καὶ Λουκᾶ β΄ 1 «ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην». Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀπήχησιν ἐκ τῆς βιβλικῆς διηγήσεως περὶ τῶν Τριῶν Παίδων· «οἵ οὐχ ὑπήκουσαν, βασιλεῦ, τῷ δόγματί σου» (Δανιὴλ γ΄ 12).

(2) Ὅσιος ἐπὶ προσώπων: ὁ εὐσεβής, ὁ ἀφωσιωμένος εἰς τὸν Θεόν. Κατὰ τὸν Νικόδημον οἱ Τρεῖς Παῖδες ὀνομάζονται ὅσιοι «ὄχι μόνον διότι ἔδειξαν ἐγκράτειαν καὶ δὲν ἔφαγαν ἀπὸ τὰ μολυσμένα φαγητὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ἀλλὰ καὶ διότι ἐφύλαξαν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν ἕως αὐτῆς τῆς ὁσίας: ἤτοι τοῦ θανάτου των» (Ἑορτοδρ. σ. 302). Μᾶλλον ὅμως πρέπει νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν βασικὴν σημασίαν τῆς λέξεως θεωροῦντες ὡς ἐξεζητημένην τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Νικοδήμου.

(3) Δευτέρα παράθεσις ἐκ τῆς βιβλικῆς διηγήσεως· «καὶ ἐβλήθησαν εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης» (Δαν. γ' 21). Ὁ παρὼν εἱρμὸς συνδέεται περισσότερον μετὰ τῆς βιβλικῆς διηγήσεως ἢ ὁ ἀντίστοιχος τῆς Μ. Δευτέρας.

(3) Ὁ ὕμνος τῶν Παίδων ἦτο συγχρόνως καὶ ὁμολογία τῆς πίστεώς των εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὅλης σθεναρᾶς στάσεώς των ἀνεδείχθησαν ἀληθῶς ὁμολογηταί. «Ὁμολογηταὶ δὲ εἶναι ὅσοι ὡμολόγησαν μὲν τὴν εὐσέβειαν καὶ τῆς εὐσεβείας τὰ δόγματα ἐνώπιον τῶν τυράννων καὶ ἔλαβον βάσανα, δὲν ἀπέθανον δὲ ἐν ταῖς βασάνοις, ἀλλὰ ἔμειναν ζῶντες». Καὶ οἱ Τρεῖς Παῖδες εἶναι ὁμολογηταί, «διότι ὡμολόγησαν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἔμπροσθεν τοῦ Βασιλέως Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἔμπροσθεν εἰς ἕνα ὁλόκληρον ἔθνος τῶν ἀσεβεστάτων Χαλδαίων» (Ἑορτοδρ. σ. 302).

(5) «Κατὰ τὸν ἀνώνυμον ἑρμηνευτὴν σχῆμα ἀσύνδετον μεταχειρίζεται ὁ Μελῳδὸς ἐν τῷ τροπαρίῳ τούτῳ, χωρὶς νὰ βάλῃ κανένα σύνδεσμον» (Ἑορτοδρ. σ. 302). Ἐν τούτοις δυνάμεθα, νὰ διακρίνωμεν εἰς τὸ τροπάριον σύνταξιν καθ' ὑπόταξιν, ἐὰν ἐκλάβωμεν τὴν μὲν μετοχὴν «βληθέντες» ὡς χρονικὴν (= ὅταν ἐβλήθησαν εἰς τὴν κάμινον) ἢ ἐναντιωματικὴν (= μολονότι ἐβλήθησαν εἰς τὴν κάμινον), τὴν δὲ μετοχὴν «μὴ πεισθέντες» ὡς αἰτιολογικὴν εἰς τὸ «βληθέντες».

(6) Ἡ ἐπῳδὸς εἶναι εἰλημμένη ἐκ τοῦ ὕμνου τῶν Τριῶν Παίδων (στίχ. 34) αὐτολεξεὶ μὲ προσθήκην τῆς λέξεως «πάντα», ἐπαναλαμβάνεται δὲ εἰς πάντα τὰ τροπάρια τῆς ᾠδῆς.

Ἑρμηνεία

Οἱ ἀφωσιωμένοι μέχρι θανάτου εἰς τὸν Θεὸν τρεῖς Παῖδες, ἐπειδὴ δὲν ἐπειθάρχησαν εἰς τὸ διάταγμα τοῦ τυράννου, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν κάμινον· ἀλλ' ἐν τούτοις ἐξηκολούθουν νὰ ὁμολογοῦν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν των ψάλλοντες· ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου εὐλογεῖτε τὸν Κύριον.

Τροπάριον α' [1]

Ραθυμίαν[2] *ἄπωθεν*[3] *ἡμῶν βαλώμεθα, καὶ φαιδραῖς*[4] *ταῖς λαμπάσι, τῷ ἀθανάτῳ Νυμφίῳ Χριστῷ*[5] *ὕμνοις συναντήσωμεν, εὐλογεῖτε*[6] *βοῶντες τὰ ἔργα τὸν Κύριον.*

(1) Τὸ α' καὶ τὸ β' τροπάριον τῆς η' ᾠδῆς ἀναφέρονται εἰς τὴν παραβολὴν τῶν 10 παρθένων. Ὁ Νικόδημος διαβλέπει εἰς μὲν τὸ α'

παρότρυνσιν, ὅπως μιμηθῶμεν τὰς φρονίμους παρθένους, εἰς δὲ τὸ β´ ὅπως μὴ μιμηθῶμεν τὰς μωρὰς (Ἑορτοδρ. σ. 303 - 304). Ἀλλ' ἡ διάκρισις δὲν εἶναι ἀπόλυτος· διότι τὸ μὲν «ραθυμίαν ἄπωθεν ἡμῶν βαλώμεθα» τοῦ α´ τροπαρίου ἀναφέρεται προδήλως εἰς τὰς μωρὰς παρθένους, τὸ δὲ «ἱκανούσθω τὸ κοινωνικὸν ψυχῆς ἡμῶν ἔλαιον ἐν ἀγγείοις» τοῦ β´ εἰς τὰς φρονίμους. Μᾶλλον λοιπὸν δὲν ὑπῆρχε παρὰ τῷ ποιητῇ πρόθεσις τοιαύτης διακρίσεως ἀλλ' ἀμφότερα τὰ τροπάρια ἀναφέρονται εἰς ἀμφοτέρας τὰς κατηγορίας τῶν παρθένων· ἀλλ' εἰς μὲν τὸ α´ προηγεῖται ἡ προτροπή, ὅπως ἀποφύγωμεν τὴν μίμησιν τῶν μωρῶν παρθένων («ραθυμίαν ἄπωθεν ἡμῶν βαλώμεθα») καὶ ἕπεται ἡ τοιαύτη ὅπως μιμηθῶμεν τὰς φρονίμους («καὶ φαιδραῖς ταῖς λαμπάσι κλπ.»)· εἰς δὲ τὸ β´ ἀντιστρόφως προηγεῖται ἡ β´ («ἱκανούσθω τὸ κοινωνικόν...») καὶ ἕπεται ἡ α´ («ὅπως ἐπάθλων μὴ θέντες καιρὸν ἐμπορίας»).

(2) Ραθυμία = ἀδιαφορία, ἀφροντισία, ὀκνηρία. Ἐνταῦθα, καὶ γενικῶς προκειμένου περὶ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, νοεῖται ἡ ἀδιαφορία διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῆς ἁμαρτίας καὶ τὴν πρόοδον ἐν τῇ ἀρετῇ, ἡ ἀμέλεια ὡς πρὸς τὴν ἑτοιμασίαν διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ μέλλοντος νὰ ἔλθῃ εἰς ἄγνωστον χρόνον Νυμφίου. Ἡ ραθυμία ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ἐγρήγορσιν. Τὴν ἀντίθεσιν ταύτην εὑρίσκομεν εἰς τὸ γνωστὸν τροπάριον «Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος», ἐμπνευσμένον καὶ αὐτὸ ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν 10 παρθένων, καὶ δὴ εἰς τὰς φράσεις «καὶ μακάριος ὁ δοῦλος, ὃν εὑρήσει γρηγοροῦντα, ἀνάξιος δὲ πάλιν, ὃν εὑρήσει ραθυμοῦντα».

(3) Ἄπωθεν μετὰ γενικῆς = μακρὰν ἀπό τινος.

(4) **Φαιδρὸς = λαμπρὸς (ἐκ τοῦ φάω = φωτίζω, λάμπω).** Ἡ φράσις «καὶ φαιδραῖς ταῖς λαμπάσι» ὑπενθυμίζει τὰ σχετικὰ χωρία τῆς παραβολῆς· «Τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκεῖναι καὶ ἐ κ ό σ μ η σ α ν τ ὰ ς λ α μ π ά δ α ς αὐτῶν. Αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμοις εἶπον· δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν, ὅτι α ἱ λ α μ π ά δ ε ς ἡ μ ῶ ν σ β έ ν ν υ ν τ α ι» (Ματθ. κε´ 7 - 8).

(5) Ἐπεξηγεῖ, ποῖος εἶναι ὁ Νυμφίος τῆς παραβολῆς.

(6) Ἡ ἐπῳδὸς τροποποιεῖται ἐλαφρῶς ἐν τῷ τροπαρίῳ τούτῳ· παρεισάγεται ἡ μετοχὴ «βοῶντες», ἥτις συνδέει τὴν ἐπῳδὸν μετὰ τοῦ λοιποῦ τροπαρίου καὶ παραλείπεται χάριν τοῦ μέτρου ἡ λ. «Κυρίου», ἥτις ὅμως δὲν παύει νὰ ἐξυπακούηται ὡς προσδιορισμὸς τῆς λ. «ἔργα».

Ἑρμηνεία

Ἂς ἀπορρίψωμεν μακρὰν ἀφ' ἡμῶν τὴν πνευματικὴν ἀμέλειαν

καὶ ἀδιαφορίαν καὶ ἔχοντες ὄχι ἐσβεσμένας καὶ σκοτεινὰς ἀλλ' ἀνημμένας καὶ φωτεινὰς τὰς λαμπάδας τῶν ψυχῶν μας ἂς συναντήσωμεν τὸν ἀθάνατον Νυμφίον Χριστὸν μὲ ὕμνους πνευματικούς, λέγοντες μεγαλοφώνως· ὅλα τὰ δημιουργήματα (τοῦ Κυρίου) εὐλογεῖτε τὸν Κύριον.

Τροπάριον β'

Ἱκανούσθω[1] τὸ κοινωνικόν[2], ψυχῆς[3] ἡμῶν ἔλαιον ἐν ἀγγείοις[4], ὅπως ἐπάθλων μὴ θέντες[5] καιρὸν ἐμπορίας, ψάλλωμεν· εὐλογεῖτε τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον.

(1) Ἐκ τοῦ ἱκανὸς = ἐπαρκής, ἀρκετός.

(2) Κοινωνικὸς = ὁ μεταδοτικός. Διὰ τοῦ ἐπιθέτου τούτου ὁ ποιητὴς ἐξειδικεύει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐλαίου εἰς τὴν ἐλεημοσύνην. Ὑπὸ τὸ ἔλαιον δηλ. τῆς παραβολῆς ἐννοεῖ τὴν ἐλεημοσύνην. Ὁ Κύριος διηγούμενος τὴν παραβολὴν δὲν εἶχεν ἐν νῷ ἀποκλειστικῶς τὴν ἐλεημοσύνην ἀλλὰ τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν ἐν γένει καὶ τὴν ἀδιάλειπτον ἐπαγρύπνησιν, ἥτις δὲν ἐπιτρέπει νὰ σβεσθῇ ἡ λαμπὰς τῆς ψυχῆς ἀλλὰ διατηρεῖ ταύτην ἄσβεστον μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου (Βλ. Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, σ. 454). Ἀλλ' ἡ ὁμοηχία τῶν λέξεων ἔλαιον - ἔλεος συνετέλεσεν ἀσφαλῶς, ὥστε πολλοὶ τῶν ἑρμηνευτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, νὰ ἐννοήσουν ὑπὸ τὸ ἔλαιον κυρίως τὴν ἐλεημοσύνην, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποκλείουν καὶ τὴν καθόλου ἀρετήν. «Καθὼς γὰρ τὸ φῶς τοῦ λύχνου καὶ τῶν αἰσθητῶν λαμπάδων μὲ ἄλλο τι δὲν συγκρατεῖται, πάρεξ μὲ τὸ αἰσθητὸν ἔλαιον· τοιουτοτρόπως καὶ τὸ φῶς τῆς θείας χάριτος μὲ ἄλλο τι δὲν συγκρατεῖται εἰς τὰς νοητὰς λαμπάδας τῶν ψυχῶν μας, πάρεξ μὲ τὰς ἀρετάς, καὶ ἐξαιρέτως μὲ τὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐλεημοσύνην· καθὼς ἕνα τοιοῦτον ὁμοίωμα φέρει ὁ θεῖος Χρυσόστομος· Καθάπερ γὰρ τὸ λυχνιαῖον φῶς ἐλαίῳ κατέχεται, καὶ ἀναλωθέντος τούτου, κἀκεῖνο σβέννυται· οὕτω δὴ καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, παρόντων μὲν ἡμῖν ἔργων ἀγαθῶν, καὶ ἐλεημοσύνης πολλῆς ἐπιχεομένης τῇ ψυχῇ, μένει καθάπερ ἐλαίῳ κατεχομένη ἡ φλόξ· ταύτης δὲ οὐκ οὔσης, ἄπεισι καὶ ἀναχωρεῖ» (Ἑορτοδ. σ. 304).

(3) Συνδετέον πρὸς τὸ «ἀγγείοις» ὡς γενικὴ κτητική.

(4) Ταῦτα ἀντιπροσωπεύουσι τὰ βάθη τῶν καρδιῶν (Π. Τρεμπέλα, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 455).

(5) Μὴ θέντες = μὴ θεωροῦντες, μὴ ἐκλαμβάνοντες. Μετοχὴ τροπική.

(6) «Ὅπως ἐπάθλων μὴ θέντες καιρὸν ἐμπορίας». Φράσις ἐλλειπτική. Ἡ πλήρης θὰ ἦτο· «ὅπως καιρὸν ἐπάθλων μὴ θέντες καιρὸν ἐμπορίας» = μὴ θεωροῦντες τὸν καιρὸν τῆς ἀπονομῆς τῶν ἐπάθλων ὡς καιρὸν ἐργασίας καὶ ἀγορᾶς ἐλαίου. Ἤτοι τὸ μὲν «καιρὸν ἐπάθλων» εἶναι ἀντικείμενον εἰς τὴν μετοχήν, τὸ δὲ «καιρὸν ἐμπορίας» κατηγορούμενον. Ὁ ποιητὴς κάμνει σαφῆ διάκρισιν τῶν καιρῶν τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀνταποδόσεως. «Ἐργασίας μέν ἐστιν ὁ παρὼν καιρός, ὁ δὲ μέλλων ἀνταποδόσεως» Γρηγόριος ὁ Θεολόγος. «Μεταμελείας καὶ ἐργασίας καιρὸς οὐκ ἔστι μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀποβίωσιν» Θεοφύλακτος (Ἀμφότερα παρὰ Νικοδήμῳ, Ἑορτοδρ. σ. 304). «Διόπερ ἐνταῦθα τὸ ἔλαιον συναγαγεῖν χρή, ἵνα ἐκεῖ χρήσιμον γένηται, ὅταν ὁ καιρὸς ἡμᾶς καλῇ. Οὐ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ καιρὸς τῆς συλλογῆς, ἀλλ' οὗτος» (Χρυσοστόμου, ὁμιλία οη' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον).

Ἑρμηνεία

Ἂς ἔχωμεν ἀρκετὸν ἔλαιον μεταδοτικότητος καὶ εὐσπλαγχνίας εἰς τὰ ἀγγεῖα τῶν ψυχῶν μας, ὥστε, μὲ τὸ νὰ μὴ θεωρήσωμεν τὸν καιρὸν τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων ὡς καιρὸν ἐργασίας καὶ ἐξαγορᾶς τοῦ ἐλαίου, γίνωμεν ἄξιοι νὰ ψάλλωμεν· ὅλα τὰ ἔργα εὐλογεῖτε τὸν Κύριον.

Τροπάριον γ'

Τὸ τάλαντον[1] ὅσοι πρὸς Θεοῦ ἐδέξασθε ἰσοδύναμον[2] χάριν, ἐπικουρίᾳ τοῦ δόντος Χριστοῦ[3] αὐξήσατε ψάλλοντες· εὐλογεῖτε τὰ ἔργα Κυρίου τὸν Κύριον.

(1) Τὸ τροπάριον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν παραβολὴν τῶν ταλάντων, τῆς ὁποίας ὑπὸ μορφὴν προτροπῆς διατυποῖ τὴν κυρίαν ἔννοιαν, ἤτοι τὴν ἀνάγκην τῆς αὐξήσεως τῶν χαρισμάτων, τὰ ὁποῖα ἐλάβομεν ἀπὸ Θεοῦ. Χρησιμοποιεῖ δὲ ὁ ποιητὴς ἑνικὸν (τὸ τάλαντον) καὶ οὐχὶ πληθυντικόν, διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι καὶ «ὁ τὸ ἓν τάλαντον εἰληφὼς» ὀφείλει νὰ ἐργασθῇ διὰ τὴν ἀξιοποίησίν του. «Τάλαντα γὰρ ἐνταῦθα ἡ ἑκάστου δύναμις, εἴτε ἐν προστασίᾳ, εἴτε ἐν χρήμασιν, εἴτε ἐν διδασκαλίᾳ, εἴτε ἐν ἄλλῳ οἵῳ δήποτε πράγματι τοιούτῳ. Μηδεὶς οὖν λεγέτω, ὅτι ἓν τάλαντον ἔχω, καὶ οὐδὲν δύναμαι ποιῆσαι. Δύνασαι γὰρ καὶ δι' ἑνὸς εὐδοκιμῆσαι» (Χρυσοστόμου, Ὁμιλία οη' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον).

(2) Ἰσοδύναμος = ὁ ἴσος κατὰ τὴν δύναμιν. Ὁ Νικόδημος ἑρμηνεύει ὡς ἑξῆς τὸ τροπάριον· «Ὅλοι ἐσεῖς ὅπου ἐλάβετε τάλαντον ἀπὸ τὸν Θεόν... μὲ τὴν βοήθειαν καὶ συνεργίαν τοῦ Χριστοῦ ὅπου σᾶς ἔδωκε τὰ τοιαῦτα χαρίσματα, αὐξήσατε αὐτὰ καὶ ποιήσατε ἰσοδύναμον τὴν χάριν: ἤτοι διπλασιάσατε τὰ δοθέντα εἰς ἐσᾶς χαρίσματα» (Ἑορτοδρ. σ. 305). Κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἑρμηνείαν ἡ σύνταξις τοῦ τροπαρίου δέον νὰ ἔχῃ ὡς ἑξῆς· «Ὅσοι πρὸς Θεοῦ ἐδέξασθε τὸ τάλαντον, αὐξήσατε ἰσοδύναμον χάριν», ἤτοι τὸ μὲν «τάλαντον» εἶναι ἀντικείμενον εἰς τὸ «ἐδέξασθε», τὸ δὲ «ἰσοδύναμον χάριν» εἰς τὸ «αὐξήσατε». Ἀλλὰ τὸ «ἰσοδύναμον ὑπενθυμίζει σαφῶς τὸ τῆς παραβολῆς «ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δ ύ ν α μ ι ν» (Ματθ. κε´ 15) ἀναφερόμενον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διανομὴν τῶν χαρισμάτων καὶ ὄχι εἰς τὴν αὔξησιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν δούλων. Ἀλλὰ καὶ ἡ λ. «χάρις» ἁρμόζει εἰς τὰς δωρεὰς τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ὀρθότερον εἶναι νὰ συντάξωμεν τὸ τροπάριον ὡς ἑξῆς· «Ὅσοι πρὸς Θεοῦ ἐδέξασθε ἰσοδύναμον (=ἀνάλογον πρὸς τὴν δύναμίν σας) χάριν, αὐξήσατε τὸ τάλαντον», νὰ ἐναλλάξωμεν δηλ. τὰ ἀντικείμενα συνάπτοντες τὸ μὲν «ἰσοδύναμον χάριν» πρὸς τὸ «ἐδέξασθε», τὸ δὲ «τάλαντον» πρὸς τὸ «αὐξήσατε».

(3) Ἡ σκέψις, ὅτι ἡ αὔξησις τῶν ταλάντων δὲν γίνεται ἰδίᾳ δυνάμει ἀλλὰ διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Χριστοῦ, δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ παραβολῇ ἀλλ' ἀποτελεῖ ἑρμηνευτικὴν προσθήκην γενομένην ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ.

Ἑρμηνεία

Ὅσοι ἐλάβετε ἀπὸ τὸν Θεὸν χάρισμα ἀνάλογον πρὸς τὴν δύναμίν σας, μὴ τὸ κρατεῖτε νεκρὸν καὶ ἀνενέργητον, ἀλλὰ αὐξήσατε τὸ τάλαντον μὲ τὴν βοήθειαν καὶ συνεργίαν τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος σᾶς τὸ ἔδωκε, ψάλλοντες· ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου εὐλογεῖτε τὸν Κύριον.

Ὠδὴ θ´. Ὁ εἱρμὸς

Ἡ τὸν ἀχώρητον Θεὸν ἐν γαστρὶ χωρήσασα [1], *καὶ χαρὰν τῷ κόσμῳ κυήσασα* [2], *σὲ ὑμνοῦμεν, Παναγία Παρθένε.*

(1) Ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ παρόντος εἱρμοῦ οἱαδήποτε σχέσις πρὸς τὴν βιβλικὴν θ´ ᾠδήν. Ἐντελῶς ἐλευθέρως ὁ ποιητὴς ὑμνεῖ τὴν Θεοτόκον, τονίζων κυρίως τὸ ὅτι ἡ Παρθένος ἐχώρησε τὸν ἀχώρητον. Ἴσως ὁ ποιητὴς ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἐπιφανίου «Μεγά-

λη ὡς ἀληθῶς Μαριὰμ ἡ Ἁγία Παρθένος ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· πῶς γὰρ οὐκ ἂν εἴποιμεν ταύτην μεγάλην, χ ω ρ ή σ α σ α ν τ ὸ ν ἀ χ ώ ρ η τ ο ν, ὃν οὐρανὸς καὶ γῆ χωρεῖν οὐ δύναται, αὐτὸς δὲ ἀ χ ώ ρ η τ ο ς ὤν, κατ' ἰδίαν εὐδοκίαν ἐ χ ω ρ ή θ η βουλόμενος, καὶ οὐ κατ' ἀνάγκην;» (Παρὰ Νικοδήμῳ, Ἑορτοδρ. σ. 306).

(2) Ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν τοῦ τροπαρίου παρατηρεῖ ὁ Νικόδημος, ὅτι «μερικοί, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ὁ ἀνώνυμος ἑρμηνευτής, ἐνόησαν ὅτι ὁ Εἱρμὸς οὗτος εἶναι σόλοικος καὶ δὲν εὐοδοῦται κατὰ τὴν τέχνην τῆς Γραμματικῆς· ὅθεν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ διορθώσουν αὐτὸν οὕτω· Τὴν τὸν ἀχώρητον Θεὸν ἐν γαστρὶ χωρήσασαν καὶ κυήσασαν, σὲ ὑμνοῦμεν· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει ἡ ἀλήθεια· ...ὀρθὸς οὖν ἐστι καὶ ἔντεχνος ὁ εἱρμός, ἐὰν ἀπὸ τῶν κάτω ποιήσωμεν τὴν ἀρχὴν καὶ εἴπωμεν οὕτως· Ὦ Παναγία Παρθένε, ἥτις ἐχώρησας ἐν τῇ γαστρί σου σωματικῶς τὸν ἀχώρητον ὄντα τοῖς πᾶσι κατὰ τὴν Θεότητα, καὶ ἐγέννησας κοινὴν χαρὰν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, σὲ ὑμνοῦμεν πᾶσαι αἱ γενεαὶ καὶ μακαρίζομεν» (Ἑορτοδρ. σ. 396). Ἡ παρατήρησις τοῦ Νικοδήμου εἶναι ὀρθή. Οἱ εὑρίσκοντες σόλοικον τὸν εἱρμὸν καὶ μετατρέποντες τὰς ὀνομαστικὰς εἰς αἰτιατικάς, θέλουν νὰ συνδέσουν αὐτὰς πρὸς τὴν ἀντωνυμίαν «σε». Ἀλλ' ἡ τοιαύτη διόρθωσις καὶ ἀδικαιολόγητος εἶναι καὶ ἄστοχος, διότι φθείρει τὴν ἀκροστιχίδα. Ἐὰν ὅμως συνάψωμεν τὰς μετοχὰς πρὸς τὴν κλητικὴν «Παναγία Παρθένε» ὡς παραθέσεις, αἴρεται ἡ δυσκολία καὶ ἔχομεν τὴν ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου ὑποδεικνυομένην σύνταξιν καὶ ἑρμηνείαν.

Ἑρμηνεία

Ὦ Παναγία Παρθένε, ἡ ὁποία ἐχώρησες εἰς τὴν κοιλίαν σου τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀχώρητος εἰς τὸ σύμπαν ὁλόκληρον, καὶ ἐγέννησες χαρὰν εἰς τὸν κόσμον, σὲ ὑμνοῦμεν.

Τροπάριον α'

Τοῖς μαθηταῖς[1] *ὁ ἀγαθός*[2], *γρηγορεῖτε*[3] *ἔφησας· ἧ γὰρ ὥρᾳ ἥξει ὁ Κύριος, ἀγνοεῖτε, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ*[4].

(1) Τὸ τροπάριον τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἐξ ὁλοκλήρου ἀφηγηματικὸν ἐν τῷ ἑρμηνευομένῳ διῳδίῳ. Ὅπως καὶ εἰς τὰ δύο τροπάρια τῆς θ' ᾠδῆς τοῦ τριῳδίου τῆς Μ. Δευτέρας, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον ἐπαναλαμβάνει τοὺς λόγους του.

(2) Ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἐν τροπαρίῳ ἀναφερομένῳ εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν καὶ εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ μνημονεύεται ἀποκλειστικῶς ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ. «Καθότι τοῦ ἀγαθοῦ αὐθέντου ὅπου δὲν θέλει νὰ κτυπᾷ καὶ νὰ δέρνῃ τοὺς δούλους του, τούτου εἶναι ἴδιον τὸ νὰ προλέγῃ εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ διαμαρτύρεται ὅτι νὰ ἀγρυπνοῦν καὶ νὰ κάμνουν τοῦτο καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ πάθουν τάδε καὶ τάδε κακά· σχεδὸν γὰρ μὲ τοῦτο ὅπου προλέγει εἰς τοὺς μαθητάς του ὁ Κύριος, καὶ τοὺς φοβερίζει τὰς παιδείας καὶ κολάσεις ὅπου μέλλουν νὰ λάβουν οἱ νυστάξαντες καὶ ἀμελήσαντες, καὶ γίνεται εἰς αὐτοὺς φοβερὸς δείχνει τὴν ἀγαθότητά του· καθότι διὰ νὰ μὴ θέλῃ νὰ δαρθοῦν οἱ δοῦλοι καὶ μαθηταί του, διὰ τοῦτο ἐπρόλαβε καὶ τοὺς ἐφοβέρισεν, ἵνα ἐκεῖνοι φοβούμενοι, μὴ πάθουν ἐπὶ τῶν ἔργων τὰς προρρηθείσας παιδείας, ἀλλὰ μείνουν ἀνώτεροι ἀπὸ κάθε τιμωρίαν καὶ βάσανον» (Ἑορτοδρ. σ. 307). Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Θεοῦ ὡς ἀγαθοῦ ἔχει ληφθῆ ἐκ τῆς συνομιλίας τοῦ Κυρίου μετὰ τοῦ πλουσίου νεανίσκου· «οὐδεὶς ἀ γ α θ ὸ ς εἰμὴ εἷς ὁ Θεός» (Ματθ. ιθ΄ 17).

(3) Τὸ τροπάριον τοῦτο συνδέεται στενότατα μὲ τὸ συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον ἐξήνεγκεν ὁ Κύριος μετὰ τὴν παραβολὴν τῶν 10 παρθένων· «Γ ρ η γ ο ρ ε ῖ τ ε οὖν, ὅτι ο ὐ κ ο ἴ δ α τ ε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥ ρ α ν, ἐν ᾗ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται. Πιθανὸν ὅμως νὰ εἶχεν ὁ ποιητὴς ἐν νῷ καὶ τοὺς ἄλλους λόγους τοῦ Κυρίου· «ἥ ξ ε ι ὁ Κ ύ ρ ι ο ς τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ καὶ ἐν ὥ ρ ᾳ ᾗ οὐ γινώσκει» (Ματθ. κδ΄ 50).

(4) Ἡ τελευταία φράσις τοῦ τροπαρίου δὲν προέρχεται ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν 10 παρθένων ἀλλ' ἐξ ἄλλης διδασκαλίας τοῦ Κυρίου σχετιζομένης πάντως πρὸς τὴν μέλλουσαν κρίσιν· «Μέλλει γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ καὶ τότε ἀ π ο δ ώ σ ε ι ἑ κ ά σ τ ῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ» (Ματθ. ιστ΄ 27). Σχετικὸν ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ τοῦ Παύλου «ὃς ἀ π ο δ ώ σ ε ι ἑ κ ά σ τ ῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ» (Ρωμ. β΄ 6). Οὕτως ἡ εἰκὼν τῆς μελλούσης αἰφνιδίου ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου συμπληροῦται καὶ διὰ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, ὅστις θὰ εἶναι ἡ ἀνταπόδοσις καὶ ἡ ἀμοιβὴ ἑκάστου κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Ἑρμηνεία

Σύ, Κύριε, ὁ μόνος ἀγαθὸς Θεός, εἶπες εἰς τοὺς μαθητάς σου· νὰ εἶσθε πάντοτε ἔξυπνοι καὶ ἕτοιμοι, διότι δὲν γνωρίζετε, ποίαν ὥ-

ραν θὰ ἔλθῃ ὁ Κύριος, διὰ νὰ ἀνταποδώσῃ εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον κατὰ τὰ ἔργα του.

Τροπάριον β΄

Ἐν τῇ δευτέρᾳ σου φρικτῇ παρουσίᾳ[1] Δέσποτα, δεξιοῖς προβάτοις με σύνταξον, τῶν πταισμάτων παρίδών μου τὰ πλήθη[2].

(1) Τὸ τελευταῖον τοῦτο τροπάριον τῆς θ΄ ᾠδῆς καὶ τοῦ ὅλου κανόνος ἀναφέρεται εἰς τὴν εἰκόνα τῆς μελλούσης κρίσεως, τὴν ὁποίαν μετὰ τὰς παραβολὰς τῶν 10 παρθένων καὶ τῶν ταλάντων περιέγραψεν ὁ Κύριος (Ματθ. κε΄ 31 - 46). Ἡ σμικρότης τοῦ τροπαρίου δὲν ἐπέτρεψεν ἀναφορὰν εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς εὐαγγελικῆς διηγήσεως καὶ διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς περιωρίσθη εἰς ἓν καὶ μόνον, τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Κυρίου τοποθέτησιν τῶν δικαίων· «καὶ στήσει τὰ μὲν π ρ ό β α τ α ἐ κ δ ε ξ ι ῶ ν αὐτοῦ» (κε΄ 33). Ἐκ τοῦ σημείου τούτου ἀφορμώμενος διατυποῖ ἱκεσίαν ὅπως ἀξιωθῇ τῆς μερίδος τῶν προβάτων, διὰ τῆς ἱκεσίας δὲ ταύτης κατακλείεται λίαν ἐπιτυχῶς τὸ ὅλον ποίημα.

(2) Ἡ μετὰ τῶν προβάτων συναρίθμησις, ἤτοι ἡ δικαίωσις, μόνον διὰ τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ, παραβλέποντος καὶ συγχωροῦντος τὰ σφάλματά μας, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ. «Πῶς δὲ καὶ μὲ ποῖον τρόπον θέλεις με συναριθμήσει; Ὄχι μὲ ἄλλον βέβαια, πάρεξ μὲ τὸ νὰ παραβλέψῃς τὰ πλήθη τῶν ἁμαρτιῶν μου· διότι ἐὰν αὐτὰ παρατηρήσῃς καὶ πάρῃς λογαριασμὸν διὰ ὅλα, ποῖος θέλει σωθῇ; Βέβαια οὐδεὶς κατὰ τὸν Προφητάνακτα λέγοντα· Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε Κύριε, τίς ὑποστήσεται; ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἱλασμός ἐστιν» (Ἑορτοδρ. σ. 308).

Ἑρμηνεία

Κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν σου, Κύριε, ἡ ὁποία θὰ προκαλέσῃ φρίκην καὶ τρόμον εἰς ὅλους, σὲ ἱκετεύω, συναρίθμησέ με μὲ τὰ πρόβατα, τὰ ὁποῖα θὰ τοποθετήσῃς εἰς τὰ δεξιά σου, παραβλέπων καὶ συγχωρῶν τὰ πλήθη τῶν πταισμάτων μαυ.

(Ἡ συνέχεια εἰς τὸ 1ον τεῦχος τοῦ 1971)

Σπυρίδωνος Δ. Κοντογιάννη

ΠΛΑΤΩΝΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΠΟΛΟΓΗΤΗΝ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΝ

Ἐὰν ὁ Γ΄ αἰών, ὁ αἰὼν τοῦ Ὠριγένους [1], εἶναι ὁ σημαντικώτερος διὰ τὴν ἀπόπειραν πρὸς δογματικὴν θεμελίωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ Β΄ τυγχάνει ὁπωσδήποτε ὁ αἰών, κατὰ τὸν ὁποῖον τίθενται αἱ βάσεις τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας. Διακρινόμενος ὁ αἰὼν οὗτος, ἐξ ἐπόψεως μὲν φιλοσοφικῆς, διὰ τὴν παράλληλον καλλιέργειαν καὶ ἀνάπτυξιν ἰδεῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν ὡς τῶν πλατωνικῶν, τῶν στωϊκῶν, τῶν νεοπυθαγορείων, τῶν σκεπτικῶν κ.ἄ. [2], ἐξ ἐπόψεως δὲ ἱστορίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, διὰ τὸν ἀγῶνα πρὸς ἑδραίωσιν καὶ ἐξάπλωσιν, πρὸς διασάφησιν, διατύπωσιν καὶ θεμελίωσιν τοῦ περιεχομένου τῆς πίστεως διὰ μέσων τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως, προάγεται εἰς τὴν θεμελίωσιν τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας. Διὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο συντελεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι πολλοὶ φιλοσοφικῶς κατηρτισμένοι ἄνδρες μεθίστανται εἰς τὴν νέαν θρησκείαν, τῆς ὁποίας τὰ δόγματα πειρῶνται νὰ ἀναγάγωσιν εἰς σύστημα, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἐμφύτου ὁρμῆς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, τὸ δὲ καὶ ἵνα ἀντιπαραβάλλωσιν εἰς τὰς παραχαράξεις τῶν αἱρετικῶν τὴν συστηματικὴν ἔκθεσιν τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστιανισμοῦ· προσέτι δὲ εἰς τὴν γένεσιν τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας συνήργησαν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἀνάγκη, ὅπως τὸ περιεχόμενον τῆς νέας θρησκείας περιβληθῇ φιλοσοφικὴν μορφήν, ἵνα ἀσκήσῃ οὕτως ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν φιλοσοφικῶς πεπαιδευμένων κύκλων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀναγκάζεται νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ μέσα τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τὸ μὲν ὅπως ἀμυνθῇ κατ' αὐτῆς, τὸ δὲ ὅπως ἐπιτεθῇ ἐναντίον αὐτῆς, καθ' ὅσον καὶ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ νεογεννήτου Χριστιανισμοῦ καταπολεμοῦσιν αὐτὸν διὰ τῆς φιλοσοφίας ταύτης [3]. Οὕτως ἔπρεπε ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀπαιτή-

---

[1] Διὰ τοῦ ἔργου του «Περὶ ἀρχῶν».

[2] Κ. Δ. Νούσκα, Ὁ Ἀπολογητὴς Ἀθηναγόρας ὡς φιλόσοφος Χριστιανός, εἰς περιοδ. «Γρηγόρ. ὁ Παλαμᾶς» 51 (1968) 173.

[3] Ν. Ι. Λούβαρι, Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας, τ. Α΄, Ἀθῆναι 1933, σ. 145.

σεις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἐπαναπαύει τὰς ἐσωτάτας αὐτῆς χρείας. Ἐγεννήθη λοιπὸν ἡ Ἀπολογητική, ἡ ὁποία, ἵνα ἐπιτύχῃ ἀληθῶς τοῦ σκοποῦ αὐτῆς καὶ μὴ περιέλθῃ εἰς φαῦλον κύκλον, ἐδέησε νὰ τεθῇ ἐν μέρει ἐπὶ ἐδάφους κοινοῦ μετὰ τῶν ἀντιπάλων, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὴν μορφὴν καὶ κατὰ τὴν ὕλην νὰ μεταχειρίζηται τὴν φιλοσοφίαν ὡς μέσον βοηθητικόν [4]. Ἐνταῦθα οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀπολογητῶν τῆς περιόδου ταύτης, καλλιεργημένοι φιλοσοφικῶς, σκληρῶς εἰργάσθησαν ἐν ταυτῷ διὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας τῇ βοηθείᾳ τῆς ἑλληνικῆς τοιαύτης.

Εἷς ἐκ τῶν Ἀπολογητῶν τούτων, προσενεγκών, τὸ κατὰ δύναμιν, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἀπολογητικῆς καὶ τὴν θεμελίωσιν τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας, εἶναι καὶ ὁ ἀπολογητὴς Ἀριστείδης.

Ἀθηναῖος φιλόσοφος ὁ Ἀριστείδης, γνωστὸς ἐν ἀρχῇ ἐκ τῆς συντόμου ἀναφορᾶς τοῦ Εὐσεβίου [5]: «καὶ Ἀριστείδης δέ, πιστὸς ἀνὴρ τῆς καθ' ἡμᾶς ὁρμώμενος εὐσεβείας, τῷ Κορδάτῳ παραπλησίως ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀπολογίαν ἐπιφωνήσας Ἀδριανῷ καταλέλοιπεν», κατόπιν δὲ καὶ ἐξ ἄλλων μεταγενεστέρων ἱστορικῶν, κατέλιπεν ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ θεοσεβείας» ἀπολογίαν, τῆς ὁποίας ἀποδέκτης εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀντωνῖνος [6]. Ἐν αὐτῇ ἀποκρούει τὴν πολυθεΐαν καὶ ἐξαίρει τὴν μονοθεΐαν ἀνομολογῶν ὅτι ὑπάρχουσι πολλὰ κοινὰ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Ἰουδαϊσμόν [7]. Βασικὸν θέμα ἀπασχολοῦν τὸν Ἀριστείδην εἶναι κατὰ κύριον λόγον τὸ θεολογικόν, δευτερευόντως δὲ τὸ κοσμολογικόν. Γνώστης τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐνίων τούτων, κυρίως δὲ τῶν πλατωνικῶν, χρησιμοποιεῖ καταλλήλως ταύτας εἰς τὸ ἀπολογητικόν του ἔργον. Ἐκεῖ δὲ ἔνθα τυγχάνει ἐμφανεστάτη ἡ φιλοσοφικὴ ἐπίδρασις, ἂν καὶ οὐδόλως ἀπομακρύνηται ἐκ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, εἶναι εἰς τὸ θεολογικόν· κατὰ κύριον δὲ λόγον ἡ ἐπίδρασις

---

[4] Ἰ ω ά ν. Χ ο ῦ β ε ρ, Ἡ Φιλοσοφία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, μετάφρ. Ἰγν. Μοσχάκη, Ἀθῆναι 1883, σ. 13.

[5] Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Δ', 3,3, Β.Ε.Π., τ. 19, σ. 284.

[6] Π α ν. Κ. Χ ρ ή σ τ ο υ, Ἀριστείδης, ἐν Θρησκ. καὶ Ἠθ. Ἐγκ., τ. 3, σ. 135.

[7] Κ. Ι. Λ ο γ ο θ έ τ ο υ, Ἡ Φιλοσοφία τῶν Πατέρων καὶ τοῦ μέσου αἰῶνος, τ. Α', Ἀθῆναι 1930, σ. 60.

προέρχεται ἐκ τοῦ πλατωνισμοῦ, δευτερευόντως δὲ ἐκ τῶν στωϊκῶν [8].

Ὁ Ἀριστείδης, ἂν καὶ παρουσιάζῃ ὡς δεδομένην τὴν τοῦ Θεοῦ ὕπαρξιν [9], ἐν τούτοις, ἀρύεται τὰ κύρια αὐτοῦ ἐπιχειρήματα, ποιῶν χρῆσιν τῆς «κοσμολογικῆς» περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἀποδείξεως, ἐκ τῆς δημιουργίας τῶν ὄντων καὶ τῶν φαινομένων, ἐχόντων πρωταρχικήν τινα ἀρχήν: «ἰδὼν δὲ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα, ὅτι κατὰ ἀνάγκην κινεῖται, συνῆκα καὶ κινοῦντα καὶ διακρατοῦντα εἶναι Θεόν... πᾶν γὰρ κινοῦν ἰσχυρότερον τοῦ κινουμένου καὶ τὸ διακρατοῦν ἰσχυρότερον τοῦ διακρατουμένου ἐστίν»[10]· τὴν αὐτὴν ἀπόδειξιν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Παῦλος [11] καὶ ὁ Πλάτων διὰ τῆς θεωρίας του ὅτι πάντα τὰ δημιουργήματα ἔσχον, κατ' ἀνάγκην, πρώτην τινὰ ἀρχήν, αἰτίαν, «πρῶτόν τι κινοῦν»[12].

Ὡς πρὸς τὴν θεογνωσίαν, ὁ ἐν λόγῳ Ἀπολογητὴς ἀκολουθεῖ τὴν Ἀποφατικὴν Θεολογίαν· δεχόμενος ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι «ἀσύληπτος»[13], «ὄνομα οὗτος δὲν ἔχει...»[14] ἢ «οὐδείς ποτε εἶδε πρὸς τί εἶναι ὅμοιος»[15], ὁδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὴν κατὰ παραπλήσιον τρόπον ἐκτεθειμένην πλατωνικὴν ἐκδοχήν: «τὸν μὲν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν»[16], ἢ «οὐδ' ὀνομάζεται ἄρα οὐδὲ λέγεται οὐδὲ δοξάζεται οὐδὲ γιγνώσκεται»[17] ἢ «οὐδὲ ὅμοιον ἄρα δυνατὸν αὐτὸ εἶναι οὔτε ἄλλο οὔθ' ἑαυτῷ»[18]. Τὸ ἀνεξερεύνητον ὅμως τοῦ Θεοῦ ἀνεπτύχθη προηγουμένως καὶ ὑπὸ συγγραφέων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης [19] καὶ δὴ κατὰ πολὺ ἀρχαιοτέρων τοῦ Πλάτωνος ἢ ἑτέρων Ἑλλήνων φιλοσόφων.

Εἰς τὴν τοιαύτην θέσιν ἔναντι τοῦ προβλήματος τῆς γνώσεως τοῦ

---

[8] Κ. Δ. Γεωργούλη, Ἡ Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία, ἐν Νεωτ. Ἐγκ. Λεξ. Ἡλίου, τ. 7, σ. 674.

[9] Ἀριστείδου Ἀπολογία, Β.Ε.Π., τ. 3, σ. 133, στ. 11: «προνοίᾳ Θεοῦ ἦλθον εἰς τόνδε τὸν κόσμον».

[10] Ἀριστ. Ἀπολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 133, στ. 14 - 18.

[11] Ρωμ. 1,19 καὶ Ἑβρ. 3,4.

[12] Νόμοι, 10, 893 BCDE, 894 A, κ.ἀ.

[13] Ἀριστ. Ἀπολ., ἔνθ. ἀνωτ., σ. 134, στ. 15.

[14] Ἀριστ. Ἀπολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 134, στ. 28 - 29.

[15] Ἀριστ. Ἀπολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 145, στ. 39 - 40.

[16] Τίμαιος, 28 C.

[17] Παρμενίδης, 142 α.

[18] Παρμενίδης, 140 α.

[19] Ἡσαΐας 40,12 ἑξ. 55,8.

Θεοῦ, δεχόμενος Αὐτὸν ὡς «αὐτογενὲς εἶδος»[20], ἀποδίδει σειρὰν κατηγορημάτων διὰ τῶν ὁποίων ἄλλωστε χαρακτηρίζεται ἔτι περαιτέρω τὸ ἀσύλληπτον τοῦ Θεοῦ, ὡς: «ἄναρχος καὶ ἀτελεύτητος, ἀναλλοίωτος, ἀθάνατος, ἀπόλυτος»[21], «ἀπεριόριστος καὶ ἄρρητος»[22], «ὁ ὁποῖος τὰ πάντα πληροῖ καὶ χωρεῖ πέραν τῶν πάντων ὁρατῶν καὶ ἀοράτων»[23]. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν Πλάτωνα ὁ Θεὸς εἶναι αἰώνιος, ἄναρχος, ἀτελεύτητος, «γενέσεως ἀρχὴν ἔχων οὐδεμίαν»[24], «ἀρχήν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων»[25].

Διὰ τὸν Ἀριστείδην ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπόλυτος καθ' ὅσον «ἀνταγωνιστὴς τούτου δὲν ὑπάρχει, διότι οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ ὁποῖος νὰ εἶναι ἰσχυρότερός του»[26]· ἡ αὐτὴ ἀντίληψις περὶ ἀπολύτου παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ ἀπαντᾷ εἰς τὸν Πλάτωνα, κυρίως ἐν τῷ «Τιμαίῳ»[27].

Ἀποκρούων ὁ Ἀπολογητὴς πλάνην καὶ λήθην ἐκ τῆς θείας φύσεως, διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς «εἶναι ἡ σοφία καὶ σύμπας ὁ νοῦς»[28]· ὁ Πλάτων εἰς τοὺς «Νόμους» διατυπώνει: «γιγνώσκειν καὶ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν πάντα, λαθεῖν δέ... οὐδὲν δυνατὸν εἶναι»[29].

Καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου: «προνοίᾳ Θεοῦ ἦλθον εἰς τόνδε τὸν κόσμον»[30]· ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐπίσης ἐκφράζεται ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ διαφαίνεται εἰς πάσας τὰς ἐκφράσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου: «ὡς Θεὸς μὲν πάντα καὶ μετὰ Θεοῦ τύχη καὶ καιρὸς τἀνθρώπινα διακυβερνῶσι ξύμπαντα»[31] καὶ «ὁ μὲν δὴ Θεός... ἀρχήν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων, εὐθείᾳ περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος»[32].

---

[20] Ἀριστ. Ἀπολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 134, στ. 22.
[21] Ἀριστ. Ἀπολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 134, στ. 23.
[22] Ἀριστ. Ἀπολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 134, στ. 36.
[23] Ἀριστ. Ἀπολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 134, στ. 39-40.
[24] Τίμαιος, 28 Β.
[25] Νόμοι, δ', 715 Ε καὶ 716 Α.
[26] Ἀριστ. Ἀπολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 134, στ. 34-35.
[27] Τίμαιος, 32 C, 33 Α, 41 Α.
[28] Ἀριστ. Ἀπολ., ἔνθ' σ. 134, στ. 42.
[29] Νόμοι, 901 d. Πρβλ. καὶ Ξενοφάνους: «οὖλος ὁρᾷ, οὖλος δὲ νοεῖ, οὖλος δὲ τ' ἀκούει», Ντὶλς, Α', ἀπ. 26, σ. 135.
[30] Ἀριστ. Ἀπολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 133, στ. 11.
[31] Νόμοι, 709 Β. Πρβλ. Φαίδων, 62 d.
[32] Νόμοι, 715 Ε καὶ 716 Α,

῾Ως πρὸς τὴν μορφὴν τοῦ Θεοῦ ὁ ᾿Αριστείδης ἀποκρούει τὸν ἀνθρωπομορφισμόν: «Μορφὴν δὲν ἔχει οὔτε διάπλασιν μελῶν»[33], καὶ «οὔτε ἄρρην εἶναι οὔτε θήλεια»[34]· ἐνταῦθα καθάπτεται τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Κολοφωνίου Ξενοφάνους: «Εἷς θεός, ἔν τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος, οὔτι δέμα θνητοῖσιν ὁμοίιος οὐδὲ νόημα»[35].

Θεωρεῖ τὸν Θεὸν ὁ ᾿Αριστείδης ὡς «κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν ἁπάντων, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ πάντα καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου τὰ πάντα»[36]· ὡσαύτως καὶ παρὰ Πλάτωνι ἡ αὐτὴ ἄποψις διατυποῦται ἐν τῇ «Πολιτείᾳ»[37]. Οὕτω, κατὰ τὸν ᾿Απολογητήν, ὁ Θεὸς εἶναι δημιουργὸς τῆς γῆς[38], τοῦ ἡλίου[39], τῆς σελήνης[40]· ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πλατωνικὸν «Τίμαιον»[41] ἀπαντᾶται τὸ αὐτό.

Προβαίνων ὁ ᾿Απολογητὴς ᾿Αριστείδης εἰς ἔλεγχον τῶν πλανῶν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀνασκευάζει πλείστας ὅσας πεπλανημένας δοξασίας[42], ἵνα καταλήξῃ εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ τελικοῦ συμπεράσματός του, συμφώνως πρὸς τὸ ὁποῖον ἡ μόνη ἀλήθεια ἐμπεριέχεται ἐν τῷ Χριστιανισμῷ: «Οἱ Χριστιανοί, περιερχόμενοι καὶ ἀναζητοῦντες τὴν ἀλήθειαν ἀνεῦρον αὐτὴν»[43] καὶ «ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον λέγεται διὰ

---

[33] ᾿Αριστ. ᾿Απολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 134, στ. 30.

[34] ᾿Αριστ. ᾿Απολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 134, στ. 31 - 32.

[35] Ντίλς, Α΄., ἀπ. 23, σ. 135.

[36] ᾿Αριστ. ᾿Απολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 148, στ. 28 - 30.

[37] Πολιτεία, 596 C: «... ὁ αὐτὸς γὰρ οὗτος χειροτέχνης οὐ μόνον πάντα οἷός τε σκεύη ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ γῆς φυόμενα ἅπαντα ποιεῖ καὶ ζῷα πάντα ἐργάζεται, τά τε ἄλλα καὶ ἑαυτόν, καὶ πρὸς τούτοις γῆν καὶ οὐρανὸν καὶ θεοὺς καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν ῞Αδου ὑπὸ γῆς ἅπαντα ἐργάζεται».

[38] ᾿Αριστ. ᾿Απολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 136, στ. 38 - 39: «τούτων οὕτως ὄντων οὐκ ἐνδέχεται τὴν γῆν εἶναι θεὰν ἀλλ' ἔργον Θεοῦ εἰς χρῆσιν ἀνθρώπων».

[39] ᾿Αριστ. ᾿Απολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 138, στ. 26: «διὸ οὐ νενόμισται τὸν ἥλιον εἶναι θεὸν ἀλλ' ἔργον Θεοῦ».

[40] ᾿Αριστ. ᾿Απολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 138, στ. 21 - 22: «διὸ οὐ νενόμισται τὴν σελήνην εἶναι θεὰν ἀλλ' ἔργον Θεοῦ».

[41] Τίμαιος, 38 C: «ἐξ οὖν λόγου καὶ διανοίας Θεοῦ ταύτης πρὸς χρόνου γένεσιν, ἵνα γεννηθῇ χρόνος, ἥλιος καὶ σελήνη καὶ πέντε ἄλλα ἄστρα... εἰς τὸν περὶ γῆν πρῶτον». Πρβλ. καὶ Ψαλμ. 103.

[42] ᾿Αριστ. ᾿Απολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 137, στ. 12. 18, σ. 138, στ. 1 - 2, 42 - 43, κ.ἀ.

[43] ᾿Αριστ. ᾿Απολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 148, στ. 24 - 25.

τοῦ στόματος τῶν Χριστιανῶν εἶναι θεῖον καὶ ἡ διδασκαλία των εἶναι πύλη φωτός»[44].

Ἐκ τῆς ὡς ἄνω διερευνήσεως τοῦ θέματος, διαπιστοῦται ἡ πλατωνικὴ ἐπίδρασις παρὰ τῷ Ἀριστείδῃ. Συντάσσων οὗτος τὴν «ἀπολογίαν» του, ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἤκμαζεν ἡ φιλοσοφία, κυρίως ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν συστημάτων τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῆς Στοᾶς, ὁ ἴδιος δὲ ὁ Ἀριστείδης, πρώην φιλόσοφος, γνώστης τῶν φιλοσοφικῶν μεθόδων ἐρεύνης καὶ διατυπώσεως, ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ κατὰ τὴν μορφὴν καὶ κατὰ τὴν ὕλην, ὡς μέσου βοηθητικοῦ, χωρὶς νὰ ἀναγκασθῇ ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ διδασκαλίας.

Οὕτω προσφέρει μεγίστην συμβολὴν ὄχι μόνον εἰς τὴν ἄμυναν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν θεμελίωσιν τῆς ἀρτισυστάτου χριστιανικῆς σκέψεως καὶ φιλοσοφίας.

---

[44] Ἀριστ. Ἀπολ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 153, στ. 7-9.

Στυλιανοῦ Ε. Παπαδήμα
Θεολόγου - Καθηγητοῦ

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΙΑΝ ΤΟΥ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΥ

1. Ὁ κόσμος τῶν ἀξιῶν ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ γενικῶς

Τὸ Πεντηκοστάριον εἰσάγει ἡμᾶς εἰς τὸ βασίλειον τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λυτρώσεως ἐν τῷ «φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως» καί, κατὰ συνέπειαν, εἰς ὅλας τὰς ἀξίας, αἱ ὁποῖαι καὶ προβάλλονται εἰς τὸν πιστὸν πρὸς βίωσιν. Οὕτω παρουσιάζονται αἱ κατώτεραι ἀξίαι, ἤτοι αἱ βιολογικαὶ ὑλικαὶ καὶ οἰκονομικαί, καὶ αἱ ἀνώτεραι ἀξίαι, ἤτοι αἱ πολιτειακαὶ - δικαιονομικαί, κοινωνικαί, αἱ πνευματικαὶ καὶ θεωρητικαὶ ἢ γνωστικαὶ καὶ τέλος αἱ ἠθικαὶ καὶ θρησκευτικαί. Ἐνίοτε παρουσιάζονται καὶ αἱ ἀπαξίαι τῶν ἐν λόγῳ ἀξιῶν, ἐν συσχετισμῷ καὶ παρατάξει μὲ τὰς ἄλλας ἀξίας. Αὗται τίθενται εἴτε εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀξίας εἴτε ὑπὸ ἐντελῶς νέον περιεχόμενον.

Ἐκ τῆς γενομένης παρ' ἡμῶν ἐρεύνης τοῦ λειτουργικοῦ γλωσσικοῦ πλούτου τοῦ Πεντηκοσταρίου δύνανται νὰ συναχθοῦν αἱ κάτωθι γενικαὶ ἀφετηριακαὶ παρατηρήσεις ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν κόσμον τῶν ἀξιῶν ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ:

Τῶν κατωτέρων ἀξιῶν (βιολογικῶν - ὑλικῶν) εὐκόλως φαίνεται ἡ καθυπόταξις εἰς τὰς ἀνωτέρας ἀξίας.

Ὁ κόσμος τῶν αἰσθητικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἀξιῶν ἀποτελεῖ τὴν ἀτμόσφαιραν ἐν τῇ ὁποίᾳ ζῇ καὶ κινεῖται, βιῶν αὐτὰς ἐντόνως εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχοσωματικῆς του ὑποστάσεως, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Πεντηκοσταρίου.

Παρὰ τὰς λοιπὰς ἀξίας ὑπάρχουν καὶ αἱ οἰκονομικαὶ ἀξίαι, αἱ ὁποῖαι παρατίθενται διὰ νὰ ὑποδηλώσουν τρόπον τινὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας τῶν ἄλλων ἀξιῶν.

Αἱ πολιτειακαὶ - δικαιονομικαὶ ἀξίαι εὑρίσκονται εἰς στενοτάτην σχέσιν πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἀξίας, ὥστε νὰ χρησιμεύουν διὰ τὴν διαμόρφωσιν αὐτῶν.

Αἱ κοινωνικαὶ ἀξίαι εἶναι βασικαὶ εἰς τὸν ἀξιολογικὸν κόσμον τοῦ Πεντηκοσταρίου, καθ' ὅσον βάσις καὶ προϋπόθεσις τοῦ χριστιανι-

κοῦ βίου εἶναι ἡ ἑνότης ὅλων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ σώματι τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ.

Κεντρικὴ θέσιν λαμβάνουν καὶ αἱ θεωρητικαὶ - γνωστικαὶ ἀξίαι ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ, ἀποτελοῦσαι μετὰ τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν τὴν σπονδυλικὴν στήλην τῶν χριστιανικῶν ἀξιῶν.

Αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι τοῦ Πεντηκοσταρίου ἀποτελοῦν μὲν τὰς ἀνωτέρας ἀξίας, ὑποτάσσονται ὅμως εἰς τὰς ὑψίστας ἀξίας, τὰς θρησκευτικάς, καὶ ἔρχονται εἰς στενοτάτην ἐπίσης σχέσιν μὲ τὰς κοινωνικάς, ἰδίᾳ δὲ μὲ τὰς θρησκευτικάς.

Εἰς τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς ἀξιολογικῆς κλίμακος τοῦ Πεντηκοσταρίου εὑρίσκονται αἱ θρησκευτικαὶ ἐν αὐτῷ ἀξίαι, ἀποτελοῦσαι τὴν βάσιν καὶ προϋπόθεσιν ὅλων τῶν ἄλλων. Αὗται συνδέονται στενότατα μὲ τὰς κοινωνικάς, πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀξίας.

2. *Ἱεραρχία τῶν Ἀξιῶν ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ*

Ἡ διάταξις οὕτως εἰπεῖν τῶν ἀξιῶν βαίνει ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ἐκ τῶν κατωτέρων ἀξιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπηρεάζουν μικρότερον πεδίον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, μέχρι τῶν ἀνωτέρων καὶ ἀνωτάτων, αἱ ὁποῖαι περικλείουν καὶ περιλαμβάνουν ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπίνην ζωήν. Δύνανται νὰ ἀποκλείουν αἱ μὲν τὰς δέ; Ναί, ἡ μία δύναται νὰ ἀποκλείῃ προσωρινῶς, ἢ καὶ τελείως τὴν ἄλλην. Ἀληθῶς πνευματικὸς ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος μόνον, ὁ ὁποῖος ἀναπτύσσει ἁρμονικῶς ὅλας τὰς ἀξιολογικὰς ροπὰς τοῦ πνευματικοῦ βίου. Εἶναι ὁ βιῶν ὅλας τὰς ἀξίας ἐν τῇ ἱεραρχικῇ αὐτῶν σχέσει.

Εἰς στενὴν ἐξάρτησιν ἀπ ἀλλήλων καὶ εἰς ἔτι στενοτάτην σχέσιν πρὸς αὐτὰς εὑρίσκονται μεταξύ των αἱ διάφοροι ἀξίαι. Οὕτω εἰς στενοτάτην σχέσιν εὑρίσκονται αἱ πολιτειακαὶ - δικαιονομικαὶ ἀξίαι πρὸς τὰς θρησκευτικάς. Ἀκριβέστερον δ' εἰπεῖν, αἱ πρότερον πολιτειακαὶ - δικαιονομικαὶ ἀξίαι ἐδιαφοροποιήθησαν εἰς νέας τοιαύτας. Αἱ νέαι αὗται ἀξίαι εἶναι αἱ νέαι θρησκευτικαὶ - χριστιανικαὶ ἀξίαι, ὡς π.χ. Κύριος, Δεσπότης, Βασιλεὺς (ὑπὸ τὴν ἔνοιαν τοῦ ἀπολύτου), ὁ Κύριος τῶν ὅλων, ὁ Δεσπότης τῶν ἁπάντων, ὁ Βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν κλπ. Παρουσιάζει τὸ Πεντηκοστάριον συναρτήσεις τῆς ἀξίας τοῦ κάλλους καὶ γενικῶς τῶν αἰσθητικῶν - καλλιτεχνικῶν ἀξιῶν πρὸς τὰς λοιπάς; Βεβαίως, καὶ δὴ πρὸς τὰς ἠθικάς. Αἱ αἰσθητικαὶ -καλλιτεχνικαὶ ἀξίαι ἔχουν στενότατον δεσμὸν καὶ σχέσιν πρὸς τὰς ἠθικάς, ἐφ' ὅσον ἡ κάθαρσις καὶ ἡ ἠθικὴ καθαρότης εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν «γνῶσιν» καὶ τὴν «θέαν» τοῦ ὑπερτελείου Κάλλους, τοῦ Θεοῦ. Αἱ ἀ-

ξίαι τοῦ «Ὡραίου» καὶ τοῦ «Ἀγαθοῦ» συμπίπτουν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κυρίου. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἡ ἔκφρασις τῆς ὁρμῆς καὶ τῆς πίστεως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Κύριον ἐκδηλοῦται ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν πιστῶν ὡς ὁμαδικὸν κοινωνικὸν φαινόμενον καὶ οὐχὶ ὡς ἀτομικὸν καὶ μόνον, αἱ θρησκευτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ ἀξίαι παρουσιάζονται ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ εἰς μίαν στενοτάτην σχέσιν καὶ ἀλληλεξάρτησιν· π.χ. «διὰ φιλανθρωπίαν σαρκὶ παθὼν ἀνέστη», ὁ Κύριος εἶναι «ὁ ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας ἡμῶν», «Πάσχα τὸ τερπνόν.. ἀλλήλους περιπτυξώμεθα... εἴπωμεν ἀδελφοί.. συγχωρήσωμεν πάντα τῇ Ἀναστάσει».

Αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι εἶναι ἡ βάσις καὶ ἡ προϋπόθεσις τῶν ἄλλων ἀξιῶν. Εἶναι προσέτι ἡ τελευταία βαθμὶς εἰς τὴν ἀξιολογοκὴν κλίμακα, πρὸς τὴν ὁποίαν κατατείνουν καὶ εἰς τὴν ὁποίαν καλοῦνται νὰ ἀνέλθουν οἱ πιστοί. Αἱ θρησκευτικαὶ καὶ αἱ πολιτειακαὶ ἀξίαι ἐναλλάσσονται ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Θεοῦ. Αἱ θρησκευτικαὶ - πνευματικαὶ ἀξίαι ἔρχονται εἰς ὀξεῖαν ἀντίθεσιν πρὸς τὰς βιολογικὰς - ὑλικὰς καὶ ἐξαίρονται ὑπὲρ αὐτάς, χωρὶς ὅμως διὰ τῆς τοιαύτης ἀντιθέσεως καὶ ἐξάρσεως νὰ ἐκμηδενίζουν τὰς τελευταίας. Αἱ βιολογικαὶ - ὑλικαὶ ἀξίαι καὶ ἀπαξίαι, ὡς ζωὴ (βιοτή), βίος, κτίσις θάνατος κλπ. λαμβάνουν ἓν νέον ὅλως περιεχόμενον καὶ διαφοροποιοῦνται ἐν τῷ Σταυρῷ καὶ ἐν τῇ Ἀναστάσει τοῦ Κυρίου, ἢ ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς θρησκευτικάς, καὶ καλοῦνται νὰ ὑπηρετήσουν ἁπλῶς τὰς κατωτέρας ἀξίας. Ἐνίοτε αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι ὑλοποιοῦνται εἰς αἰσθητικὰς - καλλιτεχνικὰς ἀξίας· π.χ. «Ὢ γλυκυτάτης σου φωνῆς». Αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι ἀναβιβάζουν καὶ ὁδηγοῦν εἰς τὴν σύλληψιν τῆς ἐννοίας τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν τοῦ Σωτῆρος, τοῦ Λυτρωτοῦ, τοῦ Θεοῦ (π.χ. μακροθυμία, φιλανθρωπία, ἀγάπη, ἀγαθότης, εὐσπλαχνία κλπ.).

Ἐξ ἄλλου διὰ τὴν βίωσιν τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν «καταξιώνεται» κανεὶς νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ βιῇ καὶ νὰ συναισθάνηται τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου. «Καταξίωσον ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ Σὲ δοξάζειν». Ὅλαι αἱ ἀξίαι ὑποτάσσονται, θὰ ἔλεγέ τις, κατὰ ἕνα φυσιολογικὸν τρόπον εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἀξίας· π.χ.» προρρέουσαν ἅπασιν (κοινων)* ἀφθόνως

---

* Τὰ διὰ τῶν συντετμημένων λέξεων ἐν παρενθέσει εὑρισκόμενα σημαίνουν τὰς κατηγορίας τῶν ἀξιῶν: π.χ. θρ (θρησκευτικαί), ν.θρ (νέαι θρησκευτικαί), ἠθ (ἠθικαί), πολιτ (πολιτειακαί), κοινωνικαί, βιολογικαὶ κλπ. Τὸ ἀπ σημαίνει ἀπαξία.

τοῖς χρήζουσιν τὴν ρεῦσιν τῶν ψυχῶν (πνευμ) καὶ τὴν ὑγείαν (βιολ) τοῦ σώματος (βιολ) ὕδατι τῆς Χάριτος (θρ). Ὅλα τὰ τροπάρια τοῦ Πεντηκοσταρίου, εἴτε ὑπὸ μορφὴν παρακλήσεως εἴτε αἰτήσεως εἴτε δοξολογίας, εἶναι διατετυπωμένα καὶ ἐκπεφρασμένα εἰς πληθυντικὸν ἀριθμόν, διὰ νὰ δηλώσουν τὴν κοινήν, τὴν συλλογικὴν ἔκφρασιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς λατρείας· π.χ. «Ὁδήγησον ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἀλήθειάν Σου...», «...καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ γῆς καταξίωσον ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ...». Πάντως αἱ αἰσθητικαί, αἱ ὑλικαὶ καὶ αἱ λοιπαὶ ἀξίαι μένουν ὡς τὸ ὑπόβαθρον, ἐν τῷ ὁποίῳ βασίζεται καὶ θεμελιοῦται τὸ οἰκοδόμημα τῶν λοιπῶν ἀξιῶν τοῦ Πεντηκοσταρίου. Ὁ πιστὸς τοῦ Πεντηκοσταρίου δὲν ζῇ μόνον εἰς μίαν ἀτμόσφαιραν πλήρη μυστικισμοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀτμόσφαιραν ἁπλῶς ἀνθρωπίνην, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ πάθη καὶ ἡ ἀσθένεια τῆς σαρκὸς καὶ ἡ φθορὰ κλυδωνίζουν τὴν σάρκα τοῦ βροτοῦ καὶ προσπαθοῦν νὰ τὸν κατακρατήσουν ἐν τῇ σκοτίᾳ καὶ τῇ νεκρώσει. Παρὰ ταῦτα ὅμως ὁ πιστὸς δύναται ἐν τῷ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως νὰ «λαμπρύνεται», νὰ καθαίρεται καὶ νὰ ἀγάλλεται. Οὕτω δὲ ζῇ καὶ προγεύεται τὴν γλυκύτητα τῆς μετέπειτα ζωῆς, τῆς «ἄλλης βιοτῆς». Ἡ ἄπειρος καὶ ἀκατάληπτος, ἀνέκφραστος καὶ ἀσύλληπτος ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου, τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν θανόντος καὶ ἀναστάντος, καταφαίνεται καὶ προβάλλεται ἐποπτικώτατα ἐνώπιον τῶν πιστῶν διὰ τῆς Σταυρώσεως, καὶ οὕτω γίνεται προσιτὴ καὶ κατανοητὴ τοῖς πᾶσιν ἡ θεία ἀγάπη, ἡ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα· τὴν ἀγάπην ταύτην οὐδεὶς ἔχει, «ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ». Ἐξ αὐτοῦ δὲ καταφαίνεται καὶ ἡ μεγάλη παιδαγωγικὴ ἀξία τοῦ Πεντηκοσταρίου, τὸ ὁποῖον ἐφαρμόζει τὰς συγχρόνους παιδαγωγικὰς καὶ διδακτικὰς ἀρχὰς τῆς ἑνότητος καὶ τῆς ἐποπτείας. Διδάσκει δὲ κατὰ ἕναν πολὺ ἁπλοῦν τρόπον τί εἶναι καὶ πῶς οἰκειώνεται ἡ πίστις· π.χ. «Σὲ τὸν ὡς Θεὸν οὐ βλεφάροις ἰδόντες, ἀλλὰ πόθῳ καρδίας πεπιστευκότες...», δηλ. ἡ πίστις δὲν εἶναι γνῶσις, ἀλλὰ ἀνεπιφύλακτος ἀποδοχὴ καρδίας.

3. Ἡ βίωσις τῶν ἀξιῶν

Ὅλαι αἱ ἄλλαι ἀξίαι βιούμεναι ὑποβοηθοῦν εἰς τὴν βίωσιν τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν, τῶν ὑψίστων πασῶν καὶ ἀξιῶν. Αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι ὑλοποιοῦνται διὰ τῶν ὑλικῶν καὶ αἰσθητικῶν ἔτι δὲ καὶ διὰ τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν. Ὁ χριστιανὸς τοῦ Πεντηκοσταρίου ζῇ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀναστάσεως, τῆς καταλλαγῆς καὶ τῆς

χάριτος, τῆς χαρᾶς καὶ τῆς νίκης. Ἡ βίωσις τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῆς ἀξίας τῆς πίστεως ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀνεπιφυλάκτου ἀποδοχῆς τῶν πιστευτέων ἀληθειῶν καὶ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ὁλοκληρωτικῆς προσφορᾶς. Ἡ κατόπιν ἐρεύνης κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Θωμᾶ διαπίστωσις καὶ διακρίβωσις αὐτῶν καταβιβάζει τὴν πίστιν εἰς τὴν ἐμπειρικήν, ὑλικὴν πραγματικότητα. Ἡ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ κατάστασις τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ χριστιανοῦ, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος παρακινεῖται εἰς ὕμνον καὶ δόξαν τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς βιώσεως τῶν ἀνωτέρων καὶ δὴ τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἐπιθυμητὴν ἐκείνην κατάστασιν, εἰς ἣν δύναται νὰ καταντήσῃ ὁ χριστιανὸς βιῶν ἀξιολογικῶς καὶ προοδευτικῶς ὅλας τὰς ἀξίας ἀπὸ τῶν κατωτέρων μέχρι τῶν ἀνωτέρων.

Τὸ Πεντηκοστάριον δίδει εἰς τὸν χριστιανὸν τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ ἐγγὺς τὴν θείαν ἀγάπην καὶ συγκατάβασιν, ἔτι δὲ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ εὐσπλαγχνίαν Αὐτοῦ. Μὲ τὸ «δεῦτε», τὸ ὁποῖον συνήθως λέγεται καὶ εἰς α΄ πληθυντικὸν πρόσωπον, καλεῖται ὁ ζῶν εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ Πεντηκοσταρίου χριστιανὸς εἰς μίαν προσωπικὴν καὶ ἔντονον συμμετοχὴν εἰς ὕμνον πρὸς τὸν ἀναστάντα Κύριον καὶ εἰς προσκύνησιν Αὐτοῦ. Καλεῖται ἐπίσης νὰ ζῇ χωρὶς τὸν φόβον τῆς κατακρίσεως, τὸν ὁποῖον διέλυσεν ὁ Κύριος δυνάμει τοῦ Σταυροῦ. Ἡ γαλήνη καὶ ἡ βεβαιότης τῆς σωτηρίας καθίσταται διὰ τὸν χριστιανὸν ἡ ὀθόνη, ἐν τῇ ὁποίᾳ προβάλλονται καὶ ἀντανακλῶνται ὅλαι αἱ βιούμεναι ὑπ' αὐτοῦ ἀξίαι τῆς χαρᾶς, τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς τὸν Θεόν, τῆς ὑπακοῆς εἰς τὸ θέλημά Του, τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας, τῆς ἀφοβίας, τῆς ἐλπίδος καὶ τοῦ θάρρους εἰς τὴν ζωήν, τῆς καθαρότητος, τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς σωφροσύνης. Κατὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Παραλύτου ὁ χριστιανὸς ζῇ τὴν ἀξίαν ἄνθρωπος καὶ τὴν ἀξίαν τῆς φιλανθρωπίας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀπαξίαν τῆς φθορᾶς, τῆς νεκρώσεως καὶ τῆς ἁμαρτίας, ζῇ δὲ ἀκόμη καὶ τὴν ὑψίστην ἀξίαν τῆς σωτηρίας καὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ.

Ἡ βίωσις τῶν μεταφυσικῶν ἀξιῶν τοῦ Πεντηκοσταρίου εἶναι ἔντονος. Ὁ χριστιανὸς νοιώθει τὴν καταδίκην του καὶ τὴν νέκρωσιν, ἀλλὰ συγχρόνως συναγάλλεται καὶ συνεγείρεται μετὰ τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεθάπτετο καὶ συνεσταυροῦτο ἕως τῆς χθές. Ζῇ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς θείας χάριτος, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ μεταφυσικὰ ἔντονα ἐρωτήματα καὶ προβλήματα χάνουν ἐντελῶς τὴν ὀξύτητά των καὶ παρουσιάζονται εἰς τὸν ζῶντα τὰς θρησκευτικὰς ἀξίας τῆς σωτηρίας καὶ τῆς λυτρώσεως χριστιανὸν ὡς λελυμένα καὶ προσωρινῶς μό-

νον ἔχοντα ἰσχύν. Ἀλλ' ἡ κατάστασις αὕτη τῆς τετελεσμένης σωτηρίας καὶ τῆς ἀποδοχῆς αὐτῆς δὲν ἀναστέλλει οὔτε ἐπ' ἐλάχιστον τὴν ἀγωνιστικὴν διάθεσιν τοῦ στρατευομένου χριστιανοῦ. Ἔχοντες ὡς ἄγκυραν ἐλπίδος τὴν παντοτεινὴν παρουσίαν τοῦ ἀναστάντος Κυρίου καὶ νικητοῦ τοῦ θανάτου, θὰ ἀγωνίζωνται οἱ χριστιανοὶ μέχρι «τερμάτων αἰῶνος» καὶ θὰ ἀγάλλωνται ἐπὶ τῇ κατοχῇ ταύτῃ.

Ἡ ἔντονος καὶ διαρκὴς χαρὰ τῆς Ἀναστάσεως εἶναι διὰ τὸν ζῶντα ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ταύτῃ χριστιανὸν τὸ πνευματικὸν ὀξυγόνον, τὸ ὁποῖον συντελεῖ εἰς τὴν ἀναζωογόνησιν τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ τὴν ἀφομοίωσιν τῶν ἄλλων ἀξιῶν. Διὰ τῆς βιώσεως τῶν ἀνωτέρων καὶ δὴ τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν ἡ οὐράνιος βασιλεία τοῦ Κυρίου ἑδράζεται πλέον ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν χριστιανῶν καὶ καθιστᾷ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, κατὰ ἕναν θαυμαστὸν τρόπον, πνευματικὴν - ψυχικὴν πραγματικότητα. Ἡ βίωσις ὅλων τῶν ἀνωτέρω ἀξιῶν εἶναι ἡ βίωσις τοῦ λειτουργικοῦ χρόνου, καθ' ἣν ὁ λάτρης βιοῖ οὐ μόνον τὸ παρελθόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐσχατολογικὸν στοιχεῖον καὶ τὴν αἰωνιότητα, ὡς ἓν διαρκὲς παρόν [1].

4. *Ψυχολογικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ τύποι τοῦ Πεντηκοσταρίου*

Διὰ τοῦ Πεντηκοσταρίου δημιουργοῦνται ὡς καὶ διὰ τοῦ Τριῳδίου ψυχολογικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ τύποι πλήρως ἀνταποκρινόμενοι πρὸς τὰ δεδομένα τῆς συγχρόνου Ψυχολογίας, τῆς Ψυχολογίας τοῦ Βάθους καὶ τῆς Χαρακτηρολογίας, ὡς οὗτοι ἐντόνως καὶ σαφῶς προβάλλονται διὰ τῶν κατὰ Κυριακὴν εὐαγγελικῶν περικοπῶν, τὸ πλεῖστον ἑορταζομένων προτύπων. Κατὰ τοὺς ψυχολόγους Ed. Spranger, C. G. Jung, R. Müller - Freienfels [2] καὶ W. Stern παρουσιάζονται τρεῖς τύποι ὡς κάτωθι: α) ὁ καθαρῶς θρησκευτικός, β) ὁ λογικὸς - ὀρθολογιστικός, γ) ὁ μυστικός, μὲ μεταβατικὰς βεβαίως μορφάς, τῶν ὁποίων χαρακτηριστικοὶ ἀντιπρόσωποι κατὰ τὸ Πεντηκοστάριον εἶναι ὁ Θωμᾶς (λογικὸς - ὀρθολογικός), αἱ Μυροφόροι, ὁ εὐσχήμων Ἰωσὴφ (καθαρῶς θρησκευτικός). Οἱ ψυχολογικοὶ τύποι, κατὰ τὸν ψυχολόγον τῆς Θρησκείας W. Gruehn, εἶναι:

---

[1] Εὐαγ. Θεοδώρου, Ἡ μορφωτικὴ ἀξία τοῦ ἰσχύοντος Τριῳδίου, Ἀθῆναι 1958, σ. 142.

[2] Εὐαγ. Θεοδώρου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 150.

α) ὁ ἀσκητικός, β) ὁ ἰδανιστικός, γ) ὁ συναισθηματικός [3], ἢ κατὰ τὴν νεωτάτην διαίρεσιν τοῦ C. G. Jung, οἱ τύποι τοῦ: α) ἐξωστρεφοῦς (extravertierter) (Σαμαρεῖτις καὶ οἱ μαθηταὶ ὅλοι πλὴν τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Θωμᾶ), β) ἐνδοστρεφοῦς (introvertierter) (Μυροφόροι, εὐσχήμων Ἰωσήφ, Θωμᾶς καὶ ὁ Ἰωάννης).

Τὸ Πεντηκοστάριον διὰ τῆς προβολῆς πρὸς μίμησιν τῶν ἐν λόγῳ ψυχολογικῶν - θρησκευτικῶν τύπων ὑποβοηθεῖ τὸν ζῶντα εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν αὐτοῦ πιστὸν νὰ μορφώσῃ ἕναν ὑγιᾶ γενικῶς χαρακτῆρα καὶ τύπον, ἐναρμονίζοντα τοὺς δύο τελευταίους τύπους διὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀγάπης (ὁρμὴ τῆς ἐξωστρεφείας) καὶ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν δόξαν τῆς Ἀναστάσεως (ἀπόλυτος ἱκανοποίησις τῆς ἐνδοστρεφείας). Ἀλλὰ τὸ κατ' ἐξοχήν, τὸ τέλειον πρότυπον τοῦ χριστιανοῦ, τοῦ ζῶντος καὶ μετέχοντος βαθέως εἰς τὴν λατρευτικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Πεντηκοσταρίου, εἶναι ὁ ἀναστὰς καὶ ζῶν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων Κύριος.

5. *Προβολὴ τῶν ἀξιῶν κατὰ Κυριακὰς καὶ ἑορταστικὰς περιόδους*

Καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ Πεντηκοσταρίου, ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πάντων, προβάλλονται διὰ τοῦ ὑμνολογικοῦ θησαυροῦ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἰδιαίτερα κατὰ Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς ἀξίαι, αἰρόμεναι ὑπὲρ τὰς ἄλλας καὶ ἐξυψούμεναι καὶ ἀναγλύφως τρόπον τινὰ παρουσιαζόμεναι εἰς τὸν πιστόν. Αἱ δίκην φωτεινῶν μετεώρων ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ προβαλλόμεναι ἀξίαι γεννοῦν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πιστοῦ θρησκευτικὰ συναισθήματα καὶ βιώματα, ὡς τῆς εὐσεβείας, τῆς λυτρώσεως, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς ἀφοσιώσεως, τῆς εἰρήνης κλπ. Ἡ ὁρμὴ πρὸς τὰς ἐν λόγῳ ἀξίας δύναται νὰ διερμηνευθῇ κάλλιστα εἰς ἔντονα πνευματικὰ συνθήματα.

Αἱ προβαλλόμεναι κατὰ Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ πρὸς βίωσιν ἀξίαι εἶναι αἱ ἑξῆς:

α) Κυριακὴ τοῦ Πάσχα: Ἀνάστασις, χαρά, σωτηρία, ἀγαλλίασις, καθαρότης καρδίας καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν Σωτῆρα καὶ τὸν συνάνθρωπον.

β) Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ: Πίστις καὶ Θαῦμα.

γ) Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων (Εὐσχήμων Ἰωσήφ): Καθῆκον.

---

[3] W. Gruehn, Religionspsychologie, Leipzig 1925 (μετ. Β. Ἐξάρχου), σ. 165.

δ) Κυριακὴ τοῦ Παραλύτου: Φιλανθρωπία, σωτηρία, ἴασις.

ε) Κυριακὴ τῆς Σαμαρείτιδος: Λατρεία, ἀλήθεια, ἁγνότης.

ϛ) Κυριακὴ τοῦ Τυφλοῦ: Φωτισμός, ἄφεσις ἁμαρτιῶν, μετάνοια.

ζ) Ἀναλήψεως: Θεϊκὴ δόξα.

η) Κυριακὴ τῶν Πατέρων: Ὁμολογία, ὀρθὴ πίστις, λατρεία.

θ) Ψυχοσάββατον: Παρὼν βίος, σταυρός, ἐλπίς, ἀνάπαυσις, μακαριότης.

ι) Πεντηκοστῆς: Ἐπιδημία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, θεία ἔλλαμψις, πηγὴ πάσης ἀγαθότητος.

ια) Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πάντων: Ἁγιότης, εἰρήνη.

Αἱ ἀνωτέρω ἀξίαι βιούμεναι κυριαρχοῦν ἐφ' ὅλης τῆς περιόδου καὶ ὑποβοηθοῦν οὕτω τὸν χριστιανὸν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς κατὰ Χριστὸν τελειότητος. Τὰ ἐξ αὐτῶν βιώματα προκαλοῦν τὰ ὑπέροχα συναισθήματα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβείας καὶ ἀγάπης καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, ὡς ἀνεφέρθη.

Τῶν ἀνωτέρω προβαλλομένων ἀξιῶν δέον ὅπως ἡ Κατηχητική, ἰδίᾳ δὲ ἡ Ὁμιλητικὴ ποιῇ δαψιλῆ χρῆσιν, διότι δι' αὐτῶν δημιουργεῖται πρόσφορον ἔδαφος, γῆ ἀγαθὴ διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἰσχυρῶν ἐλατηρίων, τὰ ὁποῖα πάλιν πρέπει νὰ προκαλῇ καὶ νὰ διαγείρῃ τὸ θεῖον κήρυγμα, διὰ νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα ἐπὶ τῶν εὐσεβῶν ἀκροατῶν του.

6. *Χαρακτηριστικά τινα στοιχεῖα ἐκ τοῦ ἀξιολογικοῦ θησαυροῦ τοῦ Πεντηκοσταρίου*

Ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἡμῶν ταύτῃ παραθέτομεν κατωτέρω τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ ἐκ τῶν τροπαρίων, κοντακίων καὶ λοιπῶν τοῦ Πεντηκοσταρίου, τοῦ θαλλεροῦ τούτου λειμῶνος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ὑμνογραφίας, ἐν οἷς καταφαίνεται ὁ ἀξιολογικὸς αὐτοῦ πλοῦτος.

1) «Ἀναστάσεως (θρ) ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν (αἰσθ), λαοὶ (πολιτ), Πάσχα (ν. θρ) Κυρίου (θρ), Πάσχα· ἐκ γὰρ θανάτου (βιολ. ἀπαξ) πρὸς ζωὴν (βιολ) καὶ ἐκ γῆς (ὑλ) πρὸς οὐρανὸν (πνευμ. θρ) Χριστὸς ὁ Θεὸς (θρ) ἡμᾶς (κοινων) διεβίβασεν, ἐπινίκιον ᾄδοντες» (αἰσθ. πνευμ.).

(2) «Καθαρθῶμεν (ἠθ) τὰς αἰσθήσεις (αἰσθ), καὶ ὀψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ (αἰσθ - πνευμ.) τῆς ἀναστάσεως (θρ) Χριστὸν ἐξαστράπτοντα (καλλ) καὶ χαίρετε (πνευμ) φάσκοντα τρανῶς ἀκουσόμεθα, ἐπινίκιον ᾄδοντες (αἰσθ - πνευμ).

3) «Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτὸς (αἰσθ - πνευμ - θρ), οὐρανὸς τε (πνευμ) καὶ γῆ (ὑλ) καὶ τὰ καταχθόνια· ἑορταζέτω γοῦν πᾶσα κτίσις (ὑλ) τὴν ἔγερσιν Χριστοῦ (θρ), ἐν ᾗ ἐστερέωται».

4) «Πάσχα (θρ) τὸ τερπνὸν (καλλ)· πάσχα Κυρίου (ν. θρ) πάσχα· πάσχα πανσεβάσμιον (θρ) ἡμῖν (κοινων) ἀνέτειλε· Πάσχα, ἐν χαρᾷ (πνευμ) ἀλλήλους (κοινων) περιπτυξώμεθα· ὦ Πάσχα, λύτρον λύπης! (πνευμ. ἀπαξ) καὶ γὰρ ἐκ τάφου σήμερον ὥσπερ ἐκ παστοῦ ἐκλάμψας Χριστὸς (θρ) τὰ γύναια χαρᾶς (πνευμ) ἔπλησε λέγων· Κηρύξατε 'Αποστόλοις» (ν. χριστ).

5) «'Αναστάσεως ἡμέρα (θρ), καὶ λαμπρυνθῶμεν (αἰσθ) τῇ πανηγύρει καὶ ἀλλήλους (κοινων) περιπτυξώμεθα· εἴπωμεν, ἀδελφοί, (κοινων - θρ) καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς συγχωρήσωμεν (ἠθ - θρ) πάντα τῇ ἀναστάσει (θρ) καὶ οὕτω βοήσωμεν· Χριστὸς (θρ) ἀνέστη (θρ) ἐκ νεκρῶν (βιολ - πνευμ - θρ. ἀπαξ), θανάτῳ θάνατον (βιολ - πνευμ - θρ. ἀπαξ) πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν (βιολ - πνευμ - θρ) χαρισάμενος».

6) «Τὴν ἀνάστασίν (θρ) Σου, Χριστὲ Σωτὴρ (θρ), ἄγγελοι (θρ) ὑμνοῦσιν (πνευμ) ἐν οὐρανοῖς· καὶ ἡμᾶς (κοινων) τοὺς ἐπὶ γῆς (βιολ - ὑλ) καταξίωσον ἐν καθαρᾷ (ἠθ) καρδίᾳ Σὲ δοξάζειν» (πνευμ).

7) «Σαρκὶ (βιολ) ὑπνώσας ὡς θνητὸς (βιολ. ἀπ), ὁ Βασιλεὺς καὶ Κύριος (πολ - θρ), τριήμερος ἐξανέστης (θρ) 'Αδὰμ ἐγείρας ἐκ φθορᾶς (βιολ. ἀπ) καὶ καταργήσας θάνατον (βιολ. ἀπ.). Πάσχα (ν. θρ) τῆς ἀφθαρσίας (θεωρ - πνευμ) τοῦ κόσμου (ὑλ) σωτήριον» (πνευμ - θρ).

8) «Σοφία (θεωρ), δικαιοσύνη (ἠθ - κοινων), Κύριε, (πολιτ - θρ) καὶ ἀπολύτρωσις (θρ) παρὰ Θεοῦ (θρ) Σὺ γέγονας ἡμῖν (κοινων), ἀπὸ γῆς (ὑλ) πρὸς οὐράνιον (πνευμ) διαβιβάζων ὕψωμα καὶ πνεῦμα (πνευμ - θρ) θεῖον (θρ) χαριζόμενος».

9) «Δεῦτε, πάντα τὰ ἔθνη (πολιτ), γνῶτε (γνωστ) τοῦ φρικτοῦ (καλλ. ἀπ) μυστηρίου (θρ) τὴν δύναμιν (ὑλ). Χριστὸς (θρ) γὰρ ὁ Σωτὴρ (θρ) ἡμῶν (κοινων), ὁ ἐν ἀρχῇ Λόγος (θεωρ. - θρ), ἐσταυρώθη (θρ) δι' ἡμᾶς (κοινων) καὶ ἑκὼν (ἠθ) ἐτάφη καὶ ἀνέστη (θρ) ἐκ νεκρῶν (βιολ. ἀπ) τοῦ σῶσαι (θρ) τὰ σύμπαντα (ὑλ). Αὐτὸν προσκυνήσωμεν» (πνευμ. θρ).

10) «Μνήσθητι ἡμῶν (κοινων), Χριστὲ Σωτὴρ (θρ) τοῦ κόσμου (ὑλ), ὥσπερ τοῦ ληστοῦ (κοινων. ἀπ) ἐμνήσθης ἐπὶ ξύλου, καὶ καταξίωσον πάντας (κοινων), μόνε οἰκτίρμον (πνευμ. - θρ), τῆς οὐρανίου (πνευμ. - θρ) βασιλείας (πολιτ. θρ) Σου».

7. *Γενικὰ Συμπεράσματα*

α) Σχέσεις ἀξιῶν

Πλὴν τῶν ἀξιῶν περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος, ὑπάρχουν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἐν συμπεράσματι, καὶ ἀξίαι αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν εἰς δύο ἢ καὶ περισσοτέρας κατηγορίας ἀξιῶν. Οὕτω π.χ. ἡ ἀξία εὐσπλαγχνία:

εὐσπλαγχνία κοινωνική, - ἠθική, - θρησκευτικὴ ἀξία.
φιλανθρωπία κοινωνική, - ἠθική, - θρησκευτικὴ ἀξία
δόξα κοινωνική, - πνευματική, - θρησκευτικὴ ἀξία
φῶς (φωτισμὸς) πνευματική, - ἠθική, - θρησκευτικὴ ἀξία
εἰρήνη πνευματική, - ἠθική, - θρησκευτικὴ ἀξία.
Λόγος θεωρητική, - πνευματική, - θρησκευτικὴ ἀξία.

Εἰς τοὺς ὕμνους τῶν ἁγίων κυρίως καὶ τῶν κεκοιμημένων παρουσιάζεται εἰς τὸ Πεντηκοστάριον μία ἔξοχος Μεταφυσική, Χριστοκεντρικὴ καὶ λογικὴ καὶ ὄχι ταπεινωτικὴ καὶ ἐξουθενωτικὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον· π.χ. «Ὁ Σταυρός σου, Κύριε, τοῖς Μάρτυσι ἀήττητον ὅπλον... θάνατον καὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν τῇ ἐλπίδι τῇ εἰς σέ... ταῖς παρακλήσεσιν ἐλέησον ἡμᾶς». «Ἀληθῶς ματαιότης τὰ σύμπαντα, ὁ δὲ βίος...». «Πάντες οἱ τῷ βίῳ προεστηκότες, δεῦτε... τοῦ κόσμου τὴν ἀπάτην...» κλπ. Ἐνταῦθα διατυπώνει καὶ παριστᾷ τόσον ζωηρῶς τὴν περιωρισμένην ἰσχὺν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ ἀξιῶν, καὶ ἐνῷ συγχρόνως παρουσιάζει ὠχριούσας πρὸ τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ, ἐν τούτοις δὲν τὰς ἀπορρίπτει. Ἡ Μεταφυσικὴ τῶν ἀξιῶν τοῦ Πεντηκοσταρίου ἰσχυροποιεῖται ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ Κυρίου. Αἱ θρησκευτικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἀξίαι ἐμπλέκονται καὶ παρουσιάζονται ἀλληλοδιαδόχως ὡς συμπληροῦσαι ἡ μία τὴν ἄλλην. Παρατηροῦμεν πολὺ συχνὰ ὅτι ἡ συζυγία τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀξιῶν παρουσιάζεται ὡς ἡ κατέχουσα τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ἀξιῶν ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ. Συχνὰ ἐπίσης αἱ ἀπαξίαι μεταβάλλονται διὰ τῆς πίστεως εἰς ἀξίας, ὡς προελέχθη. Ὅμοιαι ἀξίαι ἐν τῇ σχέσει καὶ συναρτήσει πρὸς τὸν πιστὸν ἢ τὸν Κύριον παρουσιάζονται ὡς διαφόρων κατηγοριῶν ἀξίαι. Οὕτω π.χ. «Σοφία (θεωρ), δικαιοσύνη (ἠθ), Κύριε (θρ), καὶ ἀπολύτρωσις (θρ) παρὰ Θεοῦ (θρ) Σὺ γέγονας ἡμῖν (κοινων), ἀπὸ γῆς (ὑλ) πρὸς οὐράνιον (θρ) καὶ πνεῦμα...» (πνευμ).

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Πεντηκοσταρίου διὰ τῆς ἀγγελίας τῆς Ἀναστάσεως θεμελιώνεται ἡ χαρά. Ἡ χαρὰ μετὰ τῆς πίστεως, ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς τῆς χαρᾶς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ πεμπτουσία ὅλων τῶν ἀξιολο-

γικῶν στοιχείων (Θεοδώρου), μετὰ τῆς πίστεως εἶναι ἐνταῦθα συνηθεστάτη. Αὐτὸ τὸ δίπτυχον τῶν ἀξιῶν χαρακτηρίζει ὅλην τὴν περίοδον τοῦ Πεντηκοσταρίου· π.χ. «Ἀναστάσεως ἡμέρα...». Καὶ πάλιν ἡ ἀξία τῆς χαρᾶς μετὰ τῶν βιολογικῶν ἀξιῶν, εἰς τὰς ὁποίας προστίθεται καὶ μία ἄλλη κοινωνικὴ ἀξία «ἡμᾶς». «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις...». Ἐνταῦθα ἡ ἠθικὴ κάθαρσις ὡς βασικὴ ἠθικὴ ἀξία τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς βιώσεως τῆς Ἀναστάσεως ἐν «τῷ ἀπροσίτῳ φωτί». Καὶ ταύτης ἀπαύγασμα εἶναι ἡ χαρά. Καὶ πάλιν ἐνταῦθα ἡ χαρά, ὡς πνευματικὴ ἀξία μετὰ τῆς ἐπίσης πνευματικῆς ἀξίας τῆς εἰρήνης, παρουσιάζονται εἰς μίαν θαυμαστὴν συζυγίαν ἐντὸς τῆς χριστιανικῆς δυνάμεως καὶ ζωῆς. Καὶ πάντα διὰ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Δέον ἀκόμη νὰ τονισθῇ ὅτι ἐνταῦθα αἱ διάφοροι ἀξίαι συμπλέκονται μεταξύ των καὶ βιῶνται συγχρόνως. Αὐτὸ ἄλλωστε εἶναι καὶ φυσικόν, ἐφ' ὅσον ὁ βιῶν αὐτὰς ἄνθρωπος - πιστός, ὡς ψυχοσωματικὸν ὂν βιοῖ ὅλας τὰς ἀξίας συγχρόνως. Παντοῦ ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ φαίνεται, καὶ ἐντόνως μάλιστα, ἡ πνευματικὴ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ, κατερχομένη εἰς τὴν γῆν, ἐν δὲ τῷ πνεύματι τούτῳ καὶ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ τῆς βασιλείας αὐτῆς ζῇ καὶ κινεῖται ὁ ἀγωνιστὴς καὶ νικητὴς ἅμα χριστιανός.

Αἱ βιολογικαὶ ἀξίαι περιπλέκονται στενῶς μὲ τὰς θρησκευτικὰς ἀξίας ὡς κάτωθι: Ζωὴ καὶ θάνατος, πτῶσις καὶ ἀνάστασις (ἔγερσις), ἀπώλεια καὶ σωτηρία. Αὗται ἐναλλάσσονται ἐν τῷ ἀξιολογικῷ πεδίῳ τοῦ Πεντηκοσταρίου. Ὡς καὶ εἰς ἕτερον λειτουργικὸν βιβλίον τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, οὕτω καὶ εἰς τὸ Πεντηκοστάριον παρουσιάζεται πλοῦτος ἀξιῶν, αἵτινες ἀπαρτίζουν τὴν γνωστὴν ἀξιολογικὴν κλίμακα, ἧς τὴν ὑψίστην βαθμίδα κατέχουν αἱ θρησκευτικαὶ ἀξίαι.

Ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ βιοῦνται κατ' ἐξοχὴν αἱ ἀξίαι τοῦ Ἁγίου καὶ τῆς χαρᾶς διὰ τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ δὲ ἀξία τῆς ἀγάπης, τῆς πρὸς τὸν λυτρωτὴν καὶ ἀναστάντα Κύριον, ἀγάπης ἀντανακλώσης καὶ πρὸς τὸν πλησίον, τὸν «ἀδελφόν», διήκει δι' ὅλης τῆς περιόδου ταύτης.

β) Μορφωτικὴ ἀξία αὐτοῦ

Τὰς ἀξίας τοῦ Πεντηκοσταρίου βιῶν ὁ χριστιανὸς μορφοῖ ὀλίγον κατ' ὀλίγον μίαν ἰσχυρὰν χριστιανικὴν προσωπικότητα καὶ ἕναν ὡλοκληρωμένον καὶ σταθερὸν θρησκευτικὸν καὶ ψυχολογικὸν τύπον, συμβιβάζων οὕτω καὶ συμπληρῶν τὸν κατὰ τὴν νεωτάτην ἀντίληψιν καὶ διάκρισιν τῆς ψυχολογίας τύπον τοῦ ἐξωστρεφοῦς μετὰ τοῦ ἐνδοστρε-

φους, τῇ βοηθείᾳ καὶ μιμήσει τῶν κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Πεντηκοσταρίου προβαλλομένων ζώντων προτύπων. Ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ ὑπάρχουν ὄντως τόσον πολλὰ καὶ πλούσια ψυχολογικὰ καὶ μορφωτικὰ στοιχεῖα, ὥστε δύνανται ταῦτα ὄχι μόνον νὰ ἀναπτύξουν τὴν προσωπικότητα τοῦ χριστιανοῦ καὶ νὰ διαθερμαίνουν τὸ θρησκευτικὸν βίωμα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ μορφώσουν αὐτὸν εἰς μίαν τελείαν, κατὰ τὸ θεῖον πρότυπον, θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν προσωπικότητα. Δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ Πεντηκοσταρίου προσιδιάζει πρὸς τὴν ἰδικήν μας ὀρθόδοξον νοοτροπίαν καὶ τὸ συναίσθημα, διότι ἐν αὐτῇ κυριαρχεῖ τὸ πνεῦμα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς χάριτος τοῦ ἀναστάντος Κυρίου.

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τόσον εἰς τὴν λειτουργίαν γενικῶς ὅσον καὶ εἰς τὰς διαφόρους ἑορτὰς καὶ λοιπὰς ἀκολουθίας ἰδιαιτέρως ὑπάρχει κἄτι τι τὸ ἐσωτερικόν, ὑπάρχει αὐτὸ τὸ ὁποῖον ὁ Fort. Diethelm ὀνομάζει «προσωπικὸν διάλογον μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων»[4].

Ἐν τῷ Πεντηκοσταρίῳ αἱ ἀκολουθίαι ἔχουν κυρίως ὁμαδικὸν χαρακτῆρα. Ὁ συμμετέχων ἐν αὐτῷ πιστὸς μετέχει μὲν προσωπικῶς, ἀλλ' ἐν τῇ κοινότητι τῆς πίστεως καὶ ἐν τῇ ὁλότητι τῶν πιστῶν. Ἐν τούτοις, ἡ συναισθηματικὴ δυναμικότης τοῦ Πεντηκοσταρίου προτρέπει καὶ ὠθεῖ τὸν προσευχόμενον εἰς τὸ νὰ λάβῃ προσωπικὴν θέσιν ἐν τῇ λατρείᾳ, ἐνισχύει δὲ αὐτὸν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε, συνανυψούμενος οὗτος μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ἀποτελούντων τὴν προσευχομένην καὶ λατρεύουσαν κοινότητα, νὰ φθάνῃ μέχρι «τῆς ἄνω Ἰερουσαλήμ», τῆς κατοικίας τοῦ Θεοῦ. Οὕτω ἐξαναγκάζεται, κατὰ τὴν θαυμαστὴν ταύτην προσέγγισιν, νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως.

---

[4] Fort. Diethelm, Erziehung und Liturgie, Zürich - Köln 1964. σ. 254 - 55.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΙΟΙ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Στέλιου Χρ. Μαντζούκα Πτ. Θ.

ΑΡΧΙΔΙΑΚΟΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΝΟΥΚΑΣ Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

Εἰς τὴν χορείαν τῶν ἐπιφανῶν ἑλλήνων κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι εἰς στιγμὰς ἐξαιρετικὰς διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἔθνος προσέφεραν ἀμετρήτους θυσίας καὶ κατέστησαν τὸ ὄνομά των ἄξιον τῆς ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης καὶ παράδειγμα μιμήσεως διὰ τὰς ἐπερχομένας γενεάς, ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ὁ ἐκ τῆς ἐπαρχίας Βοΐου - Κοζάνης καταγόμενος λόγιος Ἀρχιδιάκονος Στέφανος Νούκας, φυσιογνωμία οὐχὶ ὅσον θὰ ἔπρεπε γνωστή, ἥτις ὅμως διεδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἐθνικὴν ἀναγέννησιν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Ὁ Στέφανος Νούκας ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν ἐνθέων διδασκάλων τοῦ Γένους ἐργασθεὶς μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ αὐτοθυσίας διὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὸ δοῦλον Γένος. Μορφωμένος ὅσον ὀλίγοι, ἠθικῶς ἀδιάβλητος, ἀφιλάργυρος, μὲ πλήρη ἐπίγνωσιν τῶν ἐθνικῶν του ὑποχρεώσεων ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Θεοῦ, χρηστὸς καὶ ἐνάρετος καὶ τῶν καλῶν ἐραστής, ὁ Μακεδὼν κληρικὸς ἐπρωτοστάτησε διὰ τὴν ἵδρυσιν Σχολείων, φρονῶν καὶ αὐτὸς μὲ ὅλους τοὺς προεξέχοντας ἄνδρας τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι μόνον διὰ τῶν φώτων τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς παιδείας θὰ δυνηθοῦν οἱ Ἕλληνες νὰ φρονιματισθοῦν, νὰ καταστοῦν ἱκανοὶ νὰ ἀγαπήσουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ἱερωτέρου τῶν δικαιωμάτων των, θυσιάζοντες τὰ πάντα πρὸς ἀποτίναξιν «τοῦ μιαροῦ τῶν ὀσμανιδῶν ζυγοῦ». Μάρτυρες ἀψευδεῖς τῶν μακρῶν καὶ καλλινίκων αὐτοῦ ἀγώνων πρόκεινται ἡμῖν τὰ καὶ σήμερον ἀκόμη λειτουργοῦντα ἐκπαιδευτικὰ Ἱδρύματα «Τσοτύλιον Γυμνάσιον», τὸ «Μαράσλειον Λύκειον Στεφάνου Νούκα» καὶ τὸ «Πρότυπον Παρθεναγωγεῖον Στεφάνου Νούκα - Ἀγλαΐας Σχινᾶ», τὰ ὁποῖα τοσαύτας πολυτίμους ὑπηρεσίας προσέφερον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ γενικώτερον εἰς ὅλον τὸ ἑλληνικὸν Ἔθνος κατὰ τοὺς δυσχειμέρους τῆς δουλείας χρόνους.

Οὗτος ἐγεννήθη περὶ τὸ 1836 εἰς τὸ μικρὸ Χωρίον Δράμιτσα (σήμερον Δάφνη) τῆς ἐπαρχίας Βοΐου - Κοζάνης ὑπὸ πτωχῶν, πολυτέ-

κνων καὶ εὐσεβῶν γονέων. Αἱ παραδόσεις τοῦ γένους καὶ τῆς θρησκείας διετηροῦντο ἀλώβητοι εἰς τὴν ἀπομεμακρυσμένην ἐκείνην γωνίαν τῆς ἀριστοτόκου Μακεδονίας. Τὰ ἀνυπότακτα ὄρη τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος, τὰ ὁποῖα διὰ πρώτην φορὰν ἀντίκρυσε καὶ εἰς τὴν ἀγκάλην τῶν ὁποίων ἔζησε τὰ πρῶτα σημαντικὰ ἔτη τῆς βιωματικῆς ἐμπειρίας, ἐσφυρηλάτησαν τὴν ἀδάμαστον θέλησίν του, ἥτις τὸν ἐκόσμει μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Ὁ μικρὸς Στέργιος (τὸ λαϊκόν του ὄνομα) εἰς ἡλικίαν 11 ἐτῶν μετηνάστευσεν εἰς Κων)πολιν, ὅπου εἰργάζοντο οἱ δύο μεγαλύτεροι ἀδελφοί του ὡς κτίσται. Λόγῳ τῆς μικρᾶς του ἡλικίας ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός του Ἰωάννης ἐνέγραψεν τοῦτον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς ἐνορίας του Τζουπαλίου, ὅπου ὁ φιλομαθὴς καὶ εὐφυέστατος Στέργιος ἀνεδείχθη ἄριστος μαθητής. Ἀριστοῦχος ἐκ τοῦ Δημοτικοῦ, ἐνεγράφη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σχολὴν Φαναρίου, τὴν ὁποίαν διηύθυνεν ὁ Ἱεροδιάκονος Νεόφυτος, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος. Ἡ σπινθηροβόλος εὐφυΐα, τὸ ἦθος καὶ ἡ ἐν γένει στάσις τοῦ μικροῦ Στεργίου προσείλκυσαν ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν τοῦ διευθυντοῦ του, ὅστις ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὸν πτωχὸν Στέργιον. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐν τῷ Σχολείῳ Φαναρίου σπουδῶν του ἐγγράφεται πρῶτος εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν, ὅπου ἐδίδασκον οἱ διδάσκαλοι Φιλαλήθης, Βασιάδης, Ἱεροκλῆς, Σπαθάρης καὶ ἄλλοι. Μετ' ὀλίγα δὲ ἔτη, διὰ θερμῆς συστάσεως τοῦ γέροντός του καὶ προστάτου πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Χάλκης ἅγιον Σταυρουπόλεως Τυπάλδον, γίνεται δεκτὸς εἰς τὴν ὡς ἄνω Σχολὴν καὶ εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν ἐνδύεται τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ λαμβάνει τὸ ὄνομα Στέφανος [1]. Μετὰ δύο ὅμως ἔτη, λόγῳ τοῦ θανάτου τοῦ γέροντός του προστάτου ἀλλὰ καὶ λόγῳ τοῦ ἐπισφαλοῦς τῆς ὑγείας του, ἀποχωρεῖ ἐκ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ τῇ μεσολαβήσει πατριώτου του μοναχοῦ τῆς Ἱ. Μονῆς Ἰβήρων ἀποστέλλεται εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴν τοῦ Ἁγ. Ὄρους. Διὰ τοὺς πνευματικοὺς ὅμως καὶ ἐθνικοὺς ὁρίζοντας τοῦ Στεφάνου Νούκα ἦσαν στενὰ τὰ ὅρια τῆς Χερσονήσου τοῦ Ἄθω. Διὸ καὶ ἐγκαταλιπὼν τὸν Ἄθωνα μεταβαίνει εἰς Ἀθήνας μὲ θερμὴν συστατικὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἡγουμένου τῆς Ἱ. Μονῆς Ἰβήρων πρὸς τὸν ἐκεῖ ἀρχιμ. Θεόκλητον Φαρμακίδην καὶ εἰσάγεται τὸ 1858 εἰς τὴν Ριζάρειον Σχολήν, διακριθεὶς διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὸ ἦθός του [2]. Μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν

---

[1] Δ. Χατζοπούλου, Στέφανος Νούκας, ὁ λόγιος Ἱεροδιάκονος, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», 1953, σ. 65.

[2] Ἔνθ' ἀνωτ., σ. 66.

του ἐν τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ ἐγγράφεται εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου ὡς ὑπότροφος αὐτῆς καὶ μετὰ τετραετῆ φοίτησιν καὶ περάτωσιν τῶν σπουδῶν του διορίζεται καθηγητὴς τῶν θρησκευτικῶν εἰς τὴν ἐν Καΐρῳ Ἀμπέτειον Σχολήν. Ἐνταῦθα παρέμεινεν ἐπὶ 5ετίαν, ἀναπτύξας ἔντονον δραστηριότητα διὰ τὴν πενυματικὴν καθοδήγησιν τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος ταύτης ὡς καὶ εἰς διὰ ἑλληνοχριστιανικὴν ἀγωγὴν τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου αὐτῆς.

Ὁ Στέφανος Νούκας ὅμως μένων ἐν τῇ ξένῃ εἶχεν ἀφήσει τὴν πάλλουσαν ἀπὸ ἐθνικὰ ἰδεώδη καρδίαν του εἰς τὴν ὑπόδουλον Πατρίδα. Ἔβλεπε διαρκῶς τὸ ὅραμα τῶν βασάνων καὶ τὴν ταπείνωσιν τῶν συμπατριωτῶν του. Ἀνελογίζετο ὁποία ἦτό ποτε ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἐδημιούργησεν ἐν βίῳ ἐλευθέρῳ τὸν ὡραιότερον πολιτισμόν, καὶ πῶς εἶχε καταντήσει ἀξιοδάκρυτος μὲ τὰς ἁλύσεις τῶν τυράννων ποὺ τὴν κατεδυνάστευον. Καὶ ἔτρεφεν ἓν ὄνειρον· πῶς θὰ ἠμπορέσῃ καὶ αὐτὸς νὰ συντελέσῃ, ὥστε νὰ ἀνατείλουν καλλίτεραι ἡμέραι διὰ τὴν πατρίδα, τὴν ἀγαπημένην του Μακεδονίαν. Φλεγόμενος λοιπὸν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ὅπως ὑποβοηθήσῃ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῆς δούλης πατρίδος του, ἐπανέρχεται εἰς τὴν Μακεδονίαν μὲ στερρὰν ἀπόφασιν νὰ ἀφοσιωθῇ ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ διαπαιδαγώγησιν τῶν τέκνων της. Διακαής του πόθος εἶναι νὰ ἱδρύσῃ εἰς αὐτὴν Ἑλληνικὸν Γυμνάσιον, «ἕνα τηλαυγῆ φάρον τῆς ἐθνικῆς παιδείας», ὡς τὸν ἀπεκάλει, προοριζόμενον νὰ φωτίσῃ ὄχι μόνον τὰ τέκνα τῆς ὑποδούλου Μακεδονίας ἀλλὰ καὶ τοὺς νέους ὅλου τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ. Πρὸς τοῦτο ἐκλέγει ὡς καταλληλοτέραν ἕδραν ἐγκαταστάσεως τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου τὴν κωμόπολιν Τσοτυλίου ἕνεκα τῆς κεντρικῆς θέσεως ἐν μέσῳ τῶν ἐπαρχιῶν Βοΐου, Γρεβενῶν, Σιατίστης, Καστοριᾶς, Κοζάνης, Φλωρίνης, λόγῳ καὶ τῆς ἑβδομαδιαίας ἐμπορικῆς ἀγορᾶς εἰς τὴν ὁποίαν προσέτρεχον ἐξ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν οἱ ἐμπορευόμενοι. Ἀγοράζει διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὡς ἄνω σκοποῦ ὁλόκληρον τὴν περιοχὴν διὰ νὰ κτίσῃ μέγα οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον θὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς διδακτήριον καὶ ὡς οἰκοτροφεῖον, διὰ νὰ διαιτῶνται ἀνέτως καὶ νὰ ἀνατρέφωνται ἐθνοπρεπῶς τὰ τέκνα τῶν χωρικῶν τῆς παρηγκωνισμένης αὐτῆς γωνίας τῆς Πατρίδος [3]. Τὸ ἔτος 1871 μεταβαίνει εἰς τὴν Κων)πολιν, ὅπου ἐν πνεύματι ἱεραποστόλου κατηχεῖ τοὺς ἐν Κων)πόλει ἐγκατεστημένους πολυπληθεῖς συμπατριώτας του καὶ ἱδρύει τὴν περίφημον

---

[3] Δ. Χατζοπούλου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 68.

«Μακεδονικὴν Φιλεκπαιδευτικὴν Ἀδελφότητα» ὑπὸ τὴν προεδρίαν πλουσίου ὁμογενοῦς ἐκ Βλάστης ἀειμνήστου Κων)νου Θωμαΐδου, τοῦ καλουμένου Μαμπαΐζῆ, ὡς προμηθευτοῦ ἐκλεκτῶν καπνῶν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Σουλτάνου, καὶ ἀπαρτιζομένη ἐκ μελῶν ἀξίων τέκνων τῆς δυτικομακεδονικῆς γῆς, ὡς τὸν Νικαίας Ἰωαννίκιον ἐκ Ραδοβίστι (σήμερον Ροδοχώριον) Βοΐου, τὸν Μιχαὴλ Παπαβασιλείου ἢ Παπαδόπουλον ἐκ Δραμίστης, τὸν Ζήνωνα Κλεάνθη καὶ πλῆθος ἄλλων δυτικομακεδόνων [4]. Εἰς γενομένην πολυπληθῆ συγκέντρωσιν ὡμίλησεν ὁ Στέφανος Νούκας ἐξάρας διὰ τῆς ἐμπεριστατωμένης καὶ πλήρους εὐγενῶν δραματισμῶν ὁμιλίας του τὴν ὑψίστην σημασίαν τῆς ἱδρύσεως τοῦ «Τηλαυγοῦς Φάρου τῆς ἐθνικῆς Παιδείας» εἰς Τσοτύλιον. Ἡ ἐνθουσιώδης ὁμιλία τοῦ Στεφάνου Νούκα συγκινεῖ βαθύτατα τοὺς συγκεντρωθέντας, οἱ ὁποῖοι αὐθορμήτως ἐγγράφονται μέλη τῆς Ἀδελφότητος καὶ μὲ γενναιοδωρίαν προσφέρουν σεβαστὰ ποσὰ χρυσῶν λιρῶν, ἱκανὰ διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ κολοσσιαίου διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κτηρίου. Συγχρόνως ὁ δραστήριος Διάκονος παρουσιάζει τὸ καταστατικὸν τῆς Ἀδελφότητος μὲ σφραγῖδα φέρουσαν εἰς τὸ μέσον τὴν Ἁγίαν Μαρίναν ἐξ εἰκόνος παλαιοῦ ναΐδρίου τῆς ἀγορᾶς Τσοτυλίου καὶ ἀναφωνεῖ χαρακτηριστικῶς τὰ ἑξῆς: «Πατριῶται, εἴδατε τὴν σφραγῖδα τῆς Ἀδελφότητος μὲ τὴν Ἁγίαν Μαρίναν ποὺ κτυπᾷ μὲ σφυρὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ δαίμονος τῆς ἀμαθείας; Ἔτσι θὰ κτυπήσῃ καὶ ἐκεῖνον ποὺ δὲν θὰ κρατήσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του διὰ τὴν συνδρομὴν τῆς Ἀδελφότητος» [5].

Προνοητικώτατος ὁ Στέφανος Νούκας καὶ διὰ νὰ ἀποφύγῃ ἐνδεχομένην ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τοῦ ἐξηγριωμένου πολυπληθοῦς τουρκικοῦ στοιχείου τῆς κωμοπόλεως διὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Γυμνασίου, κατορθώνει καὶ ἐπιτυγχάνει διὰ τοῦ πανισχύρου προέδρου Θωμαΐδου τὴν ἔκδοσιν σουλτανικοῦ φιρμανίου, τὸ ὁποῖον ἐν μεταφράσει ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἐξοχώτατε Βεζύρη μου Ὀμὲρ Φεβζῆ Πασᾶ, σὺ ὁ κανὼν ὁ σεβάσμιος, ὁ τετιμημένος στρατάρχης, ὁ τετιμημένος τοῦ κόσμου, ὁ διὰ τῆς ὀξείας κρίσεώς σου τὰς ὑποθέσεις τοῦ κοινοῦ διευθύνων ὡς ἄριστος οἰακοστρόφος, ὁ διὰ τῆς εὐστόχου καὶ ὀρθῆς γνώμης σου τὰς σπουδαίας τοῦ κόσμου ὑποθέσεις συμπληρῶν, ὁ τὰς βάσεις τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ κράτους καὶ τῆς εὐημερίας θέτων καὶ παγιῶν, ὁ κρατύνων καὶ στερεῶν τοὺς στύλους τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς δόξης, ὁ ὑπὸ

[4] Ν. Δελιαλῆ - Ἰ. Χασιώτη, Ὁ Στ. Νούκας, ἡ «Μακεδονικὴ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης» καὶ ἡ ἵδρυσις τῆς Σχολῆς Τσοτυλίου, «Μακεδονικὴ Ζωή», τ. 37.

[5] Δ. Χατζοπούλου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 68.

τοῦ Ὑψίστου Βασιλέως Θεοῦ μὲ ποικίλας ἀρετὰς καὶ χάριτας πεπροικισμένος, ὁ ἐκ τῶν στρατηγῶν τοῦ τακτικοῦ αὐτοκρατορικοῦ μου στρατοῦ. Καὶ σὺ Νομάρχα Θεσσαλονίκης, ὁ κεκοσμημένος μὲ τὰν ἔνδοξα παράσημα Ὀσμανιὲ Δευτέρου βαθμοῦ καὶ Μετζητιέ, εἴθε ὁ Θεὸς νὰ καθιστᾷ διαρκὲς τὸ κλέος σου. Καὶ σεῖς σοφολογιώτατοι Ἱεροδίκα καὶ Μουφτῆ τῆς ὑποδιοικήσεως Ἀνασελίτσης, τύποι καὶ ὑπογραμμοὶ τῶν σοφῶν ἱεροσπουδαστῶν, αὐξηθήτω ἡ γνῶσις ὑμῶν. Καὶ σεῖς μέλη τοῦ Συμβουλίου (Διοικητικοῦ), καύχημα τῶν προγόνων καὶ τῶν ὁμοίων σας, αὐξηθήτω ἡ δόξα ὑμῶν. Ἅμα φθάσῃ τὸ παρὸν αὐτοκρατορικὸν μου Διάταγμα ἔστω ὑμῖν γνωστὸν ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Πατριαρχεῖον δι' αἰτήσεώς του ἀνέφερεν ὅτι οἱ ἐν τῷ Χωρίῳ Τσοτύλιον τῆς Ὑποδιοικήσεως Ἀνασελίτσης κατοικοῦντες Ἕλληνες, ὑπήκοοι τῆς Αὐτοκρατορίας Μου, μὴ ἀποκτήσαντες ἔτι σχολὴν διὰ τὰ τέκνα των, παρεκάλεσαν καὶ ἐξελιπάρησαν τὴν ἔκδοσιν Ὑψηλῆς Μου ἀδείας, ὅπως ἐγείρωσι νεωστὶ μίαν σχολὴν ἐπὶ οἰκοπέδου τελείας κυριότητος, μήκους μὲν πεντήκοντα πήχεων, πλάτους τεσσαράκοντα καὶ ὕψους δεκαπέντε πήχεων. Τὸ ζήτημα ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ἐμὴν ἔνδοξον Αὐτοκρατορικὴν παρουσίαν καὶ ἐζητήθη ἡ ἔγκρισίς Μου.

Χορηγήσας ὅθεν τὴν ὑψηλὴν Αὐτοκρατορικήν Μου ἄδειαν, ὅπως κτισθῇ καὶ ἀνεγερθῇ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἡ σχολὴ αὕτη, διέταξα τὴν ἔκδοσιν καὶ παραχώρησιν τῆς Αὐτοκρατορικῆς Μου διαταγῆς, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ ταύτης ἐξεδόθη καὶ ἐχορηγήθη τὸ παρέχον τὴν ἄδειαν ταύτην αὐτοκρατορικόν Μου διάταγμα. Σεῖς ὅθεν, οἱ διακεκριμένοι Νομάρχης, Ἱεροδίκης καὶ Μουφτῆς καὶ λοιποὶ μνημονευθέντες, ἐξετάζοντες ἂν πράγματι τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον θὰ κτισθῇ ἡ Σχολὴ εἶναι τελείας κυριότητος, ἀνῆκον ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἔθνος καὶ οὐδεμίαν ἐν αὐτῷ σχέσιν καὶ ἀνάμιξιν ἔχουσι τὰ λοιπὰ ἔθνη καὶ δὲν κεῖται εἰς συνοικίαν μουσουλμανικὴν καὶ ἐντὸς χώρου βακουφικοῦ, νὰ μὴ ἐμποδισθῶσιν εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῆς οἰκοδομῆς. Νὰ μὴ ἐπιτρέψητε ὅπως μὲ ἀφορμὴν ταύτην λάβωσι χώραν ἀταξίαι, ὡς βίᾳ συλλογὴ χρημάτων ἀπὸ τὸ ἐν λόγῳ ἔθνος ἢ κατ' ἄλλους τρόπους ἐνόχλησις αὐτῶν».

(Ἐγράφη τῇ 18ῃ τοῦ μηνὸς Ρετζὲπ 1289 - 1872 ὡς ἔγγιστα καθ' ἡμᾶς ἐν μονογράμματι τοῦ Σουλτάνου Ἀβδοὺλ Ἀζὶζ ἐν Κων/πόλει).

Τὸ ἔτος πλέον 1873 ὁ ζηλωτὴς Στ. Νούκας μετὰ τῶν πρωτεργατῶν τῆς «Μακεδονικῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος», τοῦ Νικαίας Ἰωαννικίου, τοῦ Κων)νου Θωμαΐδου, τοῦ Δημητρίου Κωνσταντινίδου, κατέρχονται μὲ τὰς καλλιτέρας εὐχὰς τῶν ὁμογενῶν τῆς Κων)πόλεως εἰς Τσοτύλιον καὶ ἕνα ἀπόγευμα, ἐν μέσῳ ἐνθουσιῶντος πλήθους

ἐξ ὅλης τῆς ἐπαρχίας, θέτουν τὸ θεμέλιον λίθον τοῦ «Ἐθνικοῦ Φάρου τῆς Μακεδονίας»[6]. Εἰς τὸν Φάρον τοῦτον συνέρρεον καὶ ἐξεπαιδεύοντο ἐθνοπρεπῶς ἐπὶ σειρὰν δεκάδων ἐτῶν τέκνα ὑποδούλων ἑλλήνων ὄχι μόνον ἐκ Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἀλλὰ ἐξ ὅλων καὶ τῶν μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένων ἐπαρχιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἤτοι τῆς Πισιδίας, Ἰκονίου, Ἀϊδινίου, Βιθυνίας, Νικομηδείας, Προύσης κλπ., καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐξῆλθον αἱ φάλαγγες τῶν ἐπιφανῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπηρέτησαν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἔθνους. «Ὁμολογῶ, ἔλεγεν κατὰ πρόσφατον ἐπίσκεψιν εἰς Τσοτύλιον λόγιος Ἕλλην, ὅτι πρὸ τοῦ μεγαλεπηβόλου τούτου κτηρίου τῆς Τσοτυλίου Σχολῆς, αἰσθάνομαι συγκίνησιν βαθυτάτην, τὴν ὁποίαν δὲν μὲ προξενεῖ ὁ Παρθενών. Διότι ἐκεῖνος μὲν ἀνηγέρθη κατὰ τὸ μεσουράνημα τῆς δόξης τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὸ ὑπερεκχείλισμα πλούτου καὶ ἀφθονίας, ἐνῷ τὸ παλλάδιον τοῦτο τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐκτίσθη στὰ μαῦρα μεσάνυκτα τῆς φρικτῆς σκλαβιᾶς ἀπὸ τὸ ὑστέρημα καὶ αὐτοῦ τοῦ πικροῦ καὶ δακρυβρέκτου τῆς δουλείας ἄρτου».

Ἀλλὰ τὸ ἐθνικὸν καὶ ἐκπαιδευτικὸν ἔργον τοῦ μεγαλεπηβόλου καὶ ὀνειροπόλου διδασκάλου Στεφάνου Νούκα δὲν ἐτελείωσεν. Ἀνήσυχος καὶ πνευματώδης καὶ κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς δημιουργίας, ἐπιστρέφει καὶ πάλιν εἰς τὴν Κων)πολιν διὰ τὴν οἰκονομικὴν στερέωσιν τῆς Ἀδελφότητος μὲ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Ἁγιάσματος εἰς Βεφὰ Μεϊντάν, ἱδρύει τῇ ἐπιχορηγήσει τοῦ Τραπεζίτου Γαρίφη καὶ τὸ Παρθεναγωγεῖον τῆς «Παλλάδος» τοῦ Πέραν, ὅπου καὶ ἐπὶ ἀρκετὸν διδάσκει. Ἀκολούθως μεταβαίνει εἰς Παρισίους, ὅπου παρακολουθεῖ μαθήματα παιδαγωγικῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐργαζόμενος συγχρόνως ὡς οἰκοδιδάσκαλος εἰς τὰς οἰκογενείας των ἐκεῖ ὁμογενῶν Ζωγράφου, Χρηστάκη, Ζγούτα καὶ ἄλλων[7]. Ἐνταῦθα, μὲ τὴν ἐμπνέουσαν ἐξηυγενισμένην του μορφήν, μὲ τὴν σοβαρὰν καὶ ἐμβριθῆ σκέψιν του, μὲ τὴν ἀπαράμιλλον αὐτοῦ πειθὼ καὶ τὴν ἁγιότητα τοῦ βίου του, ὁ Μακεδὼν ἀπόστολος ἐξασκεῖ τὴν μεγαλυτέραν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἐν τῇ ξένῃ τὰ πρῶτα φερόντων ὁμογενῶν ἐμπόρων, στρατιωτικῶν κλπ. καὶ ἐμπνέει εἰς αὐτοὺς τὴν πίστιν πρὸς ὑπερτέρους σκοποὺς καὶ κόσμους. Τὸ ἔτος 1895 κατέρχεται εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου καὶ ἐγκαθίσταται ὁριστικῶς μὲ προθέσεις ἱερὰς καὶ σκοποὺς ἐθνικούς. Ἐνταῦθα ἀγωνίζεται ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς ἀγωνιζομένης Μακεδονίας ἐν μέσῳ ἀνυπερβλήτων

---

[6] Ν. Δελιαλῆ - Ἰ. Χασιώτη, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 11.

[7] Δ. Χατζοπούλου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 69.

δυσχερειῶν καὶ παντὸς εἴδους ἐρειπίων, ἵνα διὰ παντὸς τρόπου ὑποβοηθήσῃ εἰς τὴν πνευματικήν της ἀνασυγκρότησιν καὶ ἀναγέννησιν. Οὕτως, ἀναμετρήσας ὁ μεγαλόπνους καὶ ὀξυδερκὴς Νούκας τὴν μεγάλην ἀπὸ ἐθνικῆς καὶ ἐμποροβιομηχανικῆς ἀπόψεως σημασίαν τῆς ἱστορικῆς καὶ περιμαχήτου ταύτης πόλεως, καὶ διὰ νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὰς διαφόρους ξένας προπαγανδιστικὰς Σχολὰς τοὺς Μακεδόνας νέους, ἱδρύει ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ ἔτος 1895, τῇ βοηθείᾳ τοῦ προὔχοντος τῆς πόλεως Ἀγγελάκη καὶ τῇ συνεργασίᾳ τοῦ συμπατριώτου του καθηγητοῦ Κωνσταντινίδου, τὸ Πρακτικὸν Λύκειον, κατὰ πρότυπον τῶν ἐν Γαλλίᾳ ὁμοίων Σχολῶν. Διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ κτηρίου τῆς Σχολῆς κατέφυγεν εἰς τὸ ἀνεξάντλητον ἐν ἔργοις φιλομουσίας καὶ φιλοπατρίας Ταμεῖον τοῦ μεγατίμου ἐθνικοῦ εὐεργέτου ἀειμνήστου Γρηγορίου Μαρασλῆ, τὸν ὁποῖον ἐπεσκέφθη εἰς Ὀδυσσὸν κατόπιν θερμῶν συστατικῶν τοῦ γεραροῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ Γ΄, ὡς καὶ εἰς τὸ Ταμεῖον τοῦ ἐν Παρισίοις ὁμογενοῦς Τραπεζίτου Ζγούτα [8]. Ἀπὸ τὸ Λύκειον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐπωνομάσθη «Μαράσλειον Λύκειον - Στεφάνου Νούκα», ἐξῆλθον κατὰ ἑκατοντάδας οἱ ἀπόστολοι τοῦ ἐθνικοῦ φωτισμοῦ, οἱ ὁποῖοι ἀπειργάσθησαν τὴν ἀναβίωσιν τῆς φυλῆς μας, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ ἐξεπαιδεύθησαν ἐμπορικῶς λεγεῶνες ἐκλεκτῶν νέων, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν οἱ στυλοβάται τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς.

Ὁ θαλερρὸς ὅμως γέρων ἐξασφαλίσας καὶ στερεώσας τὴν λειτουργίαν τοῦ Πρακτικοῦ Λυκείου ἔστρεψε τὴν φροντίδα του καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ γυναικείου φύλου, ἱδρύσας, τῇ συνεργασίᾳ τῆς διακεκριμένης λογίας Ἀγλαΐας Σχινᾶ, τὸ πρότυπον Παρθεναγωγεῖον «Ἀγλαΐας Σχινᾶ - Στεφ. Νούκα», τὸ ὁποῖον κατήρτιζε καὶ συνεχίζει νὰ καταρτίζῃ τὰς μαθητρίας αὐτοῦ, ὥστε νὰ ἀποβαίνουν ἑλληνίδες ἐνθουσιώδεις, ἐξαίρετοι καὶ σεμναὶ οἰκοδέσποιναι καὶ παιδαγωγοὶ τῶν τέκνων των ἄρισται [9].

Τὴν 4ην Σεπτεμβρίου 1931 ἡ εὐγνωμοσύνη τῆς Μακεδονίας ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τοῦ Ἔθνους συνώδευεν εἰς τὴν τελευταίαν του κατοικίαν τὸν εἰς ἡλικίαν 95 ἐτῶν μεγάλον διδάσκαλον Ἀρχιδιάκονον Στέφανον Νούκαν. Ἡ κηδεία του ἐγένετο δημοσίᾳ δαπάνῃ, παρουσίᾳ ἁπάντων τῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης «δι' ὅλης τῆς ἐπισημότητος καὶ ἀδόλου πένθους». Αἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπὶ τῇ θλιβερᾷ ταύτῃ εὐκαιρίᾳ περιέγραψαν τὴν μακρὰν καὶ γόνιμον σταδιοδρομίαν τοῦ μεγάλου εὐεργέτου καὶ ἀναμορφωτοῦ ἱερομονάχου καὶ

---

[8] **Δ. Χατζοπούλου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 69.**

[9] **Δ. Χατζοπούλου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 70.**

ἐξῆραν τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ: «Παιδεία εὐρεῖα, ἤθους εὐπρέπεια, σοβαρότης καὶ ἀξιοπρέπεια ἀξιοζήλευτος, ταπεινοφροσύνη κλπ.». Ὁ δὲ ἀείμνηστος Μητροπολίτης Θεσ)νίκης Γεννάδιος εἰς ἐμπνευσμένον ἐπικήδειον πρὸς τὸν σεπτὸν νεκρὸν εἶπε τὰ ἑξῆς: «Ἐκκλησία, πολιτεία καὶ κοινωνία σεμνοπρεπῶς κηδεύομεν σήμερον ἕνα σεβάσμιον ἑκατονταετῆ γέροντα, ἐκπληρώσαντα εὐόρκως, θεαρέστως καὶ ἐθνωφελῶς τὴν ἣν ἔλαβε παρὰ Κυρίου διακονίαν. Καὶ ἡ διακονία, εἰς ἣν ἐκλήθη οὗτος παρὰ Κυρίου, ἦτο νὰ ἱδρύσῃ καὶ ἐπὶ σειρὰν δεκάδων ἐτῶν νὰ διατηρήσῃ καὶ ἀκμαῖα εἰς τὸ ἔθνος νὰ κληροδοτήσῃ τὰ πασίγνωστα καὶ ἐθνωφελῶς δράσαντα ἐκπαιδευτήρια, τά τε ἐν Τσοτυλίῳ τῆς Δυτ. Μακεδονίας καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει μας γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα 'Μαράσλειον Λύκειον Στεφάνου Νούκα' καὶ πρότυπον 'Παρθεναγωγεῖον Στεφάνου Νούκα - Ἀγλαΐας Σχινᾶ'. Αἱ ὑπηρεσίαι τὰς ὁποίας προσέφερον εἰς τὸν ἑλληνισμὸν ἐπὶ Τουρκοκρατίας τὰ ἱδρύματα ταῦτα καὶ σήμερον ἀκόμη ἐξακολουθοῦν νὰ προσφέρουν διὰ τῆς πνευματικῆς ἐθνικοθρησκευτικῆς καὶ πατριωτικῆς μορφώσεως νέων καὶ νεανίδων εἶναι τόσον μεγάλαι, ἡ δὲ πρὸς τὸν ἱδρυτὴν αὐτῶν εὐγνωμοσύνη τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους εἶναι τόσον ἐπιβεβλημένη, ὥστε οὐδὲν ἄτοπον οὐδὲ τὸ ὑπερβολικὸν θὰ πράξωμεν, τοὐναντίον δὲ ὑπέρτατον καθῆκον πρὸς τὴν σεπτὴν αὐτοῦ μνήμην θὰ ἐκπληρώσωμεν, ἂν κατὰ τὴν ἱερὰν ταύτην καὶ συγκινητικὴν στιγμὴν τῆς πρὸς Κύριον ἀποδημίας ἀνακηρύξωμεν αὐτὸν 'ἄξιον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πατρίδος'»[10].

Τοιοῦτον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸ μέγα κοινωνικὸν καὶ ἐθνικὸν ἔργον τοῦ ἀειμνήστου Στεφάνου Νούκα, καὶ τοιαύτη ἐν ἀμυδρᾷ σκιαγραφίᾳ ἡ ἐπιβλητικὴ καὶ εὐγενὴς τοῦ σοφοῦ γέροντος μορφή. Προσωπικότης μὲ βαθεῖαν πνευματικὴν καλλιέργειαν, ἀρετὴν καὶ ἀνώτερον ἦθος, ὡς ὁμολογοῦν καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ, ὁ κληρικὸς οὗτος καὶ Διδάσκαλος ὄχι μόνον διὰ παντὸς μέσου ἐβοήθησε τὸ ἀγωνιζόμενον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας του Γένος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐπεξέτεινε τὴν δημιουργικήν του δραστηριότητα ἐφ' ὅλων τῶν τομέων τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς νέας Ἑλλάδος κατὰ τὰς τρεῖς δεκαετίας τῆς ἱστορίας αὐτῆς, «Γενόμενος, ἑνὶ λόγῳ, τοῖς πᾶσι τὰ πάντα, ἵνα εἰς πάντα, εἰ δυνατόν, πολλὴν καὶ μεγάλην προξενήσῃ ὠφέλειαν». Τοιουτοτρόπως ὁ Στ. Νούκας ἀνεδείχθη ἀξιόλογος καὶ ρωμαλέα πνευματικὴ φυσιογνωμία τοῦ ἀναγεννωμένου Ἑλληνισμοῦ καὶ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ τοῦ Γένους ἔνθεος Διδάσκαλος καὶ πρωτεργάτης τῆς πνευματικῆς ἀνεγεννήσεως τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

---

[10] **Αὐτόθι.**

ΤΑ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ ΥΠΟ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΡΙΣΜΑ

Δὲν μὲ βρίσκει σύμφωνον τὸ ὑποστηριζόμενον ὅτι τὸ πανάρχαιον ἔθιμον τῶν ἀναστεναρίων δὲν ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως, διότι ὁ χριστιανισμὸς θεμέλιον ἔχει τὴν θείαν διδασκαλίαν τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἥτις οὐδενὸς ὀθνείου ἔχει ἀνάγκην, ἀφοῦ προέρχεται ἐξ ἀποκαλύψεως καὶ εἶναι μεστὴ ὑψηλῶν θεοπνεύστων νοημάτων. Ὅτι δὲ τὰ «ἀναστενάρια» οὐδεμίαν δύνανται νὰ ἔχουν σχέσιν μὲ τὸ εὐγενὲς καὶ ὡραῖον πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ νὰ θεωρῆται ἡ πυροβασία των θαῦμα, ἐν τῇ χριστιανικῇ τῆς λέξεως σημασίᾳ, ἐξηγεῖται ἐκ τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς τελοῦνται τὰ «ἀναστενάρια» (σφαγαὶ μόσχων, ὀργιώδεις χοροί, συμπόσια καὶ μουσικὰ ὄργανα, ἐκστάσεις καὶ ὁμαδικαὶ παραπληξίαι, ὑστερικαὶ ἰαχαὶ κλπ.) καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ πυροβασία εἶναι φαινόμενον παρατηρούμενον καὶ εἰς χώρας καὶ ἀνθρώπους μὴ χριστιανικοὺς (Ἰνδίαι, Ἀμερική, νῆσοι Αὐστραλίας, Ἰνδονησίας, Εἰρηνικοῦ κλπ.).

ΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΘΑΥΜΑ (ὡς προσωρινὴ ἀναστολὴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν νόμων τῆς φύσεως), κατὰ τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ διδασκαλίαν, δὲν κατασκευάζεται οὔτε προπαρασκευάζεται ἢ προσδιορίζεται ἐκ τῶν προτέρων, δὲν ἐπιδεικνύεται καὶ δὲν γίνεται ἀντικείμενον ἀπολαυστικῆς θέας τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ τῶν περιέργων. Δὲν εἶναι ἔργον ἀνθρώπων καὶ δὴ τοῦ ποιοῦ τῶν ἀναστενάρηδων, ἀλλ' εἶναι ἄμεσος ἐπέμβασις τῆς φιλανθρώπου παντοδυνάμου Θείας Χάριτος εἰς σωτηρίαν σωμάτων ἢ ψυχῶν ἀνθρώπων προσφευγόντων ἐν πίστει εἰς τὴν θείαν ἀγάπην καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, εἶναι δὲ ἄλλοτε καὶ ἄμεσος θεία ἐνέργεια πρὸς πραγμάτωσιν τῶν σωτηρίων βουλῶν τοῦ Θεοῦ. Οὐδεμία ἑπομένως σχέσιν δύναται νὰ ἔχῃ πρὸς τὴν ἐπιδεικτικὴν καὶ ἔξαλλον καὶ μανιῶσαν πυροβασίαν τῶν ἀναστεναρίων, ἥτις πλὴν τοῦ θεατρικοῦ χαρακτῆρος, ἴσως δὲ καὶ ἄλλων σκοπῶν, προφανῶς οὐδένα ἄλλον βαθύτερον ἠθικὸν σκοπὸν δύναται νὰ ἐξυπηρετήσῃ.

Η ΘΕΙΑ ΠΑΝΤΟΔΥΝΑΜΙΑ καὶ ἀγάπη ἔσωσεν ἐκ τοῦ πυρὸς τοὺς τρεῖς παῖδας ἐν καμίνῳ, ὅταν ἐκεῖνοι διὰ τὴν πίστιν των εἰς τὸν ἕνα Θεὸν καὶ διὰ νὰ μὴ προσκυνήσουν τὴν εἰκόνα τοῦ εἰδωλολάτρου βασιλέως, ἐδέχθησαν προθύμως τὸν διὰ τοῦ πυρὸς μαρτυρικὸν θάνατον. Εἰς τὴν πυρὰν δὲν εἰσῆλθον διὰ νὰ μὴ καοῦν καὶ πρὸς ἐπίδειξιν, εἰσῆλθον διὰ νὰ καοῦν καὶ δὲν ἐκάησαν, διότι οὕτως ἔδοξε τῷ Θεῷ. Πόση μεγάλη ἀντίθεσις καὶ διαφορά! Εἶπον ἁπλῶς «ὄχι» εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως καὶ ὑπέστησαν τὰς συνεπείας τῆς ἀρνήσεώς των ριφθέντες ὑπὸ τῶν δημίων εἰς τὴν κάμινον. Ἀπ' ἐκεῖ καὶ πέραν τὸν λόγον ἔλαβεν ὁ Δίκαιος καὶ Παντοδύναμος Θεός. Οἱ ἀναστενάρηδες ὅμως θρησκόληπτοι, ὑστερικοὶ καὶ μανιακοὶ καὶ ἔξαλλοι, μέχρι τρέλλας πίνοντες καὶ χορεύοντες κατὰ τοὺς χαρακτηρισμοὺς αὐτῶν τῶν ὑποστηρικτῶν των, τί τὸ σχετικὸν μὲ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὰ χριστιανικὰ θαύματα ἔχουν νὰ παρουσιάσουν; Πᾶν τοὐναντίον! Καὶ διατί αὐτοί, κατ' ἐξαίρεσιν πρὸς τόσους ἁγίους τῆς Ἐκκλησίας, νὰ ἔχουν τὸ προνόμιον νὰ συνεργάζωνται κατὰ βούλησιν μετὰ τῆς Θείας Χάριτος καὶ παντοδυναμίας καὶ δὴ ἀφοῦ προηγουμένως ἔχουν ἐκδηλωθῆ

κατὰ τρόπον ἀντιχριστιανικώτατον μὲ τὰς θυσίας τῶν ζώων καὶ τὰς γνωστὰς ἄλλας βαρβάρους ἐκδηλώσεις τῶν διασκεδαστικῶν θορύβων, τῶν πολυώρων συνεχῶν βαρβάρων χορῶν, τῶν κραυγῶν τῶν οἰνοποσιῶν καὶ τῶν χορῶν μὲ τὰς εἰκόνας, ἐπὶ τῶν ὁποίων κρεμοῦν καὶ «κουδούνια» διὰ νὰ καταδειχθῇ πλήρως τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας; Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῇ ὁ λογικευόμενος χριστιανὸς ὅτι εἰς τοιαῦτα φαινόμενα λαμβάνει μέρος ὁ Θεὸς καὶ ἡ Θεία Χάρις; Κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφὴν «ἰδοὺ πνεῦμα μέγα κραταιὸν διαλύον ὄρη καὶ συντρίβον πέτρας καὶ οὐκ ἐν τῷ πνεύματι Κύριος καὶ μετὰ τὸ πνεῦμα συσσεισμὸς καὶ οὐκ ἐν τῷ συσσεισμῷ Κύριος καὶ μετὰ τὸν συσσεισμὸν πῦρ καὶ οὐκ ἐν τῷ πυρὶ Κύριος· καὶ μετὰ τὸ πῦρ φωνὴ αὔρας, λεπτῆς καὶ ἐκεῖ Κύριος» (Βασ. Γ'). Ὁ σκοπὸς τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν ἀναστεναρίων (πνευματιστῶν), εἶναι νὰ ἐξισώσουν τὰ ἀναστενάρια μὲ τὸ θαῦμα τῆς ἐν Βαβυλῶνι λυτρώσεως ἐκ τοῦ πυρὸς τῶν τριῶν παίδων, νὰ ἀναβιβάσουν δηλαδὴ τὰ πρῶτα ἐκεῖ ὅπου δὲν ἀξίζουν καὶ νὰ καταβιβάσουν τὰ δεύτερα ἐκεῖ ὅπου δὲν πρέπει, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὰς ἐπιδιώξεις των, τὴν «ἐπιστημονικὴν» δηλαδὴ ἑρμηνείαν τῶν ὑπερφυσικῶν φαινομένων καὶ τὴν δι' ἐπιστημονικῶν ἀποδείξεων στήριξιν τῆς ὑπάρξεως Θεοῦ, ψυχῆς, ἀθανασίας κλπ., ἱκανότητα καὶ εἰδικότητα τὴν ὁποίαν ἀμφισβητοῦμεν ὅτι ἔχει ἡ ἐπιστήμη καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ «Κέντρου Μεταψυχικῶν Ἐρευνῶν».

ΚΑΤΑ ΚΟΡΟΝ τονίζεται ἡ «ἐθνικὴ πλευρὰ» τοῦ ζητήματος. Ἐπιχείρημα παιδαριῶδες εἰς τὸ ὁποῖον μὲ τέχνην καταφεύγουν διὰ νὰ συγκινήσουν τὴν εὐθικτον λόγῳ τῶν ἐθνικῶν δοκιμασιῶν ἑλληνικὴν καρδίαν, οἱ μὴ δυνάμενοι ἄλλως νὰ ἐπιβληθοῦν ὑποστηρικταὶ τῶν ἀναστεναρίων. Τὸ ἔθιμον, λέγουν, πρέπει νὰ διατηρηθῇ, διότι εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἑλληνικότητος τῆς Θράκης! Ἀπὸ τὰ ἀναστενάρια λοιπὸν θὰ κριθῇ εἰς ποῖον ἀνήκει ἡ Θράκη; Καὶ μόνον οἱ Ἀναστενάρηδες καὶ τὰ Ἀναστενάρια σώζουν τὴν ἑλληνικότητα τῆς Θράκης; Ὅλη ἡ ἄλλη μακρὰ καὶ ἔνδοξος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς Θράκης δὲν ἀρκεῖ; Δὲν εἶναι ἀρκετὸς ὁ πατριωτισμὸς καὶ ὁ ἡρωϊσμὸς καὶ αἱ ὑπὲρ πατρίδος θυσίαι τῶν Θρακῶν καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων διὰ νὰ κρατηθῇ ἡ Θράκη Ἑλληνική; Τί δὲ θὰ γίνῃ μὲ τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίνα καὶ τὰ ἄλλα μέρη εἰς τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν Ἀναστενάρηδες; Θὰ τὰ διεκδικήσωμεν ἡμεῖς ὡς ἰδικά μας ἢ θὰ καταλάβουν αὐτὰ ἡμᾶς; Καὶ διατί νὰ βλέπωμεν τὸ ζήτημα ἀπὸ αὐτῆς τῆς πλευρᾶς, ἡ ὁποία εἶναι φανταστικὴ καὶ σκοπίμως κατασκευασμένη, καὶ νὰ μὴ τὴν ἴδωμεν ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς τῆς συγχρόνου πραγματικότητος, ἡ ὁποία μᾶς πληροφορεῖ ὅτι προστατεύοντες μὲ σοβαρότητα τὰ ἀναστενάρια, θὰ ἐκπέσωμεν εἰς τὰ ὄμματα τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, δυνατὸν δὲ καὶ νὰ παρεξηγηθῶμεν, διότι τὸ ἔχει ἡ μοῖρά μας εὔκολα νὰ παρεξηγούμεθα.

Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ δὲν θὰ εἶχε νομίζω λόγους θρησκευτικοὺς νὰ διαμαρτύρεται καὶ νὰ ἀποδοκιμάζῃ τὰ Ἀναστενάρια, ἂν ταῦτα ἐνεφανίζοντο ὡς ἁπλῆ πυροβασία. Ἐφ' ὅσον ὅμως οἱ ὑποστηρικταὶ τῶν Ἀναστεναρίων θέλουν, δι' εὐνοήτους λόγους, νὰ συνδέσουν αὐτὰ μετὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, θίγοντες δι' αὐτοῦ τὴν θρησκείαν, δικαίως οἱ ὑπεύθυνοι λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας διαμαρτύρονται κατὰ τῆς τοιαύτης εἰς βάρος τῆς θρησκείας ἡμῶν ἀδικίας καὶ ἐκμεταλλεύσεως. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων καὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, δίκαιον καὶ συμφέρον εἶναι νὰ θαυμάζωμεν τοὺς πρὸ Χριστοῦ μεγά-

ΧΡΟΝΙΚΑ

Α'. ΕΚ ΤΗΣ ΚΙΝΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ Ι. ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Χοροστασίαι - Θ. Λειτουργίαι Παναγιωτάτου

Τὴν 3.4.1970, Παρασκευὴν Δ' ἑβδομάδος τῶν Νηστειῶν, ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐτελέσθη ἡ Ἀκολουθία τῶν Χαιρετισμῶν τῆς Θεοτόκου εἰδικῶς χάριν τῶν Φοιτητῶν. Κατ' αὐτὴν ἐχοροστάτησεν ὁ Παναγιώτατος, ὅστις καὶ ὡμίλησε πρὸς τοὺς ἀσφυκτικῶς πληρώσαντας τὸν Ἱ. Ναὸν φοιτητάς. Ἐπίσης ὁ Παναγιώτατος ἐχοροστάτησε καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου (10.4. 1970) ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Παναγίας Ἀχειροποιήτου. — Ἀποφάσει τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐτελέσθη τῇ 12.4.70 εἰδικὴ θ. λειτουργία διὰ τοὺς ἐργαζομένους νέους καὶ νεάνιδας ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγ. Δημητρίου. Κατ' αὐτὴν ἐχοροστάτησεν ὁ Παναγιώτατος καὶ ὡμίλησε πρὸς τοὺς ἐργαζομένους νέους, οἵτινες ἐπλήρωσαν τὸν εὐρύχωρον Ναόν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Ἑβδομάδος ὁ Παναγιώτατος ἐχοροστάτησε καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον εἰς τοὺς κάτωθι ἱεροὺς Ναούς: Τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων (19.4.70) ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγίου Γεωργίου Νεαπόλεως. Τῇ αὐτῇ Κυριακῇ ἑσπέρας κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Νυμφίου ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγ. Ἐλευθερίου Σταυρουπόλεως. Τῇ Μ. Τρίτη (21) ἑσπέρας ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Ὁσίας Ξένης. Τῇ Μ. Πέμπτῃ (23) ἑσπέρας κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Ἁγίων Παθῶν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Τῇ Μ. Παρασκευῇ (24) πρωῒ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Μ. Ὡρῶν καὶ τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Ἀποκαθηλώσεως ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τοῦ Πολιούχου Ἁγίου Δημητρίου. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἑσπέρας κατὰ τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἐπιταφίου ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἔνθα παρέστησαν καὶ αἱ Ἀρχαί. Τὴν πρωΐαν τῆς Μ. Πέμπτης ὁ Παναγιώτατος ἐτέλεσε τὴν Θ. Λειτουργίαν ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγ. Βασιλείου Πανοράματος, κατὰ δὲ τὴν νύκτα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου (25 πρὸς 26) προέστη τῆς τελετῆς τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἐτέλεσε τὴν θ. λειτουργίαν ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἔνθα παρέστησαν καὶ αἱ Ἀρχαί.

λους προγόνους ἡμῶν, μακαρίζωμεν αὐτοὺς διὰ τὰ καλὰ σημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ των καὶ νὰ ὠφελούμεθα ἐξ αὐτῶν. Οὐδεμίαν ὅμως ἔχομεν ὑποχρέωσιν νὰ διατηρήσωμεν ἢ δικαιολογήσωμεν ἐκεῖνα τῶν προγόνων ἡμῶν, διὰ τὰ ὁποῖα ἡμεῖς ὡς χριστιανοί, κατὰ τὸν Ἅγιον Παῦλον, πρέπει νὰ ἐπαισχυνώμεθα. Αἱ θαυματοποιΐαι ἐν γένει τῆς ποιότητος αὐτῆς εἶναι ἄκρως ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ἁπλοϊκῶν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῶν σοβαρῶν ἀνθρώπων. Στῶμεν λοιπὸν καλῶς! Καὶ ἂς ἀφήσωμεν τοὺς ρωμαντισμοὺς καὶ τὴν πλήρη ὑπερβολῶν προγονολατρείαν. Ὑπεράνω πάντων ἡ Χριστιανικὴ Ἑλλάς, ἡ ἑλληνικὴ χριστιανικὴ πίστις καὶ ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμός.

ΣΤΕΛΙΟΣ ΧΡ. ΜΑΝΤΖΟΥΚΑΣ

Τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα ἐδέχθη τὰς εὐχὰς τῶν Ἀρχῶν, τῶν Ἱερέων, τῶν Ἐκκλησ. Συμβουλίων καὶ πλήθους λαοῦ, πρὸς τοὺς ὁποίους διένειμε τὰ καθιερωμένα κόκκινα ὠά. Ὁ Παναγιώτατος ἐπίσης ἐχοροστάτησε τὴν Παρασκευὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (1.5.70) ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγίου Δημητρίου ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Παντοπωλῶν, καὶ κατὰ τὴν μνήμην τοῦ Ἁγ. Χριστοφόρου (9.5.70) ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγίας Βαρβάρας ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν αὐτοκινητιστῶν. Ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν ἀπὸ δημίων καὶ δεσμοφυλάκων ἁγίων (Κυριακῇ τοῦ Τυφλοῦ 31.5.70) ἐχοροστάτησε καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγ. Ἐλευθερίου τῶν Φυλακῶν Ἑπταπυργίου.

Θ. Λειτουργίαι - Χοροστασίαι Θεοφιλεστάτου

Ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ταλαντίου κ. Στέφανος ἐτέλεσε τὴν Θ. Λειτουργίαν καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον εἰς τοὺς κάτωθι Ἱ. Ναούς: Ἁγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης τῇ 5.4.70, τῇ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα (26.4.70) καὶ τῇ Κυριακῇ τῶν Μυροφόρων (10.5.70) ἐπὶ τῇ ἑορτῇ πάντων τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἁγίων. Ἁγ. Νικολάου Ἀρετσοῦς τῇ 12.4.70 τελέσας καὶ τὴν εἰς πρεσβύτερον χειροτονίαν τοῦ ἐκλεγέντος νέου ἐφημερίου τοῦ Ναοῦ Διακόνου Χρίστου Καζανᾶ. Ἁγ. Δημητρίου Ροδοχωρίου τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων (19.4.70), Παναγούδας τῇ Ἁγίᾳ καὶ Μ. Πέμπτῃ (23.4.1970), Ἁγ. Γεωργίου Ἐπανωμῆς (27.4.70) πανηγυρίζοντα, Ζωοδόχου Πηγῆς Ἑπταλόφου (1.5.70) πανηγυρίζοντα, Παναγίας Λαοδηγητρίας (3.5.70), Ἁγ. Θεράποντος (14.5.70) πανηγυρίζοντα, Ἁγ. Μαρίνης (17.4.70), Ἁγ. Κωνσταντίνου Ἱπποδρομίου πανηγυρίζοντα, Ἁγίου Παντελεήμονος Πολίχνης (24.5.1970).

Ὁ Θεοφιλέστατος ἐχοροστάτησεν εἰς τοὺς Ἱ. Ναούς: Ἁγίου Ἐλευθερίου Ντεπὼ (3.4.70) εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῶν χαιρετισμῶν, Ἁγ. Ἀναργύρων κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς Μ. Τρίτης (21.4.70) εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Νυμφίου, Ἁγίας Σοφίας εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῶν Ἁγίων Παθῶν (23.4.70), Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῶν Ὡρῶν τῆς Μ. Παρασκευῆς (24.4.70), Ἁγίου Μηνᾶ εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἐπιταφίου, Ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ ἐπίσης εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἐπιταφίου.

Ἐπίσης ὁ Θεοφιλέστατος ἐτέλεσε τὴν 11ην π.μ. ὥραν τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ Ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ τὸν Ἑσπερινὸν τῆς Ἀγάπης, καθ' ὃν τὸ Ἱ. Εὐαγγέλιον ἀνέγνω ἑλληνιστὶ ὁ Παναγιώτατος, εἰς διαφόρους δὲ γλώσσας κληρικοὶ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

Τελεταὶ

Τῇ 2.4.70 ὁ Παναγιώτατος ἐτέλεσε τὸν Ἁγιασμὸν ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τῶν νέων γραφείων τοῦ Κέντρου Κοινωνικῆς Πολιτικῆς καὶ ὡμίλησε πρὸς τοὺς Ὑπαλλήλους. Τῇ 9.5.70 ἐτέλεσεν Ἁγιασμὸν ἐν τῷ Νοσοκ. ΑΧΕΠΑ ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τῆς Σχ. Βοηθῶν Νοσοκόμων καὶ τοῦ Ἀκτινοθεραπευτ. Ἐργαστ. Τῇ 17.5.70 προέστη τοῦ μνημοσύνου τῶν θυμάτων τῆς γερμανικῆς κατοχῆς ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ ἐν συνεχείᾳ παρέστη εἰς τὴν κατάθεσιν στεφάνων εἰς τὸ Ἡρῷον τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ. Τῇ 21.5.70 ἐτέλεσεν Ἁγιασμὸν ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ Ἐνοριακοῦ Κέντρου Ἁγ. Βαρβάρας Ἄνω Τούμπας καὶ ὡμίλησε καταλλήλλως. Τῇ 31.5.70 ἐτέλεσεν ἁγιασμὸν ἐπὶ τῇ θεμελιώσει τῶν νέων κτιρίων τοῦ Δημοσίου Μαιευτηρίου καὶ τῆς Σχολῆς Μαιῶν παρουσίᾳ τῶν Ἐξοχωτάτων Ὑπουργῶν Β. Ἑλλάδος κ. Ἀλεξ. Ματθαίου καὶ Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν κ. Λουκᾶ Πάτρα.

Ἑορτασμὸς ἐπετείου 21ης Ἀπριλίου 1967

Ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τριετίας ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967 ὁ Παναγιώτατος προέστη τῆς τελεσθείσης τῇ Κυριακῇ 3.5.70 ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐπισήμου Δοξολογίας, ἐν συνεχείᾳ δὲ παρέστη εἰς τὴν κατάθεσιν στεφάνων εἰς τὸ Ἡρῷον τοῦ Γ′ Σώματος Στρατοῦ. Ἐπίσης παρέστη εἰς διαφόρους ἐκδηλώσεις ὀργανωθείσας ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς ἐπετείου ταύτης.

Ἐπισκέψεις - Παραστάσεις Παναγιωτάτου

Συνεχίζων τὰς ἐπισκέψεις του εἰς τὰ Σχολεῖα τῆς πόλεως καὶ τῆς ὑπαίθρου ὁ Παναγιώτατος ἐπεσκέφθη τὰ Γυμνάσια Τούμπας, Ἐπανωμῆς καὶ Ν. Μηχανιώνας, τὸ 1ον Δημ Σχολεῖον Θεσσαλονίκης, τὸ 7ον συνοικισμοῦ Βότση καὶ τὸ 32ον συνοικισμοῦ Εὐαγγελιστρίας, καθὼς καὶ τὴν Νυκτερινὴν Σχολὴν τῆς Μακεδονικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, καὶ ὡμίλησε πρὸς τοὺς μαθητάς. Ἐπεσκέφθη ἐπίσης καὶ τὴν Παιδαγωγικὴν Ἀκαδημίαν καὶ ὡμίλησε πρὸς τοὺς σπουδαστάς, τὴν Ἀδελφότητα κυριῶν «Ἡ Ὁδηγήτρια» καὶ τὸ 308 Συνεργεῖον Περιοχῆς ὁμιλήσας καταλλήλως εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις.

Ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ του ὅπως ἔλθῃ εἰς στενοτέραν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ ποιμνίου του ὁ Παναγιώτατος ἐπεσκέφθη τὴν 15.5.70 τὴν Ἐνορίαν Ἁγίας Βαρβάρας Ἄνω Τούμπας, ἐπεκοινώνησε μετὰ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἐνορίας καὶ ἐπεσκέφθη τὸ Ἐνοριακὸν Κέντρον, τὸ Συσσίτιον Γερόντων καὶ τὸ 25ον Δημ. Σχολεῖον.

Τὴν 18.5.70 ἐπεσκέφθη τὸ Ὀρφανοτροφεῖον θηλέων «Μ. Ἀλέξανδρος» γενόμενος δεκτὸς ἀπὸ τὸ Συμβούλιον καὶ τὰς τροφίμους τοῦ Ἱδρύματος, ἐπεθεώρησε τὰς ἐγκαταστάσεις αὐτοῦ καὶ ὡμίλησε πρὸς τὰς τροφίμους.

Τὴν 28.5.70 ἐπεσκέφθη τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μοναστηρίου 136 Κέντρον Ἐργαζομένων Νέων καὶ ὡμίλησε πρὸς τοὺς νέους.

Ὁ Παναγιώτατος παρέστη μεταξὺ ἄλλων καὶ εἰς τὰς κάτωθι ἐκδηλώσεις: Εἰς τὴν ἐν τῷ ἐν Θεσσαλονίκῃ Στρατηγείῳ τοῦ Ν.Α.Τ.Ο. ὀργανωθεῖσαν τελετὴν ἐπὶ τῇ 20ῇ ἐπετείῳ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Β. Ἑλλάδος κ. Ἀλεξ. Ματθαίου κατάθεσιν στεφάνου εἰς τὸ Ἡρῷον τοῦ Γ′ Σώματος Στρατοῦ (4.4.70). Εἰς διάλεξιν τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ἀλεξ. Συμεωνίδου περὶ τοῦ Ραοὺλ Φολλερῶ ἐν τῇ αἰθούσῃ «Φάρος» (4.4.70). Εἰς τελετὴν πρὸς τιμὴν τῶν συνταξιούχων ἐκπ)κῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ «Φάρος» ὁμιλήσας καταλλήλως (9.4.70). Εἰς τὴν ἔναρξιν τοῦ Σεμιναρίου Θεολογικῆς καὶ Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἐν τῇ Αἰθούσῃ «Φάρος» (5.5.70). Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῶν Φοιτητῶν τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς ὀργανωθεῖσαν «Ἡμέραν αἱμοδοσίας» ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Σχολῆς (5.5.70). Εἰς διάλεξιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Κων)νου Φράγκου ἐν τῇ αἰθούσῃ «Φάρος» (6.5.70). Εἰς ἑόρτιον συγκέντρωσιν τῆς Χριστ. Φοιτητικῆς Ἑνώσεως ἐπὶ τῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἐν τῇ αἰθούσῃ «Φάρος» (16.5.70). Εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς 50ετηρίδος ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ «Ἀσύλου τοῦ παιδιοῦ» ἐν τῷ Θεάτρῳ τῆς Ἑταιρείας Μακεδ. Σπουδῶν (17.5.70). Εἰς συναυλίαν τῆς ἀρμενικῆς χορῳδίας «Ἀταμιὰν» ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς φοιτητικῆς Ἑστίας «Βασ. Παῦλος» (17.5.70). Εἰς τὴν τελετὴν τῆς ἐνάρξεως τοῦ Δ′ Πανελληνίου Ὀφθαλμολογικοῦ Συνεδρίου ἐν τῇ αἰθούσῃ διαλέξεων τῆς Φοιτητικῆς Ἑστίας «Βασ. Παῦλος» (30.

5.70), καθ' ἣν ὡμίλησε περὶ τῆς ἀξίας τῶν ὀφθαλμῶν ἀπὸ ἀπόψεως χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας καὶ ηὐχήθη εὐόδωσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου. Εἰς τὴν τελετὴν βραβεύσεως τῶν καλυτέρων ὁδηγῶν λεωφορείων καὶ ταξὶ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Δημοσίας Τάξεως ἐν τῇ αἰθούσῃ «Φάρος» (31.5.70).

Ἐντολῇ τοῦ Παναγιωτάτου ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ταλαντίου κ. Στέφανος παρέστη εἰς τὸ Μνημόσυνον τῆς Ἀμερικανικῆς Λεγεῶνος (30.5.70) ἐν τῷ Α' Νεκροταφείῳ Εὐαγγελιστρίας.

Τὸν Παναγιώτατον ἐπεσκέφθη τὴν 1.4.70 ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Εἰρηνουπόλεως Ἀφρικῆς κ. Νικόδημος καὶ συνεζήτησε μετ' αὐτοῦ τὰ ἀπασχολοῦντα τὴν Μητρόπολίν του προβλήματα ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς. Ἐπίσης ἐπεσκέφθησαν τὸν Παναγιώτατον κατὰ τὸ διαρρεῦσαν δίμηνον οἱ Σεβ. Μητροπολῖται Δράμας κ. Διονύσιος, Ἀλεξανδρουπόλεως κ. Κωνστάντιος, Ξάνθης κ. Ἀντώνιος, Βερροίας καὶ Ναούσης κ. Παῦλος, Ἐνόπλων Δυνάμεων κ. Νικόλαος καὶ Σιδηροκάστρου κ. Ἰωάννης. Τὴν 19.5.70 ἐπεσκέφθη τὸν Παναγιώτατον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἀρμενίων κ. Σαχὰκ Ἀϊβαζιὰν συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου τῆς ἐνταῦθα Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας Ἀρχιμ. κ. Κομιτὰς Ὀχαγιὰν καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Ἀρμενικῆς Κοινότητος κ. Ρουπὲν Χαλφαγιάν.

Ὁ Παναγιώτατος ἐδέχθη ἐπίσης μεταξὺ ἄλλων καὶ τοὺς ἑξῆς: Τὸν Αἰδεσιμολογιώτατον Πρωτοπρεσβύτερον κ. Ἰωάννην Ρωμανίδην, καθηγητὴν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ὅστις καὶ ἐφιλοξενήθη ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει. Τὸ νέον Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Σωματείου Ἱεροψαλτῶν «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός», μετὰ τοῦ ὁποίου συνειργάσθη ἐπὶ τῶν ἀπασχολούντων τοὺς ἱεροψάλτας ζητημάτων. Τὸν Πρεσβευτὴν τοῦ Ἰσραὴλ κ. Vaacov Caroz. Τὸν Ἄγγλον Πρόξενον κ. Βέντοβα. Τὸν Δ)ντὴν τῆς Γερμανικῆς Σχολῆς κ. Τόμας. Τὸν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴν τῆς Αὐστρίας κ. Στάϊνερ συνοδευόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Γενικοῦ Προξένου τῆς Αὐστρίας κ. Κούφα.

Δεξιώσεις - Συγκεντρώσεις - Διαλέξεις

Τὴν 2.4.70 ἐπραγματοποιήθη ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἱ. Μονῆς Ἁγίας Θεοδώρας συγκέντρωσις τῶν συζύγων τῶν κληρικῶν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, καθὼς ἐπίσης καὶ τῶν ἐπιτροπῶν τῶν Ἐνοριακῶν Φιλοπτώχων Ταμείων. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς συγκεντρώσεις ὡμίλησεν ἡ δ. Σταματία Μαστρογιαννοπούλου. — Τὴν 8.4.70 ὁ Παναγιώτατος ἐδέχθη καὶ ἀπεχαιρέτησεν ὁμάδα 45 νέων μεταναστευόντων εἰς Αὐστραλίαν. — Προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολέμου ὁ Παναγιώτατος ἐπεσκέφθη τὴν Σχολὴν τὴν 20.4.70 καὶ ὡμίλησεν ἐνώπιον συγκνετρώσεως πάντων τῶν ἀξιωματικῶν μὲ θέμα: «Τὸ μυστήριον τοῦ Σταυροῦ». — Τῇ 10.5.70 ὁ Παναγιώτατος ὡμίλησεν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως πρὸς τὰ μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐργαζομένης Νεολαίας. — Τὴν 19.5.70 ὁ Παναγιώτατος ἐδεξιώθη ἐν τῇ αἰθούσῃ διαλέξεων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως τοὺς τελειοφοίτους τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εἰς τὴν δεξίωσιν παρέστησαν ὁ κοσμήτωρ τῆς Σχολῆς κ. Ἰωάννης Καλογήρου καὶ πολλοὶ τῶν καθηγητῶν αὐτῆς. Κατ' αὐτὴν ὡμίλησεν ὁ Παναγιώτατος πρὸς τοὺς τελειοφοίτους καὶ ἐγένετο συζήτησις ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς διακονίας τῶν θεολόγων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῆς προσελεύσεως αὐτῶν εἰς τὸν ἱερὸν κλῆρον, ἐν τέλει δὲ προσεφέρθησαν ἀναψυκτικά. — Τὴν 28.

5.70 ὡμίλησε πρὸς τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς χωροφυλακῆς μὲ θέμα: «Τὸ νόημα τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ». — Τὴν 31.5.70 ἐπεσκέφθη τὸ Σεμινάριον τῶν εἰδικῶν ἀντιπροσώπων Μακεδονίας - Θεσσαλίας - Θράκης τῆς ΙΖΟΛΑ καὶ ὡμίλησε μὲ θέμα: «Ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος». — Ἀπὸ τῆς Διακαινησίμου ἑβδομάδος ἐπανελήφθη τακτικῶς ἡ καθ' ἑκάστην Παρασκευὴν ἐπίδοσις τῶν ἀδειῶν γάμου ὑπὸ τοῦ Παναγιωτάτου εἰς τοὺς μελλονύμφους.

Συνεδρίαι

Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν δίμηνον ὁ Παναγιώτατος προήδρευσε συνεδριῶν τῆς Ἐφορείας τῆς Ἀνωτέρας Ἐκκλησ. Σχολῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων τοῦ Θεαγενείου Ἀντικαρκινικοῦ Ἰνστιτούτου, τοῦ Περιφερειακοῦ ΟΔΔΕΠ, τοῦ Χαρισείου Γηροκομείου, τοῦ Ἱδρύματος Κοινωνικῆς Προνοίας «Ἅγ. Παντελεήμων» καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Παπαφείου Ὀρφανοτροφείου.

Ὁ Θεοφιλέστατος προήδρευσε συνεδριῶν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου, τοῦ ΠΙΚΠΑ καὶ τοῦ Πρεβεντορίου «Ἅγιος Δημήτριος».

Ἔκθεσις Χριστιανικοῦ Ἐντύπου

Ἡ ἐγκαινιασθεῖσα κατὰ τὴν 29.3.70 Ἔκθεσις Χριστιανικοῦ Ἐντύπου παρέμεινεν ἀνοικτὴ καθ' ὅλον τὸν Ἀπρίλιον καὶ μέχρι τῆς 3ης Μαΐου. Τὴν Ἔκθεσιν ἐπεσκέφθησαν ἄνω τῶν 50.000 ἐπισκέπται πάσης ἡλικίας καὶ τάξεως ἀποκομίσαντες τὰς ἀρίστας τῶν ἐντυπώσεων καὶ ἐνισχυθέντες πνευματικῶς. Κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ἡ Ἔκθεσις ὑπῆρξε μία πνευματικὴ πανδαισία καὶ συγχρόνως μία δυνατὴ χριστιανικὴ παρουσία.

Λῆξις μαθημάτων Κατηχητικῶν Σχολείων

Τὴν Κυριακὴν 24.5.70 ἐγένετο ἡ ἐπίσημος λῆξις μαθημάτων τῶν Κατηχ. Σχολείων τοῦ κατηχητικοῦ ἔτους 1969-70. Ὁ Παναγιώτατος ἐτέλεσε χάριν τῶν μαθητῶν τῶν Κατηχ. Σχολείων τὴν Θ. Λειτουργίαν εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἱ. Ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (Ροτόντα) καὶ ὡμίλησε πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, τὸ ὁποῖον παρηκολούθησε τὴν Θ. Λειτουργίαν. Τὴν 11 π.μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐγένετο ἐν τῷ Ἀλεξανδρείῳ Ἀθλητικῷ Μελάθρῳ (Παλαὶ ντὲ σπὸρ) μεγάλη ἑορτή, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησαν ὁ Παναγιώτατος, αἱ Ἀρχαί, πάντες οἱ μαθηταὶ καὶ αἱ μαθήτριαι τῶν Κατηχ. Σχολείων καὶ πλῆθος κόσμου. Κατ' αὐτὴν ὁ Καθηγητὴς κ. Κων)ντῖνος Φράγκος, Δ)ντὴς τῶν Κατηχ. Σχολείων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, ἔκαμε τὸν ἀπολογισμὸν τῆς ληξάσης περιόδου, αἱ χορῳδίαι τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς Σχολῆς Τυφλῶν παρουσίασαν ᾄσματα θρησκευτικά, μαθηταὶ δὲ καὶ μαθήτριαι τῶν Κ. Σχ. ἀπήγγειλαν κατάλληλα ποιήματα. Ἐν τέλει ὡμίλησεν ὁ Παναγιώτατος, ὅστις ηὐχαρίστησε τοὺς κατηχητὰς καὶ τὰς κατηχητρίας καὶ πάντας τοὺς συμβαλόντας εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν Κ. Σχ. καὶ ἀπηύθυνεν ἐπικαίρους νουθεσίας πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς γονεῖς. Τὸ ἀπόγευμα ὁ Παναγιώτατος ἐδεξιώθη εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν τοὺς Κατηχητάς, Κατηχητρίας καὶ βοηθοὺς τῶν Κατηχ. Σχολείων.

Τὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα τῆς Ἱ Μητροπόλεως ἐλειτούργησαν, ὡς καὶ πέρυσι, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Κατηχητικῆς καὶ τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Ἀριστοτελείῳ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης κ. Κων)ντίνου Φράγκου, προσέφεραν δὲ εἰς αὐτὰ τὰς ὑπηρεσίας των 143 κατηχηταὶ καὶ 161 κατηχήτριαι προερχόμενοι κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῶν χριστιανικῶν ὀργανώσεων τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐν συνόλῳ ἐλειτούργησαν 304 Κατηχ. Σχολεῖα ὅλων τῶν τύπων μὲ ἀρι-

θμὸν τακτικῶς φοιτησάντων μαθητῶν καὶ μαθητριῶν 11.050.

Συνέδριον Στρατιωτικῶν Ἱερέων

Ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σεβασμ. Μητροπολίτου Ν. Πελαγονίας - Ἐνόπλων Δυνάμεων κ. Νικολάου συνῆλθεν εἰς τὴν πόλιν μας συνέδριον στρατιωτικῶν Ἱερέων (25 - 26.5.70). Οἱ σύνεδροι ἐπεσκέφθησαν τῇ 25.5.70 τὸν Παναγιώτατον, ὅστις ὡμίλησε πρὸς αὐτοὺς καταλλήλως. Πρὸς τιμὴν τοῦ Σεβ. Πελαγονίας καὶ τῶν στρατ. ἱερέων ὁ Διοικητὴς τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ ἀντιστράτηγος κ. Εὐστ. Λατσούδης παρέθηκε τῇ 26.5.70 γεῦμα εἰς τὴν στρατιωτικὴν Λέσχην εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθησε καὶ ὁ Παναγιώτατος.

Αἱμοδοσία

Ἐπιθυμίᾳ τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου ἀνελήφθη ὑπὸ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως ἐκστρατεία διὰ τὴν ἐξεύρεσιν ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ἐθελοντῶν αἱμοδοτῶν πρὸς κάλυψιν τῶν καθημερινῶν εἰς αἷμα ἀναγκῶν καὶ πάταξιν τῆς ἐμπορίας τοῦ αἵματος. Παρ' ἑκάστῃ Ἐνορίᾳ συνεστήθη τριμελὴς Ἐπιτροπὴ Αἱμοδοσίας, παρὰ δὲ τῇ Ἱ. Μητροπόλει Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ Αἱμοδοσίας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κοσμήτορος τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Παν)μίου Θεσ)νίκης τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Παθολογίας κ. Δημητρίου Βαλτῆ. Ἡ ἐκστρατεία ἀπέβλεπε πρωτίστως εἰς τὴν ἄρσιν τῶν προκαταλήψεων ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐμφοροῦνται πολλοὶ ὡς πρὸς τὴν αἱμοδοσίαν καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸν καταρτισμὸν καταλόγων αἱμοδοτῶν κατὰ Ἐνορίας, οἱ ὁποῖοι θὰ εἶναι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως καὶ τοῦ Κέντρου Αἱμοδοσίας.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐγένοντο: α) Ὁμιλία τοῦ καθηγητοῦ κ. Βαλτῆ πρὸς ἅπαντας τοὺς κληρικοὺς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως. β) Συγκέντρωσις τῶν Ἐνοριακῶν Ἐπιτροπῶν Αἱμοδοσίας κατὰ τὴν ὁποίαν ὡμίλησεν ὁ Παναγιώτατος. γ) Συνέντευξις τοῦ Παναγιωτάτου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ τύπου. δ) Παρουσίασις τῆς ὅλης προσπαθείας ἀπὸ τοῦ τύπου καὶ τῆς τηλεοράσεως ὑπὸ τοῦ δημοσιογράφου κ. Μέρτζιου. ε) Δημοσίευσις σχετικῶν ἄρθρων εἰς τὸν ἡμερήσιον τύπον.

Κατόπιν τῆς συστηματικῆς ταύτης διαφωτίσεως ἐγένετο ἔναρξις τῆς ἐγγραφῆς αἱμοδοτῶν ἀπὸ τῆς Κυριακῆς 10.5.70. Ἐντὸς 10ημέρου ἐνεγράφησαν 1.500 περίπου αἱμοδόται. Ἡ ἐγγραφὴ συνεχίζεται.

Πρωτοπρεσβ. Κ.Α.Π.

Β'. ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐπίτιμος διδάκτωρ Νομικῆς

Εἰς τὸ ἐν Σέμερινγκ τῆς Βιέννης ξενοδοχεῖον, ὅπου διαμένει πρὸς ἀνάρρωσιν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηναγόρας, ἐγένετο τὴν 15ην Ἀπριλίου ἐ.ἔ. ἡ εἰς αὐτὸν ἐπίδοσις τοῦ διπλώματος ἐπιτίμου διδάκτορος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Βιένης. Εἰς τὴν τελετὴν παρέστησαν ὁ πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου καθηγ. Zerbst, ὁ κοσμήτωρ τῆς Νομ. Σχ. καθηγ. Melciar, ὁ εἰσηγητὴς καθηγ. Plöchl, τὰ μέλη τῆς συνοδείας τοῦ Οἰκουμ. Πατριάρχου, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Θυατείρων, οἱ Μητροπολῖται Αὐστρίας καὶ Γερμανίας κ.ἄ. Ὁ Πατριάρχης ὡμίλησε πρὸς τὴν ὁμήγυριν μὲ θέμα «Νόμος καὶ Χάρις» (βλ. τὸ κείμενον εἰς τὸ Δελτίον «Ἐπίσκεψις», ἀριθ. 6, 5 Μαΐου 1970, σ. 5 - 9).

Ὡσαύτως τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἐδιμβούργου ἀπεφάσισε τὴν ἀπονομὴν τοῦ

τίτλου ἐπιτίμου Διδάκτορος τῆς Θεολογίας εἰς τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας κ. Νικόλαον ΣΤ', τὸν Ἀρχ)πον Θυατείρων κ. Ἀθηναγόραν καὶ τὸν Μητροπολίτην Ἀξώμης κ. Μεθόδιον. Ἡ τελετὴ τῆς ἐπιδόσεως τῶν διπλωμάτων ἐπρόκειτο νὰ διοργανωθῇ τὴν 21ην Μαΐου ἐ.ἔ.

Ὁ Πατριάρχης Μόσχας Ἀλέξιος (†)

Πλήρης ἡμερῶν (92 ἐτῶν) ἐξεδήμησε τὴν 17ην Ἀπριλίου ἐ.ἔ. εἰς Κύριον ὁ Πατριάρχης Μόσχας καὶ πασῶν τῶν Ρωσιῶν Ἀλέξιος (κατὰ κόσμον Σεργκέϊ Βλαντιμίροβιτς Σιμάνσκυ). Γεννηθεὶς ἐν Μόσχᾳ τὴν 17.10.1877 καὶ ἀνατραφεὶς ἐν τῇ τσαρικῇ αὐλῇ ἐσπούδασεν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει νομικὰ καὶ θεολογίαν. Τὸ 1902 ἐκάρη μοναχὸς λαβὼν τὸ ὄνομα Ἀλεξέϊ. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐχειροτονήθη διάκονος, τὸ δὲ 1903 ἱερομόναχος. Ἀπὸ τοῦ 1904 - 1912 διετέλεσεν ἐπιθεωρητὴς καὶ διευθυντὴς διαφόρων ἱερατικῶν σχολῶν διδάξας καὶ Κ. Διαθήκην. Τὸ 1913 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Τίχβιν. Τὸ 1921 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Τύχωνος βικάριος τῆς ἐπαρχίας Πετρουπόλεως μὲ τὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου Ἰάμπουργκ ἀγωνισθεὶς σκληρῶς κατὰ σχισμάτων καὶ αἱρέσεων ἀναφυεισῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ρωσ. Ἐκκλησίας. Τὸ 1926 ἐπέστρεψεν εἰς Νόβγκοροντ μὲ τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχ)που Χουτίν. Τὸ 1932 ἐξελέγη μόνιμον μέλος τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ρωσ. Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ ἔτους προσέλαβε τὸν τίτλον τοῦ Μητροπολίτου Νόβγκοροντ καὶ Στάραγια Ρούσα, τὸν δὲ Ὀκτώβριον τοῦ 1933 ἐξελέγη Μητροπολίτης Λένινγκραντ (Πετρουπόλεως) ἐπιδείξας κατὰ τὴν μακρὰν πολιορκίαν τῆς πόλεως (900 ἡμέραι) κατὰ τὸν β' παγκ. πόλεμον ἐξόχως ἡρωϊκὴν στάσιν, παρασημοφορηθεὶς διὰ τοῦτο ὑπὸ τῆς σοβιετικῆς κυβερνήσεως. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου Σεργίου (15.4.1944) ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ρωσ. Ἐκκλησίας τοποτηρητὴς τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, τὴν δὲ 2.2.1945 Πατριάρχης Μόσχας καὶ πασῶν τῶν Ρωσιῶν ἐνθρονισθεὶς μετὰ διήμερον.

Ὁ Ἀλέξιος ἔζησεν εἰς δραματικὴν περίοδον τῆς Ρωσ. Ἐκκλησίας ὑπὸ 3 τσάρους, ὑπὸ τὸν Στάλιν, τὸν Χροῦστσεφ καὶ τοὺς διαδόχους του. Κατὰ ξένους εἰδικοὺς σχολιαστὰς τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς ἐκκλ. δράσεώς του (βλ. «Evang. Kommentare» 3/Mai 1970, No. 5, σ. 254) χαρακτηριστικὸν τοῦ α' ἡμίσεος τῆς 25αχρόνου πατριαρχείας του ὑπῆρξεν ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδιωχθεῖσα ἀνασύνταξις καὶ ἀναδιοργάνωσις τῆς Ρωσ. Ἐκκλησίας· οὕτως ἐλειτούργησαν ἐκ νέου ἐκκλ. κοινότητες, ναοί, μοναί, ἐκκλ. καὶ θεολογικὴ ἐκπαίδευσις. Κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα ἐπεχείρησεν ἐξωτερικὰς ἐπισκέψεις καὶ τὴν καλλιέργειαν σχέσεων πρὸς τὰς λοιπὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας ὡς καὶ πρὸς τὴν οἰκουμενικὴν Χριστιανωσύνην. Γενικῶς καὶ καθ' ὅσον ἐξηρτᾶτο ὑπ' αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἐπιφυλακτικὸς ἔναντι τῶν οἰκουμ. σχέσεων πρὸς τὴν ΡΚαθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἐνῷ πάντοτε ἠγωνίζετο ὑπὲρ τῆς γνησίας ὀρθοδόξου πίστεως τῆς ζωῆς. Μετὰ τὸ 1958 (ἑορτασμὸς 40ετηρίδος ἀπὸ τῆς ἐπανιδρύσεως τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας) παρατηρεῖται ὑποχώρησις εἰς τὴν δραστηριότητά του. Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ γηραιοῦ Πατριάρχου ἐχαρακτήριζεν ἡ σιωπή. Ἔμεινε μόνος μετὰ τὸν θάνατον ὅλων τῶν παλαιῶν συνεργατῶν του. Τὴν ἐξωτερικὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν διεξήγαγεν ὁ Μητροπολίτης Νικόδημος. Ποῖος ἄρά γε θὰ διαδεχθῇ τὸν Ἀλέξιον καὶ ποία ἐποχὴ θὰ ἀρχίσῃ διὰ τὴν Ρωσ. Ἐκκλησίαν;

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν Κορέᾳ

Ἡ ἀριθμοῦσα 1.000 πιστοὺς ὀρθόδο-

ξος κοινότης τῆς Σεοὺλ ἀπεπεράτωσε τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ναοῦ της, εἰς τὸν ὁποῖον ἤρχισε νὰ τελῇ τὴν λατρείαν της. Τὸ ἐν Ἀθήναις ἑδρεῦον Ἱεραποστολικὸν Κέντρον «Πορευθέντες» ἐχρηματοδότησε τὴν ἔκδοσιν Κατηχήσεως εἰς τὴν κορεατικὴν γλῶσσαν τυπωθεῖσαν ἐν Κορέᾳ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ στοιχεῖα τῆς Πίστεως».

Σεμινάριον Θεολόγων Θεσσαλονίκης

Τὴν 4.6.70 ἔληξαν αἱ ἀπὸ Νοεμβρίου 1969 ἀρξάμεναι ἐργασίαι τοῦ «Σεμιναρίου Θεολόγων Θεσσαλονίκης». Εἰς 14 ἐν συνόλῳ συναντήσεις, τὰς ὁποίας παρηκολούθησαν περὶ τοὺς 25 πτυχιοῦχοι θεολόγοι τῆς Θεσ)νίκης ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγ. τῆς Θεσολογικῆς Σχολῆς κ. Ἰω. Ἀναστασίου, ἐξητάσθη ἀπὸ πολλῶν πλευρῶν τὸ θέμα «Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα». Αἱ ἐπὶ μέρους εἰσηγήσεις εἶχον ὡς ἑξῆς· 1) «Ἡ περὶ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος διδασκαλία τῆς Κ. Διαθήκης» (Δρ. Βασ. Στογιάννος), 2 καὶ 3) «Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου Ἑ΄ θεολογικὸς λόγος'» (συμμελέτη), 4) «Πνευματολογικὰ προβλήματα εἰς τὸν Μ. Βασίλειον» (Δρ. Δημ. Τσάμης), 5) «Τὸ Ἅγ. Πνεῦμα εἰς τὴν λειτουργικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας» (καθηγ. Παν/μίου Ἰω. Φουντούλης), 6) «Πνευματολογία καὶ Σοφιολογία τοῦ Σ. Βουλγκάκωφ. Ὁ Βλ. Λόσσκυ περὶ Σοφιολογίας καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγ. Πνεύματος εἰς τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας» (Κων. Παπουλίδης), 7) «Σύγχρονοι Ρωμαιοκαθολικαὶ ἀντιλήψεις περὶ Ἁγ. Πνεύματος» (π. Ἰω. Ντυμόν), 8) «Ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἁγ. Πνεύματος ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν καθόλου» (Θεόδωρος Ζήσης), 9) «Συνέπειαι κακοδόξου Πνευματολογίας εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας» (ὑφηγητὴς Νικ. Ματσούκας), 10) «Ἡ θεολογία ὡς συνέχεια τῆς ἐν Ἁγ. Πνεύματι ἀποκαλύψεως» (Δρ. Ἀθαν. Θεοχάρης), 11) «Πνευματολογικὴ καὶ χριστολογικὴ διάστασις τῆς Ἐκκλησίας» (Παντ. Λιαλιαμπῆς), 12) «Χαρίσματα τοῦ Ἁγ. Πνεύματος καὶ λειτουργήματα - ἀξιώματα τῆς Ἐκκλησίας» (ὑφηγητὴς Ἰω. Καραβιδόπουλος), 13) «Ἡ Πνευματολογία τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ. Ἀληθεῖς διαστάσεις τοῦ Filioque» (Δρ. Ἀντ. Παπαδόπουλος), 14) «Τὸ Ἅγ. Πνεῦμα εἰς τὴν Βυζαντινὴν Τέχνην» (Θωμ. Προβατάκης).

Περὶ τὸ αὐτὸ θέμα ἠσχολήθη καὶ ἡ «Σύναξις Θεολόγων Ἀθηνῶν». Ἀμφοτέρων τῶν θεολογικῶν ὁμάδων ἡ προσπάθεια θὰ ὁλοκληρωθῇ κατὰ τὴν «Σύναξιν Ὀρθοδόξων Θεολόγων» εἰς Καινούργιο Λαμίας, ἡ ὁποία θὰ συγκληθῇ ἀπὸ 20 - 23 Αὐγούστου ἐ.ἔ.

Γ.Α.Τ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Cyrillo - Methodianische Fragen. Slavische Philologie und Altertumskunde. Acta congressus historiae slavicae Salisburgensis in memoriam SS. Cyrilli et Methodii anno 1963 celebrati, Wiesbaden: Otto Harrassowitz 1968, σ. 218.

Τὸ παρὸν τεῦχος εἶναι τὸ 4ον μέρος τοῦ πρώτου τόμου τῶν ἐκδιδομένων πρακτικῶν τοῦ Συνεδρίου πρὸς τιμὴν τῶν Ἁγ. Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου τοῦ ὀργανωθέντος τὸ 1963 ἐν Σάλτσμπουργκ. Τὸ ἔργον ἐκδίδεται μὲ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ καθηγητοῦ δρος Franz Zagiba. Εἰς τὸ παρὸν τεῦχος περιλαμβάνονται 23 μελέται διαφόρου ἐκτάσεως σχετικαὶ μὲ τὴν γνῶσιν τοῦ περιβάλ-

λοντος καὶ τοῦ ἔργου τῶν δύο Θεσσαλονικέων ἀδελφῶν ὡς καὶ ἄλλων θεμάτων σλαβολογικοῦ περιεχομένου.

Ὁ B. Havránek (Praha) εἰς τὴν μελέτην του «Ἡ σημασία τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Μεθοδίου διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς γραφομένης φιλολογίας εἰς τὴν Μεγάλην Μοραβίαν» ἐξαίρει τῶν ρόλον τῶν δύο Ἀδελφῶν, οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς εὑρέσεως τῆς γλαγολιτικῆς γραφῆς καὶ τῶν μεταφράσεων ἔργων ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἀνέπτυξαν τὴν φιλολογίαν τῆς Μοραβίας. Ὁ Dimitrij Tschiżewskij (Heidelberg), «Ἐκκλησιαστικὴ σλαβικὴ φιλολογία εἰς τοὺς Δυτ. Σλάβους» Ἐξετάζει τὰς ἐπιδράσεις τῆς φιλολογικῆς δραστηριότητος τῶν δύο Ἀδελφῶν εἰς τὴν Βοημίαν καὶ τὴν Πολωνίαν. Karl Horálek (Praha), «Τὸ ζήτημα τῶν λατινικῶν ἐπιδράσεων εἰς τὴν παλαιοσλαβικὴν μετάφρασιν τῆς Βίβλου». Ἐξετάζονται ποῖαι αἱ ἐπιδράσεις αὗται, ἡ ἔκτασις αὐτῶν, καὶ ἀποδίδει αὐτὰς εἰς τὴν χρῆσιν ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου πλὴν τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τῆς Βίβλου καὶ τῆς λατινικῆς καὶ συριακῆς μεταφράσεως.

Günter Wytrzens (Wien), «Τὸ ὕφος τοῦ Βίου Κωνσταντίνου». Θεωρεῖ τὸ κείμενον τοῦ Βίου ὡς ἓν τῶν ὡραιοτέρων μνημείων τῆς παλαιοσλαβικῆς φιλολογίας. Zdenek Dittrich (Utrecht), «Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μεθόδιος καὶ ὁ ἡγεμὼν Σβατοπλούκ». Ἐξετάζει τὰς σχέσεις τῶν δύο ἀνδρῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γενικωτέρας πολιτικῆς τῆς ἐποχῆς καὶ ὄχι ὡς προσωπικάς. Εἰς ταύτας ἐνεργὸν ρόλον ἔπαιξε καὶ ὁ ἐπίσκοπος Βίχιγκ. Bogo Grafenauer (Ljubljana), «Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀνδριανοῦ Β′ καὶ οἱ σλάβοι ἡγεμόνες· γνησία, νοθευθεῖσα ἢ ψευδής;». Ἐκτίθενται αἱ μέχρι τοῦδε ἐξενεχθεῖσαι σχετικαὶ γνῶμαι καὶ ὁ σ. δέχεται τὴν γνησιότητα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πάπα Arturo Croniac † (Padova), «Παραδόσεις τῆς τιμῆς πρὸς τὸν Κύριλλον καὶ Μεθόδιον εἰς Ἰταλίαν». Ἐξετάζει τὰς σχέσεις τῶν Ἀδελφῶν μετὰ τῶν παπῶν καὶ τὴν περαιτέρω πολιτικὴν αὐτῶν ἔναντι τοῦ ἐπιτελεσθέντος ὑπ' αὐτῶν ἔργου. Ἡ ἐξέτασις ὁδηγεῖ εἰς ἀναφορὰς εἰς τὴν Δαλματίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Tadeus L. Splawnski † (Kraków), «Ἔφθασεν ἡ σλαβικὴ λειτουργία μέχρι τῆς Πολωνίας;». Ἐκ τῶν δεδομένων τὰ ὁποῖα παραθέτει ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν στηρίζεται ἡ ἄποψις περὶ εἰσαγωγῆς τῆς σλαβικῆς λειτουργίας εἰς τὴν Πολωνίαν. Tomás Špidalík S. J. (Rom), «Ἡ ἐπίδρασις τῶν Κυριλλομεθοδιανικῶν μεταφράσεων ἐπὶ τῆς νοοτροπίας τῶν ρώσων μοναχῶν». Προσπάθεια ἀνιχνεύσεως ἐπιδράσεων, ὅμως τὰ δεδομένα ταῦτα θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθοῦν καὶ ἐξ ἀπ' εὐθείας ἐκ Βυζαντίου ἐπιδράσεων. Jaroslav Kaldev (Praha), «Ἡ κληροδοσία τῶν ἀποστόλων τῶν Σλάβων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς τὴν μεσαιωνικὴν Βοημίαν». Παρακολουθεῖ τὰς ἐπιδράσεις τοῦ ἔργου τῶν δύο Ἀδελφῶν εἰς τὴν Βοημίαν μέχρι καὶ τοῦ ΙΕ′ αἰ. Zdenek Kalista (Praha), «Τὸ κυριλλομεθοδιανικὸν κίνητρον τοῦ Καρόλου Δ′». Ἐρευνᾷ τὰ τσεχικὰ στοιχεῖα τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ Καρόλου Δ′ καὶ δεικνύει πῶς ἡ παράδοσις τῶν δύο Ἀδελφῶν ἐχρησιμοποιήθη ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του. V. E. Hämeen - Anttila (Helsinki), «Ἡ παροῦσα κατάστασις τῶν ἐρευνῶν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν πρωτοβουλγάρων». Ἐξετάζει τὰς διατυπωθείσας θεωρίας ἐπὶ τῇ βάσει γλωσσολογικῶν τεκμηρίων. Rudolf Kolarič (Novisad), «Ἐπιδράσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς παλαιοσλαβικῆς ἐπὶ τῆς σλοβενικῆς φιλολογικῆς γλώσσης». Δέχεται ὅτι ὑπῆρξαν ἐπιδράσεις καὶ ἐξετάζει τὸν τρόπον κατὰ τὸν

ὁποῖον αὗται ἠσκήθησαν. Johann Knobloch (Bonn), «Ὑποτιθέμεναι γοτθικαὶ δάνειοι λέξεις εἰς τὴν σλαβικήν». Ἡ ὑπόθεσις περὶ τῶν δανείων λέξεων πρέπει νὰ ἐπανεξετασθῇ. Franc Tomišič (Laibach), «Μνημεῖα τῆς Φρειζίας ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος». Ἐξετάζονται γλωσσικὰ μνημεῖα τῆς σλαβικῆς ἐκκλησιαστικῆς γραμματείας. Jože Pogačnik (Zagreb), «Τὸ δεύτερον μνημεῖον της Φρειζιας ὡς πρόβλημα τῆς ἱστορίας τῆς φιλολογίας». Ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἐγράφη εἰς τόπον ὅπου οἱ κάτοικοι ἔβλεπον εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τὴν ἰδεολογικήν των οἰκοδομήν. Roger Bernard (Paris), «Περὶ τοῦ τυπικοῦ προσδιορισμοῦ τῆς συγγραφῆς τοῦ λόγου κατὰ Βογομίλων τοῦ Κοσμᾶ». Ἐξ ὡρισμένων λέξεων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθῇ ὁ τόπος συγγραφῆς, διότι αἱ λέξεις αὗται ἦσαν ἐν χρήσει εἰς τὴν Δ. καὶ Α. Βουλγαρίαν. Polychronis Enepekides (Wien), «Ὁ Βαρθολομαῖος Kopitar πρὸς τὸν Φρειδερῖκον Thiersch (12 ἐπιστολαὶ ἐκ τῆς Βαυαρικῆς Δημοσίας Βιβλιοθήκης)». Περιέχουν ἐνδιαφέρουσας σκέψεις περὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄλλων γεγονότων. Franc Perco (Ljubljana), «Εἰς μνήμην τοῦ καθηγητοῦ Francisci Xav. Grivec». Σύντομα βιογραφικὰ στοιχεῖα καὶ ἀξιολόγησις τοῦ ἔργου τοῦ Grivec. - Fr. Xav. Grivec, «Ἅγ. Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ἀπόστολοι τῆς οἰκουμενικῆς ἑνότητος» (Ἀποσπάσματα). Θεωρεῖ τοὺς δύο Ἀδελφοὺς ὡς πρωτεργάτας τῆς συμφιλιώσεως Ἑλλήνων, Λατίνων καὶ Σλάβων. J. B. Rudnyckyj (Winnipeg), «Κυριλλο - μεθοδιαναὶ μελέται εἰς Καναδᾶν». Ἐκθέτει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν σλαβικῶν σπουδῶν εἰς τὸν καναδᾶν καὶ τὰ δημοσιεύματα τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς δύο Ἀδελφούς. Franz Zagiba (Wien), «Σλαβικὴ Ἀρχαιογνωσία» (Μία παλαιὰ αὐστριακὴ ἐπιστήμη). Εἰς λίαν κατατοπιστικὴν ἔκθεσιν περιγράφεται ἡ ἵδρυσις καὶ ἐξέλιξις τῶν σλαβικῶν σπουδῶν εἰς τὴν Αὐστρίαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ συνεδρίου τοῦ Σάλτσμπουργκ τοῦ 1963, τοῦ ὁποίου ἐξαίρει τὴν σημασίαν.

Ἰωάν. Ε. Ἀναστασίου

«Ἀπόψεις χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας», ἔκδ. «Σεμιναρίου Θεολόγων Θεσσαλονίκης» (ἀριθ. 4), Θεσ)νίκη 1970, σ. 6+230.

Εἰς τὴ σειρὰν τῶν ἐκδόσεων τοῦ «Σεμιναρίου Θεολόγων Θεσσαλονίκης» ἐκυκλοφόρησε κατ' αὐτὰς ὁ ὡς ἄνω 4ος τόμος περιέχων εἰσηγήσεις γενομένας εἰς τὸν ἐν λόγῳ θεολογικὸν ὅμιλον κατὰ τὸ ἀκαδ. ἔτος 1968 - 69. Αἱ εἰσηγήσεις ἀποτελοῦν δοκίμια, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸν προλογίζοντα τὴν ἔκδοσιν καθηγ. κ. Ἰ. Ἀναστασίου, ἀποβλέπουν «ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν θεολογικὴν ἐνημέρωσιν καὶ κατάρτισιν τῶν ἀποτελούντων τὸν ὅμιλον, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν καλλιέργειαν τῆς θεολογίας παρ' ἡμῖν» (σ. β).

Ὁ προκείμενος τόμος ἄρχεται διὰ τῆς ἐξετάσεως τῆς περὶ ἀνθρώπου διδασκαλίας τῆς Ἁγ. Γραφῆς, περιλαμβάνει ἐν συνεχείᾳ τὴν ἔκθεσιν πατερικῶν τινων διδασκαλιῶν περὶ ἀνθρώπου, ἐκθέτει μετὰ ταῦτα τὰς ἀπόψεις τῶν νεωτέρων συμβολικῶν κειμένων καὶ τῶν συγχρόνων ὀρθοδόξων ἑλλήνων θεολόγων καὶ κατακλείεται διὰ τῆς ἀναφορᾶς εἰς τὴν ἀνθρωπολογίαν τοῦ συγχρόνου ὑπαρξισμοῦ. Ἡ ἀκολουθουμένη πορεία εἶναι κατὰ ταῦτα ἱστορική, καίτοι δὲ δὲν ἐξαντλεῖ τὸ θέμα, δίδει παρὰ ταῦτα εἰς τὸν ἀναγνώστην θεολόγον τὴν ἀφορμὴν διὰ περαιτέρω μελέτην καὶ προσανατολισμὸν εἰς τὴν διαμόρφωσιν ὀρθοδόξου

φρονήματος, ὥστε νὰ δύναται νὰ διαλεχθῇ μετὰ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ἐπὶ θεμάτων ἀνθρωπολογίας βασιζόμενος εἰς τὴν Ἁγ. Γραφὴν καὶ τὴν θεολογικὴν Παράδοσιν τῆς Ὀρθοδοξίας.

Ἀναλυτικώτερον ὁ τόμος περιέχει τὰς κάτωθι μελέτας· 1) Δ. Δόϊκου, ὑφηγητοῦ Παν)μίου, «Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν Π.Δ.» (σ. 3 - 23), ἔνθα ἐξετάζεται ἐν ἀρχῇ μὲν ὁ ἄνθρωπος καθ' ἑαυτὸν δι' ἀναλύσεως τῆς σχετικῆς ὁρολογίας καὶ τῶν κατὰ τὴν δημιουργίαν, φύσιν καὶ πτῶσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὸ ἄτομον ἐν σχέσει πρὸς τὸ σύνολον δι' ἀναφορᾶς εἰς τὸν προορισμὸν καὶ τὴν εὐθύνην τοῦ ἀνθρώπου· 2) Ἰω. Καραβιδοπούλου, ὑφηγητοῦ Παν)μίου, «Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν Κ.Δ.» (σ. 27 - 45), ἔνθα δίδεται διάγραμμα τῆς ἀνθρωπολογίας τῆς Κ.Δ., ἰδίᾳ δὲ τῆς παυλείου, διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν κατὰ τὸν «παλαιὸν» καὶ τὸν «καινὸν» ἄνθρωπον καὶ τῆς διαλεκτικῆς αὐτῶν πάλης καὶ δι' ἀναφορᾶς εἰς τὴν ἐσχατολογίαν ἐν στενῇ ἐννοίᾳ· 3) Σ. Ἀγουρίδου, καθηγητοῦ Παν)μίου, «Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν ἅγιον Εἰρηναῖον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν περὶ ἀνθρώπου εἰκόνα τῶν Γνωστικῶν» (σ. 49 - 66), ἔνθα διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν κατὰ τὴν δημιουργίαν, τὰ συστατικὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ ἀναδεικνύεται ἡ ἀντίθεσις τοῦ Εἰρηναίου πρὸς τὴν γνωστικὴν ψευδοσπιριτουαλιστικὴν ἀνθρωπολογίαν· 4) Θ. Ζήση, «Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν Ἱερὸν Χρυσόστομον» (σ. 69 - 100), ἔνθα ἐκτίθεται ἡ περὶ ἀνθρώπου διδασκαλία τοῦ ἱ. πατρὸς δι' ἀναλύσεως τῆς ὑπ' αὐτοῦ παρεχομένης περὶ τοῦ ἀρχεγόνου, τοῦ πεπτωκότος καὶ τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου εἰκόνος μετ' ἰδιαιτέρας ἐμφάσεως ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ τῶν ἐπιπτώσεων αὐτῆς· 5) Κ. Σακελλάρη, «Πατερικὴ ἐξύψωσις τοῦ ἀνθρώπου ὡς 'κατ' εἰκόνα' καὶ 'καθ' ὁμοίωσιν' Θεοῦ ἀνθρωπολογικὴ καταξίωσίς του» (σ. 102 - 125), ἔνθα ἐπιχειρεῖται «ὅπως ἀναζητηθῇ... ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὸν θεολ. στόχον τῆς προχριστιανικῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ πρὸς τὰς τάσεις τῶν συγχρόνων ἀπανθρωπιστικῶν ρευμάτων ἡ πεμπουσία καὶ καταξίωσις τῆς ἀνθρ. ὑπάρξεως ὡς καὶ ἡ ἐπισήμανσις τῆς ἰδιαιτέρας 'ὁδοῦ' τοῦ χρ. ἀνθρωπισμοῦ» (σ. 102)· 6) Θ. Προβατάκη, «Ἡ ἀνθρωπολογία τῶν ὀρθοδόξων συμβολικῶν κειμένων» (σ. 129 - 159), ἔνθα δίδεται τὸ διάγραμμα τῆς περὶ ἀνθρώπου διδασκαλίας τῶν ἐν λόγῳ κειμένων κατὰ τὸ σχῆμα ἀρχέγονος κατάστασις - πτῶσις - σωτηρία καὶ οἰκείωσις αὐτῆς - ἐσχατολογία, διὰ τονισμοῦ τῶν ὑπὸ τῶν κειμένων προβαλλομένων ἔναντι τῶν ἑτεροδόξων ὀρθοδόξων στοιχείων· 7) Π. Λιαλιαμπῆ, «Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν σύγχρονον ὀρθόδοξον ἑλληνικὴν θεολογίαν» (σ. 163 - 206), ἔνθα ἐπιχειρεῖται συστηματικὴ ἔκθεσις τῆς περὶ ἀνθρώπου διδασκαλίας τῶν νεωτέρων καὶ συγχρόνων ἑλλήνων θεολόγων δι' ἀναφορᾶς εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ σύστασιν τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν ἀρχέγονον κατάστασιν καὶ πτῶσιν αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν καινὸν ἐν Χριστῷ ἄνθρωπον· 8) Ν. Ματσούκα, ὑφηγητοῦ Παν)μίου, «Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Ὑπαρξισμοῦ» (σ. 209 - 228), ἔνθα μετὰ σύντομον εἰσαγωγὴν εἰς τὸν ὑπαρξισμὸν ἐν γένει ἐξετάζονται καὶ κρίνονται ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου αἱ περὶ προελεύσεως καὶ φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, αἱ περὶ ὑποκειμενικότητος, ἐλευθερίας καὶ μηδενὸς καὶ αἱ περὶ χρόνου καὶ ἱστορίας ἀπόψεις κορυφαίων ὑπαρξιστῶν φιλοσόφων. Πίναξ περιεχομένων (καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἦτο ἀναλυτικώτερος!) κατακλείει τὸν ἐνδιαφέροντα κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ καλαίσθητον τὴν ἐμφάνισιν τόμον.

Β. Π. Στογιάννος

M. - J. le Guillou, O. P., Le Visage du Ressuscité. (Grandeur prophétique, spirituelle et doctrinale, pastorale et missionnaire de Vatican II), Paris 1968, pp. 424.

Ἡ Β' Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ ὑπῆρξε γεγονὸς κολοσσιαίας σημασίας διὰ τὴν χριστιανωσύνην τῆς Δύσεως. Ὅπως δὲ κάθε μεγάλο ἱστορικὸ γεγονός, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ κυριαρχηθῇ ἀπὸ τοὺς δημιουργούς του. Τὰ ὅρια εἰς τὰ ὁποῖα ἠθέλησαν οἱ ταγοί του νὰ τὸ κρατήσουν συντομώτατα ἀπεδείχθησαν στενά, αἱ δὲ δυνάμεις αἱ ὁποῖαι ἀπεδεσμεύθησαν ἐξ αὐτοῦ ἐδημιούργησαν φοβερὰ μετασυνοδικὰ παλιρροιακὰ κύματα, τὰ ὁποῖα ἀπειλοῦν μὲ ἱστορικὸν καταποντισμὸν τὸν δυτικὸν χριστιανισμόν. Τὸ βιβλίον ἑνὸς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων συγχρόνων θεολόγων τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας (πρώην προτεστάντου καὶ νῦν καθολικοῦ), τοῦ π. L. Bouyer, «Ἡ ἀποσύνθεσις τοῦ Καθολικισμοῦ» («La décomposition de Catholicisme») εἶναι ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως χαρακτηριστικόν.

Ἡ κρίσις βεβαίως αὐτὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποβῇ κρίσις καθάρσεως καὶ ἀνανήψεως, κρίσις σωστική. Διὰ τὴν πραγματοποίησιν τούτου ἔχει χρέος πᾶς χριστιανὸς ἀγαπῶν τὸν Θεὸν καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ νὰ προσεύχεται καὶ νὰ ἐργάζεται. Ἰδιαιτέρως τὸ χρέος τοῦτο βαρύνει τοὺς ὀρθοδόξους: «εἶναι γεγονὸς ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι ἀδελφοί μας ἔχουν εἰς πολλὰ σημεῖα κρατήσει καθαρωτέραν ἀπὸ ἡμᾶς τὴν βιβλικὴν καὶ πατερικὴν παράδοσιν· ποῦ ὅμως εὑρίσκονται τώρα ποὺ τοὺς χρειαζόμεθα; τί κάμνουν διὰ νὰ μᾶς βοηθήσουν;», ἔγραφε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Συνόδου ὁ ἐκ τῶν βασικῶν δημιουργῶν αὐτῆς π. M.-J. Congar.

Ἐὰν ὅμως οἱ ὀρθόδοξοι εἰς τὴν πλειονότητά των σιωποῦν, ὑπάρχουν ἀρκετοὶ καθολικοὶ οἱ ὁποῖοι μελετοῦν μὲ ἀγάπην τὴν ἀνατολικὴν παράδοσιν καὶ δι' αὐτῆς προσπαθοῦν νὰ διευρύνουν τὸν δυτικὸν ὁρίζοντα καὶ νὰ ἀνανεώσουν τὴν προβληματολογίαν τῆς δυτικῆς θεολογίας. Εἷς τοιοῦτος θεολόγος εἶναι ὁ π. M.-J. Guillou, ὁ ὁποῖος σπουδάσας ἐπὶ ἔτη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵδρυσε καὶ διευθύνει ἀπό τινος χρόνου τὸ ἐν τῷ Καθολικῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων λειτουργοῦν Ἰνστιτοῦτον Ἀνωτέρων Οἰκουμενικῶν Σπουδῶν. Εἰδικὸς θεολογικὸς σύμβουλος τῆς Συνόδου, ἔζησε ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ ἐπηρέασε τὰς ἐργασίας της. Πονῶν δὲ διὰ τὴν μετασυνοδικὴν κρίσιν καὶ ταλαιπωρίαν τῆς Ἐκκλησίας του προσπαθεῖ δι' ἀλλεπαλλήλων δημοσιευμάτων νὰ στηρίξῃ τοὺς ἀδελφούς του. Τὴν σημαντικωτέραν τῶν σχετικῶν συγγραφῶν του ἀποτελεῖ τὸ ἀνωτέρω βιβλίον του.

Ἐκ προθέσεως δὲν εἶναι βιβλίον θεμελιακῶν ἀναζητήσεων. Δὲν συζητεῖ εἰς βάθος οὔτε τὰ νευραλγικὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ Ὀρθοδοξία διαφωνεῖ πρὸς τὸν Καθολικισμόν, οὔτε τὰς ὁριακὰς ἀμφισβητήσεις τῶν νέων θεολογικῶν ρευμάτων καὶ τῶν νέων ἐκκλησιαστικῶν σχημάτων, τὰ ὁποῖα τείνουν νὰ σταθεροποιηθοῦν μετασυνοδικῶς εἰς τὴν Δύσιν. Σκοπός του εἶναι νὰ ἀποτελέσῃ πνευματικὴν τροφὴν διὰ τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους, νὰ βοηθήσῃ τοὺς πιστοὺς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας νὰ κατανοήσουν, ὅσον τὸ δυνατὸν βαθύτερον καὶ ὀρθότερον, τὴν Σύνοδον καὶ νὰ τὴν ἐνσαρκώσουν εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἐκκλησιαστικήν των ζωήν.

Οὕτω, μὲ ἀγάπην πολλὴν καὶ μὲ τὸ γνωστόν του λυρικὸν ὕψος, ὁ π. Le Guillou συγκροτεῖ ὅλα τὰ θέματα τῆς Συνόδου περὶ τὸ θέμα τῆς «Μορφῆς

τοῦ Ἀναστάντος». Εἰς τὴν σχέσιν δὲ πρὸς τὴν Μορφὴν αὐτὴν εὑρίσκει ὅλον «τὸ προφητικόν, πνευματικόν, δογματικόν, ποιμαντικὸν καὶ ἱεραποστολικὸν μεγαλεῖον τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ». Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὸ βιβλίον εἶναι τὰ αἰσθήματα μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι γραμμένον. Συναισθήματα ἀγάπης πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, πιστὸν τέκνον τῆς ὁποίας εἶναι ὁ συγγραφεύς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον· ἔντονα συναισθήματα ἀγάπης πρὸς τὸν Χριστόν...

Τὴν ἀγάπην αὐτὴν πρὸς τὴν «Μορφὴν τοῦ Ἀναστάντος» ἀναλύει ὁ σ. εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου τὸ ὁποῖον φέρει τὸν τίτλον «Ἡ Μορφὴ» (σ. 19 - 56) καὶ ὅπου εὑρίσκεται ἡ χαρακτηριστικὴ παράγραφος: «Ἡ προνομιοῦχος κοινωνία μου μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀδελφῶν». Εἰς τὸ δεύτερον μέρος: «Ὁ Χριστός, Μορφὴ τοῦ Πατρὸς» (σ. 57 - 138) μελετῶνται τὸ ρητὸν τοῦ Ἰωάννου: «ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα» (Ἰω. 14,9) καὶ τὸ τοῦ Παύλου: «ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου» (Κολ. 1,15), καθὼς ἐπίσης τὰ θέματα: «τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ» καὶ «ὁ Τρισάγιος Θεός». Περὶ τὰ θέματα αὐτὰ ἀναπτύσσεται καὶ ἀναλύεται ἡ Δογματικὴ Διάταξις τῆς Συνόδου περὶ τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως καὶ ἄλλα παρεμφερῆ κείμενα τῆς Συνόδου. Τὸ τρίτον μέρος τὸ ὁποῖον μελετᾷ τὴν «Ἐκκλησίαν, Μορφὴν τοῦ Χριστοῦ» (σ. 139 - 278) περιλαμβάνει καλαίσθητον διάρθρωσιν καὶ ἀνάλυσιν τῶν βασικωτέρων ἐκκλησιολογικῶν, ποιμαντικῶν, ἱεραποστολικῶν, οἰκουμενικῶν κλπ. κειμένων τῆς Συνόδου, ἐνῷ τὸ τέταρτον μέρος: «Θεωρία (= θέα, contemplation) καὶ φανέρωσις τῆς Μορφῆς» (σ. 279 - 420) γίνεται ἐκτενέστατος λόγος διὰ τὸ χριστιανικὸν ἦθος, τὸν «καινὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος εὑρίσκει τὴν τελείωσίν του ἐν τῷ Χριστῷ», διὰ τὴν «Μαρίαν, Μητέρα τοῦ Θεοῦ... Μητέρα τῆς Ἐκκλησίας» κλπ.

Ὁ κεντρικὸς ἄξων περὶ τὸν ὁποῖον συγκροτεῖται τὸ ὑλικὸν τοῦ βιβλίου εἶναι ἐντόνως ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν πατερικὴν σκέψιν. Αἰσθάνεται ὅμως κανεὶς τὴν ἀδυναμίαν τῶν κειμένων τῆς Συνόδου νὰ στέκωνται πάντοτε εἰς τὸ ὕψος τοῦ πατερικοῦ αὐτοῦ σχήματος. Εἰς τὸ κεντρικὸν π.χ. καὶ ὡραιότατον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου «Ὁ Τρισάγιος Θεός», ἐνῷ παρατίθενται πολλὰ πατερικὰ ἀποσπάσματα, δὲν ὑπάρχει παρὰ μία μόνον παραπομπὴ εἰς τὴν Σύνοδον!...

Τὰ θέματα τοῦ βιβλίου κρινόμενα ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς ἀνατολικῆς θεολογικῆς παραδόσεως παρουσιάζονται βεβαίως εἰς πολλὰ σημεῖα συζητήσιμα. Τοῦτο εἶναι φυσικόν. Εὐχάριστον εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν εἶναι θέματα ἐνδιαφέροντα. Ἰδιαιτέρως μάλιστα ἐνδιαφέρων εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον γίνεται προσπάθεια νὰ παρουσιασθοῦν. Καὶ τοῦτο, ἐκτὸς ἀπὸ ἐνδιαφέρον, εἶναι καὶ ἐλπιδοφόρον.

Π. Α. Νέλλας

Δημ. Λ. Σταθοπούλου, Ἡ Σχολὴ τῆς Ἀμώμου ἢ Καθαρᾶς Χώρας καὶ ὁ ἱδρυτὴς αὐτῆς Hônen Shônin ἢ Genkû. Συμβολὴ εἰς τὴν θρησκειολογικὴν ἔρευναν τοῦ ἑνοθεϊστικοῦ ἀμινταϊσμοῦ, Ἀθῆναι 1969, σ. 154.

Διὰ τοῦ βιβλίου τούτου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ πανεπιστημιακὴν διατριβήν, δίδονται εἰς τοὺς ἕλληνας ἐρευνητὰς ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα περὶ τοῦ ἰαπωνικοῦ βουδδισμοῦ, ἐπιχειρεῖται δὲ καὶ μία ἐπὶ μέρους διερεύνησις τῆς Σχολῆς τῆς Ἀ-

μώμου ἢ Καθαρᾶς Χώρας καὶ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς Hônen Shônin ἢ Genkû. Εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν γίνεται γενικῶς λόγος περὶ τοῦ Βουδδισμοῦ καὶ περὶ τῆς διαδόσεώς του εἰς τὴν Ἰαπωνίαν. Εἰς τὸ Α΄ κεφ. ἐρευνᾶται ἡ ἔννοια Βούδδας, ὁ περὶ Amida Βούδδα μῦθος καὶ ἡ ἔννοια τοῦ «παραδείσου» τοῦ Amida. Εἰς τὸ Β΄ κεφ. ἐξετάζεται τὸ θρησκευτικὸν καὶ κοινωνικοπολιτικὸν ὑπόβαθρον, τὸ ὁποῖον ἐπέδρασεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς προσωπικότητος τοῦ Hônen, ἱδρυτοῦ τῆς Σχολῆς, ἐνῷ τὸ Γ΄κεφ. εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν βίον, τὴν διδασκαλίαν, τὰ ἔργα καὶ τοὺς μαθητὰς τοῦ Hônen. Μερικὰ κείμενα τῆς σχολῆς τῆς Ἀμώμου Χώρας, καθὼς καὶ ἡ ἀντιπαραβολὴ τῆς ἐν λόγῳ Σχολῆς πρὸς θέσεις τινὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ ὁποία ἐπιχειρεῖται ἐν παραρτήματι, καθιστοῦν τὴν χρήσιμον εἰς πάντα ἀσχολούμενον ἐπιστημονικῶς μὲ θέματα θρησκειολογικὰ αὐτὴν διατριβὴν ἐνδιαφέρουσαν. Ἄξιον νὰ σημειωθῇ εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἐργασία ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἐν Ἑλλάδι καθαρῶς θρησκειολογικὴν διατριβήν.

Π. Α. Νέλλας

Ὀρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης, Πεπραγμένα διετίας 1968 - 1969, Γωνιά 1970, σ. 64 (πολυγραφ.).

Εἰς τοὺς θεολόγους τῆς νεωτέρας γενεᾶς τοῦ τόπου μας ἐδόθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εὐκαιρίαι νὰ μελετήσουν εἰς Σεμινάρια καὶ συνέδρια, ὅπως ἐπίσης καὶ νὰ γράψουν, περὶ τῆς σχέσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν κόσμον καὶ τῆς παρουσίας καὶ μαρτυρίας της ἐν αὐτῷ. Τὴν πρώτην ὅμως πειραματικήν της «ἔξοδον» καὶ τὴν διαλογικὴν καὶ ἔμπρακτον σχέσιν της πρὸς αὐτὸν ἐπεχείρησεν ἡ Ὀρθόδοξος Ἀκαδημία τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν Κισάμου καὶ Σελίνου ἐμψυχουμένη ὑπὸ τοῦ μεγαλοπνόου καὶ ἀγωνιστοῦ προέδρου της Σεβασμιωτάτου κ. Εἰρηναίου καὶ ὑπὸ τὴν ἐμπνευμένην γεν. διεύθυνσιν τοῦ θεολόγου, κοινωνιολόγου Δρος Φιλοσ. κ. Ἀλεξ. Παπαδεροῦ, συμπαραστατουμένων ὑπὸ φωτισμένων συνεργατῶν.

Διεξερχόμενός τις τὰ μετὰ χεῖρας Πεπραγμένα ἐκπλήσσεται πρὸ τοῦ συντελεσθέντος «σφαιρικοῦ» ἤτοι πολυπλεύρου καὶ συνδυάζοντος θεωρίαν καὶ πρᾶξιν ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον διέπουν διάλογος, σύσκεψις, συνεργασία, πληροφορία, πνεῦμα καταλλαγῆς, δυναμικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλ. παρουσία εἰς βάθος καὶ ἔκτασιν.

Ἀφοῦ παρουσιασθοῦν εἰς τὰ προλεγόμενα τῶν ὡς ἄνω Πεπραγμένων τὰ ἱστορικὰ τῆς ἱδρύσεως, τὰ τοῦ σκοποῦ, τὰ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ τρόπου ἐργασίας τῆς Ἀκαδημίας, ἐκτίθεται ἐν συνεχείᾳ συνοπτικῶς ἀλλ' εὐγλώττως τὸ συντελεσθὲν κατὰ τὴν πρώτην διετίαν (1968 - 69) ἔργον. Ἐπραγματοποιήθησαν ἐν συνόλῳ 43 συναντήσεις καὶ συνέδρια, τὰ ὁποῖα ἠσχολήθησαν διὰ πολλῶν εἰσηγήσεων καὶ συζητήσεων περὶ ὑψίστης σπουδαιότητος θέματα, σπουδαιότερα τῶν ὁποίων ἦσαν τὰ ἑξῆς· 1) Χριστ. λατρεία καὶ σύγχρονος ἄνθρωπος, Τί εἶναι Ἐκκλησία, Θεὸς καὶ ἱστορία, Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ Οἰκουμενισμοῦ, Ἐκκλησία καὶ σύγχρονος κόσμος, Ἀνακαίνισις τῆς ποιμαντικῆς διακονίας, Σὺ καὶ ὁ πλησίον σου, Κοινωνικὴ διακονία εἰς ἕνα μεταβαλλόμενον κόσμον, Τὸ νόημα τῆς Ὀρθοδοξίας, Σύγχρονος σκέψις καὶ χριστ. πίστις, Ἱερατικὴ διακονία σήμερον, Ἐκκλησία Χριστοῦ. 2) Ἡ γυναίκα εἰς τὴν ζωὴν τῆς κοινότητος

(τρίς), Συνάντησις σπουδαστῶν, Οἱ νέοι μεταξὺ παραδόσεως καὶ μοντερνισμοῦ, Δύο συναντήσεις διὰ κοινωνικὰς λειτουργούς, Ἡ νέα καὶ ὁ κόσμος, Ἡ πρεσβυτέρα εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐνορίας. 3) Διανθρώπιναι σχέσεις καὶ πρόοδος τῶν ἐπιχειρήσεων, Ἡ ψυχικὴ ὑγεία τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, Προβλήματα ψυχικῆς ὑγείας εἰς τὸν τόπον μας, Τὰ κλασσικὰ γράμματα εἰς τὴν Δ. Εὐρώπην, Θερινὰ πανεπιστημιακὰ μαθήματα ἀτομικῆς ψυχολογίας. 4) Παρὸν καὶ μέλλον τῆς χοιροτροφίας, Παρὸν καὶ μέλλον τῆς πτηνοτροφίας, Προβλήματα θερμοκηπίων (δίς), Τεχνητὴ γονιμοποίησις ἐπὶ προβάτων (Σημ. Ἡ Ἀκαδημία διαθέτει ἴδιον ἀγρόκτημα μετὰ κτηνοτροφείου καὶ πτηνοτροφείου), Ὁ ἀργαλειὸς ὡς πηγὴ κέρδους, Πρόληψις ἀτυχημάτων, Ὑδροηλεκτρικὰ προβλήματα τῆς Κρήτης, Μελέτη καὶ ἀξιοποίησις τῆς λαϊκῆς Τέχνης κ.ἄ. Ἐγένοντο ἐπίσης πλὴν τῶν ἄλλων καὶ διασκέψεις τῶν στελεχῶν τῆς ΔΕΗ, τῶν ὑπευθύνων τῶν γεωργικῶν ἐφαρμογῶν τῆς Κρήτης κ.ἄ.

Οἱ σύνεδροι τῶν ὡς ἄνω συναντήσεων ἐφιλοξενοῦντο εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ ἀνέτους κοιτῶνας τῆς Ἀκαδημίας, αἱ δὲ συσκέψεις διεξήγοντο εἰς τὰς ὡραίας αἰθούσας της. Λατρεία, συμπροσευχή, περισυλλογή, μελέτη Ἁγ. Γραφῆς, ἐμβάθυνσις εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου πνευματικότητος καὶ κρητικῆς ἐμπνεύσεως ὡραῖαι ἑορταστικαὶ ἐκδηλώσεις ἐπλαισίωναν καὶ ἐλάμπρυναν τὴν προσφορὰν τῆς Ἀκαδημίας.

Δόξα εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἔπαινος εἰς τοὺς ὑπευθύνους δι' ἓν τοιοῦτον ἔργον! Ἐπιτακτικωτάτη εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν Ἀκαδημιῶν αὐτῶν καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς τοῦ τόπου μας.

Γ. Α. Τσανανᾶς

Günter Lange, Bild und Wort. Die katechetischen Funktionen des Bildes in der griechischen Theologie des sechsten bis neunten Jahrhunderts. (Schriften zur Religionspädagogik und Kerygmatik, Band VI), Würzburg 1969 (Echter - Verlag), σ. 264.

Ἱστορικαὶ ἔρευναι, θεολογικαὶ θεωρήσεις, αἰσθητικαὶ ἀναλύσεις, καλύπτουν ἀρκούντως τὴν περὶ τῶν εἰκόνων ἐπιστημονικὴν συζήτησιν καὶ συμβάλλουν τὰ μέγιστα εἰς τὴν πλέον δυνατὴν διερεύνησιν τοῦ θέματος τούτου, συμπληροῦσαι τὴν πλουσίαν ἄλλωστε βιβλιογραφίαν. Ἡ παροῦσα ἐργασία ὑποβληθεῖσα ὡς διδακτορικὴ διατριβὴ εἰς τὴν Καθολικὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Μονάχου, ἀποτελεῖ προσπάθειαν διαφωτίσεως τοῦ καθ' ἑαυτὸ ἀνεξαντλήτου θέματος τῆς σχέσεως μεταξὺ «εἰκόνος» καὶ «λόγου». Ἡ προσφορὰ τῆς εἰκόνος εἰς τὴν κατηχητικὴν διδασκαλίαν, εἰς τὴν ὑποβοήθησιν, διασαφήνισιν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ περιεχομένου τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἡ ἐπενέργειά της νὰ θέτῃ εἰς πειρασμὸν ἐκ τῶν ἔξωθεν καὶ νὰ προάγῃ τὸ γεγονὸς τῆς πίστεως, νὰ ἐκδιπλώνῃ καὶ νὰ καθιστᾷ οὐσιαστικωτέραν τὴν περὶ πίστεως συναίσθησιν, ἐν ὀλίγοις, ἡ εἰκὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς «διακονίας τοῦ λόγου», ταῦτα ἀποτελοῦν τοὺς στόχους τοῦ συγγραφέως. Τοῦτο ὅμως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ καταστῇ σαφέστερον, ἐὰν δὲν προσέφευγέ τις εἰς τὴν σκέψιν τῶν βυζαντινῶν θεολόγων καὶ δὴ ἐκείνων ἀπὸ τοῦ ἕκτου μέχρι τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, οἵτινες ἔζησαν τὴν ἐποχὴν τῆς εἰκονομαχίας καὶ διὰ τῶν συγγραφῶν των συνέβαλον τὰ μέγιστα εἰς τὴν διαφώτισιν καὶ ὁλοκλήρωσιν τοῦ περὶ εἰκόνων δόγματος.

Ἡ ἐργασία περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς κεφάλαια· Εἰσαγωγή, 1) Οἱ Καππαδόκαι καὶ ἡ προϊστορία τῆς σχέσεως μεταξὺ εἰκόνος καὶ λόγου, 2) Ἰωάννης Χρυσόστομος, 3) Ὑπάτιος, 4) Λεόντιος καὶ ἄλλοι πολέμιοι τῶν Ἰουδαίων, 5) Ἡ εἰς τὸν Vrt' Anes K'ert' ogh ἀποδιδομένη ἀρμενικὴ θεολογία τῶν εἰκόνων, 6) Γερμανός, Παράρτημα I. Σύντομος καὶ κεφαλαιώδης, 7) Ἰωάννης Δαμασκηνός, 8) Τὸ εἰς τὸν Ἰωάννην Ἱεροσολύμων ἀποδιδόμενον ἔργον «Κατὰ Καβαλλῖνον», 9) Ἡ ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον συνελθοῦσα σύνοδος (787), Παράρτημα II. Εἰκόνες εἰς ἀνάμνησιν καὶ ἡ πνευματικότης τῆς μνήμης Θεοῦ, 10) Νικηφόρος, 11) Θεόδωρος Στουδίτης, Παράρτημα III, Ἐπιγραφή, Βιβλιογραφία.

Ἡ μελέτη θέτει ὡς τελευταῖον σταθμὸν ἐξετάσεως κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα τὸν Θεόδωρον Στουδίτην, ἐνῷ οὐδεὶς λόγος γίνεται διὰ τὴν σύνοδον τοῦ 843, ἥτις ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἀφ' ἑτέρου ἀναμφισβητήτως συνέβαλεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ὅλην ὑπόθεσιν καὶ ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν ἀγωνίαν καὶ προβληματολογίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ μελέτη τοῦ Lange φέρει εἰς φῶς μίαν ἄκρως ἐνδιαφέρουσαν πλευρὰν τοῦ θέματος τῶν εἰκόνων, ἐνῷ πέραν τούτου ἡ προσφορά της εἰς τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην γενικώτερον πρέπει νὰ τονισθῇ δεόντως καὶ νὰ ἐκτιμηθῇ ἰδιαιτέρως.

Ἀπόστολος Γλαβίνας

Χρυσοστόμου Θέμελη, Μητροπολίτου Μεσσηνίας, Χριστιανέ μου, Καλαμάτα 1969, σ. 192.

Ἐν τῷ μετὰ χεῖρας βιβλίῳ ὁ Σεβ. συγγραφεὺς ἀναδημοσιεύει συγκεντρωτικῶς καὶ κατὰ σειρὰν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους τὰ ἐπὶ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελικῶν περικοπῶν τῶν Κυριακῶν γενόμενα σύντομα κηρύγματά του, τὰ ὁποῖα ἀρχικῶς ἐδημοσιεύθησαν καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων τῆς Καλαμάτας. Τὸν ἀναγραφόμενον τίτλον «Χριστιανέ μου» δικαιολογεῖ ὁ σ. ὡς δηλωτικὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἀρχιερατικῆς πατρικῆς του ἀγάπης πρὸς τὸ προσφιλὲς χριστιανικὸν ποίμνιόν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς υἱϊκῆς πρὸς αὐτὸν συμπεριφορᾶς. Διὰ τῶν ὡς ἄνω κηρυγμάτων ὁ Σεβ. ἀποβλέπει εἰς τὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν καὶ ὠφέλειαν τῶν ἀναγνωστῶν καὶ εἰς τὴν ψυχικὴν αὐτῶν ὠφέλειαν.

Π. Ρόκκος

ΛΗΦΘΕΝΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Κων/νου Δ. Καλοκύρη, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Χριστιανικὴν καὶ Βυζαντινὴν Ἀρχαιολογίαν. (Ἡ Τέχνη Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως), Θεσ/νίκη 1970 (ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ), σ. 321.

Παν. Κ. Χρήστου, Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας, Θεσ/νίκη 1970 (ἐκδ. Πατριαρχικοῦ Ἱδρύματος Πατερικῶν Μελτῶν, σειρὰ «Φῶς Πατέρων» 1), σ. 109.

Σάββα Ἀγουρίδου, Ἡ θεολογία τοῦ Albrecht Ritschl (1822-1889) (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας», τόμ. 40/1969), Ἀθῆναι 1969, σ. 49.

Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν ἅγιον Εἰρηναῖον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν περὶ ἀνθρώπου εἰκόνα τῶν Γνωστικῶν (ἀνάτ. ἐκ τοῦ τόμου «Ἀπόψεις Χριστιανικῆς Ἀνθρωπολογίας», ἐκδ. τοῦ Σεμιναρίου Θεολόγων Θεσ/νίκης, ἀριθ. 4) Θεσ/νίκη 1970, σ. 20.

Σπ. Ν. Τρωϊάνου, Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Διαδικασία μεταξὺ 565 καὶ 1204, (ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπετ. τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης καὶ Ἱστορίας τοῦ Ἑλλην. Δικαίου τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, τόμ. 13/1969), ἐν Ἀθήναις 1969, σ. 147.

Βασιλ. Π. Στογιάννου, Ἐλευθερία. Ἡ περὶ ἐλευθερίας διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τῶν πνευματικῶν ρευμάτων τῆς ἐποχῆς του (Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ), Θεσ/νίκη 1970, σ. 241.

Στυλ. Γ. Παπαδοπούλου, Συνάντησις Ὀρθοδόξου καὶ Σχολαστικῆς Θεολογίας (ἐν τῷ προσώπῳ Καλλίστου Ἀγγελικούδη καὶ Θωμᾶ Ἀκινάτου), Θεσ/νίκη 1970 (ἐκδ. Πατριαρχ. Ἱδρ. Πατερ. Μελετῶν, σειρὰ «Ἀνάλεκτα Βλατάδων» 4), σ. 198.

Ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἡ Θεοτόκος. Τέσσαρεις Θεομητορικὲς Ὁμιλίες. Πρόλογος ὑπὸ Παν. Νέλλα. Κείμενο - Εἰσαγωγὴ - Σχόλια ὑπὸ Ἱερομονάχου Ἀθαν. Γιέβτιτς. Λογοτεχνικὴ ἀπόδοση ὁμιλιῶν ὑπὸ Ἐλ. Μαΐνα, Ν. Δ. Τριανταφυλλοπούλου, Καίτης Χιωτέλλη καὶ Δημ. Σταθοπούλου, Ἀθῆναι 1970 (ἐκδ. τοῦ Εὐαγοῦς Ἱδρύματος «Ὅσιος Ἰωάννης ὁ Ρῶσσος»), σ. 294.

Ἠλία Μηνάτη, Ἐπισκόπου Κερνίτσης καὶ Καλαβρύτων τοῦ Κεφαλλῆνος, «Πέτρα σκανδάλου». Ἐκδίδ. ὑπὸ τῆς Ι. Μητροπόλεως Κεφαλληνίας εἰς τὰ πλαίσια τῶν ἑορτῶν ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τριακοσίων ἐτῶν ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ διδασκάλου τοῦ Γένους Ἐπισκόπου Ἠλία Μηνιάτη, Ἀθῆναι 1969, σ. 155.

Γεωργίου Θ. Πυρουνάκη, Μὲ τοὺς νέους, Ἀθῆναι 1970, σ. 173.

Κων/νου Κ. Παπουλίδου, Περίπτωσις πνευματικῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἁγ. Ὄρους εἰς τὸν Βαλκανικὸν χῶρον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα (ἀνάτ. ἐκ τοῦ Θ' τόμου τῶν «Μακεδονικῶν»), Θεσ/νίκη 1969.

Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ θέσις τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων (ἀνάτ. ἐκ τοῦ περιοδ. «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», 1970), Θεσ/νίκη 1970.

Λεύκωμα εἰς μνήμην Ἰωάννου Τραμπατζῆ, μεγάλου εὐεργέτου τῆς Σιατίστης, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει ὀγδοηκονταετίας ἀπὸ τοῦ θανάτου του (1890 - 1970). Ἐκδίδ. ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κληροδοτήματος Ι. Τραμπατζῆ ἐπιμελείᾳ Δ. Κ. Χατζῆ, Ἀθῆναι 1970.

Constantine Papoulidis, Rédemption et mystère de l' Église du point de vue orthodoxe (extrait de «Theologie») Athènes 1970.

Vatican II, L' Apostolat de Laïcs, Unam Sanctam 75, Les Éditions du Cerf, Paris 1970, σ 311.

Yves Congar, L' Église de Saint Augustine à l' époque moderne, Histoire de Dogmes, Les Éditions du Cerf, Paris 1970, p 484.

H. Mühlen, L' Esprit dans l' Église, Bibliotheque Oecumenique 6, Les Éditions du Cerf, t 1 traduit de l' allemand par A. Liefooghe, M. Massart et R Virrion, Paris 1969, p. 471, t. 2, p. 354.